

UIT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

“Vi ungdomma sir jo sånn /f/ i stedet for /ç/”

Ei sosiolingvistisk sammenligning av fonemutviklinga av /ç/ og /f/ i Tromsø og Trondheim

Anna Skjevik Jacobsen

NOR-3980 Mastergradsoppgave i nordisk språk ved lektorutdanningen

Våren 2015

Innholdsfortegnelse

Tabeller og figurer	iv
Forord.....	vi
1. Innledning	1
1.1 Bakgrunn og problemstilling	2
1.2 Tidligere forskning.....	4
1.2.1 Dalbakken (1996): Distinksjonen kje/sje i lydendringsperspektiv	5
1.2.2 Papazian (1994): Om sje-lyden i norsk og ombygginga av den med kje-lyden	6
1.2.3 Rød (2014): Molde bymål	7
1.2.4 Johannessen (1983): Om ”skjendisar” og ”chipsreiarar”	8
1.2.5 Nornes (2011): Bergensk i Bergenhus.....	9
1.2.6 Hårstad og Opsahl (2013): Språk i byen.....	9
1.2.7 Oppsummering av den tidligere forskinga.....	10
1.3 Presentasjon av områdene: Trondheim og Tromsø.....	10
1.3.1 Valg av byer.....	10
1.3.2 Trondheim	11
1.3.3 Tromsø.....	13
1.4 Didaktisk del.....	14
1.5 Strukturen i avhandlinga	14
2. Teori.....	15
2.1 Innledning.....	15
2.2 Fonologisk teori.....	16
2.2.1 Fonemenes historiske utvikling	16
2.2.2 Hvorfor forsvinner fonemer fra språket?	18
2.3 Sosiolingvistisk teori	19
2.3.1 Hva er sosiolingvistikk?	20
2.3.2 William Labovs teorier om sammenfall	21
2.3.2.1 Labovs tre veier til sammenfall.....	22
2.3.3 Språklig variasjon og endring	23
2.3.4 Spredningsteorier.....	25
2.3.5 Endringer ovenfra eller nedenfra?	27
2.3.6 Normer og sosial prestisje	28
2.3.7 Identitet og ungdomsspråk.....	29
2.4 Oppsummering.....	30
3. Metode	31
3.1 Innledning.....	31
3.2 Valg av metode og informanter	31
3.2.1 Valg av metode	31
3.2.2 Valg av informanter.....	32
3.2.3 Kort om skolene og informantene	33
3.3 Forskningsetiske prinsipper.....	34
3.3.1 Forskningsetiske dilemmaer	34
3.3.2 Validitet og reliabilitet.....	35
3.3.3 Forarbeid og godkjenning.....	36
3.3.4 Observatørens paradoks.....	37

3.4 Variabler	38
3.4.1 Språklige variabler	38
3.4.2 Kjønn	38
3.4.3 Geografisk tilhørighet	40
3.5 Presentasjon av testapparatet og gjennomføring av intervjuene	41
3.5.1 Test 1: Tellest	43
3.5.2 Test 2: Høytlesning av tekst	43
3.5.3 Test 3: Opplesning av minimale par	44
3.5.4 Test 4: Fri tale	44
3.6 Bearbeidingsprosessen	46
4. Analyse og drøfting av data	47
4.1 Hypotesetesting	47
4.1.1. Test av kjikvadratet (χ^2)	48
4.2 H1: Geografi	49
4.2.1 Geografi og variabel: /ç/	49
4.2.2 Geografi og variabel: /ff/	50
4.2.3 Oppsummering og diskusjon av H1	50
4.3 Skole	51
4.3.1 Tromsø: variabel /ç/	51
4.3.2 Tromsø: variabel /ff/	52
4.3.3 Trondheim: variabel /ç/	52
4.3.4 Trondheim: variabel /ff/	53
4.3.5 Oppsummering og diskusjon	53
4.4. H2: Kjønn	54
4.4.1 Kjønn og variabel /ç/	54
4.4.2 Kjønn og variabel /ff/	55
4.4.3 Oppsummering og diskusjon av H2	55
4.5 Testapparatet	56
4.5.1 Test 1: Tellest	56
4.5.1.1 Test 1: Geografi og variabel /ç/	56
4.5.1.2 Test 1: Geografi og variabel /ff/	57
4.5.1.3 Test 1: Kjønn og variabel /ç/	57
4.5.1.4 Test 1: Kjønn og variabel /ff/	58
4.5.1.5 Oppsummering av test 1: Tellest	58
4.5.2 Test 2: Lesetest	59
4.5.2.1 Test 2: Variabel /ç/	59
4.5.2.2 Test 2: Variabel /ff/	59
4.5.2.3 Test 2: Kjønn og variabel /ç/	60
4.5.2.4 Test 2: Kjønn og variabel /ff/	60
4.5.2.5 Oppsummering av lesetesten	61
4.5.3 Test 3: Opplesning av minimale par	61
4.5.3.1 Test 3: Variabel /ç/	61
4.5.3.2 Test 3: Variabel /ff/	62
4.5.3.3 Test 3: Kjønn og variabel /ç/	62
4.5.3.4 Test 3: Kjønn og variabel /ff/	63
4.5.3.5 Oppsummering av test 3	63
4.5.4 Test 4: Fri tale	64
4.5.4.1 Informant 18	66
4.5.5 Oppsummering av testapparatet og diskusjon	67

4.6 Årsaksforklaringer.....	69
4.6.1 Sentrum eller periferi?	70
4.6.2 Hvorfor skjer ombyttinger “begge veier”?	71
4.6.3 Hvorfor har guttene flere tilfeller av ombytting enn jentene?	72
4.7 Sammenligning med tidligere undersøkelser.....	74
4.8 Mulige feilkilder i materialet	76
4.9 I hvilken retning beveger språktrekket seg?	77
5. Didaktisk del	79
5.1 Innledning.....	79
Del I.....	80
5.2 Temaets relevans i skolen.....	80
5.3 Kompetansemål.....	82
5.4 Normering av talespråket?.....	83
Del II	85
5.5 Undervisningsopplegget.....	85
5.5.1 Ulike måter å arbeide med temaet	86
5.5.2 Hvorfor velge skriving?.....	87
5.5.3 Prosessorientert skriving.....	87
5.5.4 Ungdomsskolen	89
5.5.5 Videregående skole.....	90
5.5.6 Utfordringer	90
Del III.....	91
5.6 Avslutning og oppsummering av den didaktiske delen	91
6. Oppsummering og konklusjon.....	92
6.1 Videre forskning.....	94
7. Litteraturliste.....	96
8. Vedlegg	99
Vedlegg 1: Informasjonsbrev om studien	99
Vedlegg 2: Intervjuguide.....	101
Vedlegg 3: Kodeskjema	102
Vedlegg 4: Belegg på individnivå.....	104
Vedlegg 5: Kjikkvadrattester	112

Tabeller og figurer

Tabeller

Tabell 4.1 Geografi og /ç/	49
Tabell 4.2 Geografi og /f/	50
Tabell 4.3 Tromsøskolene og /ç/	51
Tabell 4.4 Tromsøskolene og /f/.....	52
Tabell 4.5 Trondheimsskolene og /ç/	52
Tabell 4.6 Trondheimsskolene og /f/.....	53
Tabell 4.7 Kjønn og uttale av /ç/	54
Tabell 4.8 Kjønn og uttale av /f/.....	55
Tabell 4.9 Test 1. Geografi og uttale av /ç/	56
Tabell 4.10 Test 1. Geografi og uttale av /f/.....	57
Tabell 4.11 Test 1. Kjønn og uttale av /ç/	57
Tabell 4.12 Test 1. Kjønn og uttale av /f/.....	58
Tabell 4.13 Test 2. Geografi og uttale av /ç/	59
Tabell 4.14 Test 2. Geografi og uttale av /f/.....	59
Tabell 4.15 Test 2. Kjønn og uttale av /ç/	60
Tabell 4.16 Test 2. Kjønn og uttale av /f/.....	60
Tabell 4.17 Test 3. Geografi og uttale av /ç/	61
Tabell 4.18 Test 3. Geografi og uttale av /f/.....	62
Tabell 4.19 Test 3. Kjønn og uttale av /ç/	62
Tabell 4.20 Test 3. Kjønn og uttale av /f/.....	63
Tabell 4.21 Informanter med belegg i test 4: Bruker /f/ i stedet for /ç/.....	65
Tabell 4.22 Informant 18: uttale av /ç/ og ombytting fra /ç/ til /f/	66
Tabell 4.23 Informant 18: uttale av /f/ og ombyttinger fra /f/ til /ç/.....	67

Figurer

Figur 1.1 Fonemrealisering i Rød 2014	7
Figur 1.2 Kart over Trondheim	11
Figur 1.3 Kart over Tromsø.....	13
Figur 2.1 Fonemenes historiske utvikling.....	17
Figur 2.2 Sentrumshopping	26
Figur 2.3 S-kurve.....	27
Figur 3.1 Kjønnfordeling i materialet.....	39
Figur 5.1 Didaktisk relasjonsmodell	85
Figur 5.2 Proessorientert skrivning.....	88

Forord

Det er flere personer som fortjener en takk for at jeg nå sitter med masteravhandlinga i hånda. Først og fremst vil jeg si tusen takk til informantene – det er dere som har gjort dette prosjektet mulig. Jeg vil også takke Einar Størkersen for didaktiske innspill, og Monica Sætermo for statistikk tips. En spesiell takk til veileder Tove Bull, som har gitt inspirerende og hjelpsomme kommentarer helt fra starten av.

Proessen med å ferdigstille denne avhandlinga hadde nok vært slitsom og ensom uten støtte fra de rundt meg. Mest av alt vil jeg si tusen takk til Johanne Engstad Nilsen, som har vært en uvurderlig støttespiller, selv 90 mil unna. Dette året hadde absolutt ikke vært det samme uten deg! Jeg vil også si tusen takk til mamma, pappa og storebror, for heiarop og korrekturlesing. Samboeren min, Andreas, fortjener også en kjempestor takk for å ha holdt ut med meg i et helt år i masterbobla. Tusen takk for all hjelp og oppmuntring, og at du får meg til å se det positive i alt.

Tromsø, 14.05.2015

Anna Skjevik Jacobsen

1. Innledning

Sammenfallet mellom *sj*-lyd og *kj*-lyd tilhører den språkhistoriske perioden etter 1965: Den første generasjonen som har gjort dette sammenfallet til noe annet enn barnespråk og språkfeil, er de som ble født på 1960-tallet. Vi er altså ikke så langt unna at vi kan høre familier der både besteforeldre, barn og barnebarn har sammenfall mellom *sj*-lyd og *kj*-lyd (...) (Nesse, 2013:201).

Sitatet ovenfor griper rett inn diskusjonen om det som kanskje er det mest omdiskuterte og kontroversielle trekket ved utviklinga av norsk språk i dag, nemlig det potensielle sammenfallet mellom de to fonemene postalveolar frikativ /ʃ/ og palatal frikativ /ç/.

Utviklinga i retning sammenfall har spredt seg raskt, og mange er av den oppfatning at det er ungdommer som er de språklige *innovatørene*. Samtidig som utviklinga sprer seg, blir ungdommene også beskyldt for å være språklige *sabotører*.

I denne avhandlinga skal jeg derfor undersøke hvordan denne utviklinga egentlig ser ut, i to byer i Norge. Fra et sosiolingvistisk perspektiv er det spennende å befinne seg “midt i” ei slik språkendring. Det finnes utallige eksempler på at språket stadig endrer seg, og det er ikke alltid enighet om hvordan språkendringer skal vurderes. Vi er ofte mer opptatt av å verne språket slik det “en gang var”, i stedet for å vise interesse for de endringene som har skjedd – og som fortsatt skjer. Vi ser at fonemet /ʃ/ i noen tilfeller tenderer til å bli fellesfonem, og ta over for frikativen /ç/.¹

Er forvekslinga av de to fonemene en midlertidig variasjon, eller står vi overfor ei permanent språkendring og dermed et totalt fonemsammenfall? I utgangspunktet er situasjonen den at skillet mellom de to fonemene normalt etableres sent i barns språkutvikling. I barnespråk er ombytting slik sett helt normalt, men hos ungdom blir “barnespråk” og “slurv” brukt som forklaring. Grunnen til ombyttinga hos barn, er at fonemene ligger nært hverandre rent artikulatortisk. Kan dette være grunnen til at ungdom også bytter om på lydene? Det er verdt å merke seg at denne fonemforskjellen forekommer relativt sjelden i naturlige språk.

Med dette som bakgrunn, skal jeg undersøke den reelle situasjonen i ungdomsspråket i Tromsø og Trondheim. Avslutningsvis diskuterer jeg språkutviklinga i relasjon til dagens skole. Er det opp til skolen å stoppe eller fremme språkendringsprosesser? Er det i det hele tatt skolens sak å ha ei mening? Før jeg går nærmere inn på fonologisk og sosiolingvistisk

¹ Denne utviklinga ble også påpekt av Trondheims-informanten jeg har gjengitt i avhandlingas tittel: “Tom” fra Trondheim.

teori, gir jeg en presentasjon av den overordnede problemstillinga og hypotesene jeg har formulert for prosjektet.

1.1 Bakgrunn og problemstilling

De fleste har nok fått med seg diskusjonen rundt den potensielle fonemombytinga, ettersom den språklige utviklinga diskuteres både i skolen og ellers. Et kjapt søk på søkemotoren Google, viser over 41 000 resultater.² Vi får dokumentert at fenomenet diskuteres både av fag- og lekfolk, og at meningene og reaksjonene er forskjellige. Selv om den aktuelle språklige utviklinga er av stor sociolingvistisk interesse i dag, er det ingen ny oppdagelse at mange ungdommer synes å ha vansker med å holde de to fonemene fra hverandre.

Det er uenighet blant forskere om tid og sted for første registrering av ombyting av fonemene. Noen antar at språktrekket for første gang ble registrert i Oslo-dialekten, og da så tidlig som på 1940-tallet (Simonsen og Moen, 2006). Helge Sandøy (2008b:197) skriver derimot at “[f]ørste gongen samanfallet blei registrert og gjort til tema, var i 1977 i Bergen (...)”. Jeg skal ikke forsøke å ta stilling til hvor og når fonemombytinga først oppstod, men heller nøye meg med å poengtere uenigheten innad i forskningsmiljøet. Selv om det hersker uenighet rundt opphavet, vet vi at språktrekket finnes i flere store byer i dag. Blant annet er fonemombyting registrert i Bergen, Stavanger, Kristiansand, Oslo og Trondheim (Simonsen og Moen, 2006), men “detaljene i utviklinga vil nok se ulike ut på de forskjellige stedene ettersom språklydene varierer både i fordeling og frekvens i dialektene” (ibid.).

Da jeg høsten 2014 flytta fra Tromsø til Trondheim, grep jeg muligheten til å gjøre en komparativ analyse av fonemutviklinga i de to byene. Som nevnt, har ombyting av de to frikativene lenge blitt ansett som “barnespråk” og som lavstatus uttale. Etter å ha bodd i Tromsø i fire år, var jeg av den oppfatning av at ingen i byen hadde fonemsammenfall. Men stemte denne oppfatninga? Og hvordan var situasjonen i Trondheim, en by jeg så vidt hadde besøkt?

Som jeg har forsøkt å belyse ovenfor, er temaet både interessant og særdeles aktuelt. Vi kan stå overfor ei stor språkendring hvis fonemsammenfallet skulle bli endelig. Det vil i så fall bety tap av et fonem i norsk foneminventar. En nærmere presentasjon av hvordan språkendringer skjer, kommer i avhandlingas teoridel. I det følgende vil jeg derfor kort gjøre rede for hvordan jeg har tenkt å angripe problemstillinga, og hvordan hypotesene skal belyses. Videre vil jeg også presentere noe av aktuell tidligere forskning.

² https://www.google.no/?gws_rd=ssl#q=kj+og+sj+lyden [08.01.15]

Jeg starter med en kort presentasjon av problemstilling og hypoteser. Problemstillinga formulerer jeg slik: **Jeg vil undersøke utviklinga av et eventuelt fonemsammenfall mellom fonemene /f/ og /ç/ blant ungdom i Trondheim og Tromsø.** Årsaken til at ungdomsspråk er gjenstand for undersøkelsen, er at ungdommene synes å få skylda for endringene som skjer. Ungdom, som ei form for subgruppe, representerer ofte språklig innovasjon. Det er derfor ikke overraskende hvis det stemmer at ungdom gjør mange fonemombyttinger.

I tillegg til problemstillinga, har jeg formulert to hypoteser for prosjektet. Den første hypotesen sier at fonemvekslinga har kommet lengre i Trondheim enn i Tromsø. En komparativ analyse kan si noe om hvor langt et slikt språktrekk har kommet – ikke bare i hver by, men også på landsbasis. Større utbredelse vil kunne innebære at endringa har større sjanse for å bli permanent. Ved å undersøke et større geografisk område, får man tilgang til et mer generaliserbart materiale om ungdomsspråk, enn dersom man kun konsentrerer seg om én dialekt.

Den andre hypotesen handler om kjønn. Jeg tror at jentene vil ha større grad av fonemsammenfall enn guttene. Vi vet det eksisterer utallige stereotypier om forholdet mellom språk og kjønn, og derfor finner jeg det interessant å kartlegge eventuelle kjønnsforskjeller i materialet. Hvis jeg finner kjønnsforskjeller, vil jeg forsøke å gi ei forklaring på det.

For å summere opp, tar prosjektet sikte på å svare på følgende spørsmål: **Hvordan ser utviklinga av et eventuelt fonemsammenfall ut i Tromsø og Trondheim? Stemmer det at ombytting er mer utbredt i Trondheim, og at jentene bruker et potensielt fellesfonem mer enn guttene?**

1.2 Tidligere forskning

Før jeg presenterer relevant teori, vil jeg gi en presentasjon av hva vi allerede vet om den språklige utviklinga. Selve forskningsfeltet er ikke nytt, selv om det ikke er gjort komparative studier mellom Tromsø og Trondheim tidligere.³ Flere andre studier tar for seg ombyutting og mulig sammenfall på en eller annen måte. Noen er mindre arbeider, der ombyutting av fonemene nevnes som en variabel, mens andre behandler språktrekket i like stor grad som jeg har gjort.

Ett eksempel er Liv Osnes Dalbakkens masteravhandling om et mulig sammenfall mellom /f/ og /ç/ blant ungdom i Trondheim. Avhandlinga er riktignok fra 1996, noe som innebærer at mange endringer kan ha skjedd siden da. Det at det allerede finnes en undersøkelse fra Trondheim, gjør at jeg forhåpentligvis vil kunne få et bedre innblikk i dagens situasjon, og den utviklinga som har skjedd. Videre gjør jeg oppmerksom på at forskninga som blir trukket fram i neste del, kun er *eksempler* på tidligere arbeid, og ingen fullstendig liste over all forskning på feltet. Problemet med mye av den tidligere forskninga, er etter mitt syn at den begynner å bli utdatert, og slik sett lite dekkende for dagens situasjon, selv om forskninga selvsagt er språkhistorisk interessant. Jeg har trukket fram undersøkelser som synes å være interessante for denne avhandlinga, og legger derfor ikke stor vekt på undersøkelser foretatt i andre byer enn de jeg undersøker. Likevel har jeg sett på noen av disse for å få større forståelse for utviklinga. I tillegg til arbeidene som presenteres, vil jeg i kapittel 2 støtte meg på Helge Sandøys illustrasjon av fonemenes utvikling fra norrøn tid til i dag (se 2.2.1).

³ Ved oppstart av dette prosjektet, i august 2014.

1.2.1 Dalbakken (1996): Distinksjonen kje/sje i lydendringsperspektiv

Som påpekt, er det kanskje Dalbakkens masteravhandling som er mest interessant for mitt formål. Denne kan forhåpentligvis gi oss større forståelse for utviklinga i Trondheim.

Dalbakken har gjort en kvantitativ undersøkelse der hun har intervjuet 85 informanter fra fire ulike skoler i Trondheim: to sjetteklasser og to førsteklasser på videregående. Hun skriver at “[h]ensikten med undersøkelsen er hovedsakelig (...) [å] undersøke om det forekommer sje-uttale av kje-ord hos barn og unge i Trondheim” (1996:58).

Hun brukte variablene kjønn, alder og bydel, og informantene ble intervjuet gjennom et femdelt testapparat. Dette bestod av høytlesning av tekst, fri tale og tre ulike tester som omhandla minimale par (1996:72). Gjennom disse testene så Dalbakken *tendens til sammenfall* mellom de to fonemene (1996:90). I fri samtale ble eksempelvis “kje-ord” uttalt med /f/ i 15,4% av ordene (1996:78), mens i opplesning av ei historie ble gjennomsnittlig 13% av ordene uttalt med /f/ i stedet for /ç/. Samla sett så hun at “(...)forskjellen mellom de to kjønnene ikke var stor nok til å gi signifikant utslag” (1996:94), men at guttene hadde mer ombytting enn jentene (1996:125). Dette er spesielt interessant for min undersøkelse, ettersom jeg har en hypotese om at jentenes utvikling av et fellesfonem vil ha kommet lengre enn guttenes. Hun fant også noen forskjeller i variabelen bydel, men konkluderte med:

De forskjellene som finnes, og som alle går i retning av at informantene fra Lade har høyest gjennomsnittlig sje for kje-uttale og ukorrekte definisjoner, er ikke signifikante.

I tillegg avslørte undersøkelsen et fenomen hun selv ikke hadde forutsett, nemlig at tradisjonell /f/ noen ganger ble til /ç/ (1996:106-107):

Dessverre fikk jeg ikke fanga dette opp på en tilfredsstillende måte, siden jeg ikke hadde forutsett en slik mulighet, og testapparatet var av den grunn bare ment for å teste kje > sje-varianten. (...) Under en samtale med skolens kontordame, gjorde hun meg oppmerksom på at det hvert år var et visst antall elever som kom til henne og ba om å få refundert /çyspæna/ (“skysspenger”).

I tillegg til denne masteravhandlinga, har Dalbakken tidligere skrevet en mellomfagsoppgave om ombyttinga: “Er det sjedelig å gå på sjino i Oslo?” (1992).⁴ Her deltok seks informanter, og som Dalbakken selv skriver, “var det kun én (inf. 4) som fullt ut beherska distinksjonen kje / sje” (1996:16).

⁴ Det har ikke vært mulig for meg å få tak i denne mellomfagsoppgaven, derfor refereres det her til masteravhandlinga til Dalbakken hvor informasjonen blir gjengitt.

1.2.2 Papazian (1994): Om sje-lyden i norsk og ombytinga av den med kje-lyden

Annen forskning der ombytinga blir problematisert, er Eric Papazians (1994) undersøkelse av “sje-lyden i norsk og ombytinga av den med kje-lyden”. Papazian “(...) ønsket å finne ut om omfanget av ombytinga blant barn og ungdommer som er over språklæringsstadiet, virkelig er så stort i Oslo (1994:69)”.

Papazian brukte i hovedsak spørreskjema for å innhente data, men også lesetester gjort med “et mindre antall ungdommer” (ibid.). Han ønska å kartlegge om det dreide seg om “et noe forsinka barnespråk eller om en språkendring” (1994:70), og brukte derfor alder som den viktigste variabelen, i tillegg til kjønn og bosted i bydel. Svarene fra spørreundersøkelsen viste at “det er forholdsvis flere gutter som svarer at de uttaler alle parene ulikt, ca 70% mot ca 53% av jentene” (1994:75). Her må det selvfølgelig påpekes at rapportert uttale ikke nødvendigvis er det samme som den reelle, og vi kan ikke være sikre på om det er realiteten som gjenspeiles i dette svaret. Han påpekte også at elevene som *ikke* rapporterte fonemskille, skilte seg ut (1994:83). Papazian antok derfor den gang at ombytinga var et “individuell fenomen (1994:87)”, men at “tendensen er der (ibid.)”. Som jeg var inne på ovenfor, kan vi likevel ikke være sikre på at dette var den faktiske situasjonen, siden spørreskjema ikke gir et godt nok bilde av språkbruken. Man er sjelden i stand til å evaluere seg selv på denne måten. Papazian fikk vite hva ungdommene rapporterte at de sa, ikke hva de faktisk sa.

1.2.3 Rød (2014): Molde bymål

Forveksling av de to fonemene har også blitt diskutert i avhandlinger som konsentrerer seg om dialekter i mindre byer. Et slikt eksempel er Hild Røds masteravhandling om Molde bymål.⁵ Denne behandler også et mulig fonemsammenfall i framdrift, men ikke like grundig som Dalbakken eller Papazian. Avhandlinga er fra 2014, og siktemålet var å kartlegge variasjonen i Molde-dialekten. Fenomenet ombytting kommer inn som en variabel, og det er interessant å se hvordan språktrekket ikke bare er aktuelt i store byer, men at det også forskes på i de mindre. Rød skriver (2014:71):

I Molde har ord som vert skrivne med *kj*, som til dømes *kjole*, tradisjonelt blitt uttala med palatal frikativ [ç] [...]. Det same gjeld mange ord som vert skrivne med *k*(+ *i*, *y*, *ei*, *øy*) og nokre ord med *tj*. Tendensen til å uttala desse orda med ustemd postalveolar frikativ [ʃ] i staden for med ustemd palatal frikativ [ç], er eit av dei raskast spreiarande fenomena vi ser blant ungdom i dagens norske dialektar.

Som tabellen nedenfor viser, er det kun de yngre som bruker /ʃ/ i stedet for /ç/ (2014:83):

6.2.3 Kjønn og opptaksår				
Tabell 20: V2 "KJ-LYDEN" Kjønn og opptaksår				
1989	ç - realisering	ʃ - realisering	SUM	
<i>Kjønn:</i>	%	%	%	<i>N</i>
Kvinne	100	0	100	88
Mann	100	0	100	96
<i>Totalt</i>	100	0	100	184
2013	ç - realisering	ʃ - realisering	SUM	
<i>Kjønn:</i>	%	%	%	<i>N</i>
Kvinne	92,6	7,4	100	309
Mann	91,3	8,7	100	404
<i>Totalt</i>	91,9	8,1	100	713

p: i.s.

Figur 1.1 Fonemrealisering i Rød 2014

Rød fant også ut at gutter realiserte trekket i større grad enn jenter – altså det motsatte av min hypotese. Vi kan lese at: “Dette kan igjen tyde på at det er gutane som har rolla som *språklege innovatørar* ved spreinga av /ʃ/-realisering i Molde” (Rød, 2014:84).

⁵ Hild Røds avhandling baserer seg også på en undersøkelse foretatt i 1989, av Aud Frøydis Nødtvedt (1991). Denne undersøkelsen viser at det ikke var registrert sammenfall i 1989, verken hos de eldre eller yngre informantene.

1.2.4 Johannessen (1983): Om "skjendisar" og "chipsreiarar"

En annen kjent undersøkelse er Talemålsundersøkelsen hos ungdom i Bergen (TUB). Stig Helge Johannessen har skrevet en artikkel om bruken av /ʃ/ og /ç/ i Bergen, basert på materialet som ble samla inn til TUB på 1970-tallet. Johannessen var interessert i utviklinga til "sje-lyden", og ville finne ut om de ulike informantgruppene (*eldre* og *ynge*) hadde lik utvikling. I tillegg til å være interessert i ombytinga mellom /ʃ/ og /ç/, klassifiserte Johannessen hvilken type "sj-lyd" informantene benytta. Johannessen påpekte at hvilken sje-variant informanten valgte, så ut til å være aldersbetinga (1983:26). I min egen analyse vil jeg først og fremst konsentrere meg om fonemisk ombyting eller sammenfall. Jeg er ikke primært opptatt av fonetisk variasjon; det er således fonemnivået jeg har oppmerksomheta retta mot.

Johannessen undersøkte altså uttaleforskjeller med kjønn og bydel som sosiale variabler, og konkluderte med at "det er kjønnsforskjellar i materialet, ved at dei kvinnelege informantane har ein vesentleg høgare ombytingsfrekvens enn dei mannlege" (ibid.). TUB-materialet viste altså at fonemvekslinga var vanligere hos jentene enn hos guttene på denne tida, og det gjør hypotesen min om kjønn ekstra interessant. I materialet kom det også fram at ingen av informantene hadde sammenfall i *alle* formene, selv om noen ombytinger forekom. Johannessen (1983:27) avslutter derfor med å skrive:

Fenomenet ombyting er altså lite frekvent blant informantane i TUB, og nesten halvparten av ungdomsinformantane har berre korrekte former i sin språkbruk. Om det er ei utvikling mot samanfall av /ç/ og /sj/ som er i gang, er umogleg å seie ut frå det eksisterande materialet. Det er likevel ting som tydar på det, for det ser ut til å vere tilfeldig når ei ombytingsform eller ei rett form er brukt hos dei informantene som har døme på ombyting.

1.2.5 Nornes (2011): Bergensk i Bergenhus

En nyere undersøkelse fra Bergen er blant annet gjort av Marianne Nornes, som studerte Bergensk-dialekten og brukte uttalen av /f/ og /ç/ som fonologiske variabler (2011:27). Også Nornes har brukt TUB-materialet, og sammenligna materialet med egne data. Datamaterialet hennes ble samla inn gjennom samtaleintervjuer.

Hun skriver: “I materialet frå 1978/79 brukte 20 prosent av informantane /f/-lyden for å uttala <kj>, og i 2010/11 hadde denne delen auka til 37 prosent” (2011:74). Så vidt jeg kan se, har hun ikke omtalt noen spesielle kjønnsforskjeller i uttalen av /f/ og /ç/.

Selv om det tradisjonelt har vært slik at vestnorske dialekter (og også bergensk) ikke har hatt fonemet /f/ i sitt lydinventar, men har uttalt konsonantsambandet <sj>, påstår Nornes (2011:21) likevel at de i dagens bergensk ser ut til å kun bruke /f/. Hun skriver også at “[n]okre få av informantane har også ombyting, der dei uttalar <sj>-lyden som /ç/, men dei utgjør i underkant av 1 prosent i begge opptaksåra”(2011:75).

1.2.6 Hårstad og Opsahl (2013): Språk i byen

Av nyere litteratur tar boka *Språk i byen* av Stian Hårstad og Toril Opsahl ombytinga opp til diskusjon, sammen med temaer som blant annet ungdomsspråk og “byspråk”. Undersøkelsen det vises til her, ble gjort i forbindelse med Hårstads doktorgradsavhandling fra 2010.

Materialet som blir analysert, ble samla inn gjennom intervju (2013:51). I boka trekkes talemålet i Trondheim og Oslo fram, noe som gjør boka interessant for mitt formål. Selv om overgang fra /ç/ til /f/ bare nevnes i korthet, kommer forfatterne med interessante bemerkninger om utviklinga i Trondheim. Analysen av materialet viste blant annet at det var uvisst om fonemombytinger signaliserte høy sosial status eller ikke (2013:82). De nevner at 14 av 31 informanter bytta om på fonemene (2013:59), og at noen informanter uttalte “mellomformer” av de to. Det mest interessante er likevel at de fant flere gutter enn jenter som brukte /f/ for /ç/ (ibid.)

1.2.7 Oppsummering av den tidligere forskninga

Mye av den tidligere forskninga kan være med på å gi forventninger til hva vi kan regne med å finne i mitt materiale. For det første, har alle de nyere undersøkelsene som fant kjønnsforskjeller, pekt i retning av at guttene gjør flest fonemombyttinger. Materialet Johannessen beskriver fra Talemålsundersøkelsen i Bergen, skiller seg ut på dette punktet, ved at flere jenter veksler mellom fonemene. Denne undersøkelsen ble gjort på 1970-tallet, så den er en av de aller eldste som undersøkte dette fenomenet. Det blir derfor ekstra interessant å se hvordan situasjonen ser ut nå – samsvarer den med de andre, nyere undersøkelsene, eller ikke? Undersøkelsene jeg har presentert nøyer seg jo med å påpeke at det er *tendens* til et sammenfall i framdrift, og det blir derfor spennende å se om jeg får samme resultat.

1.3 Presentasjon av områdene: Trondheim og Tromsø

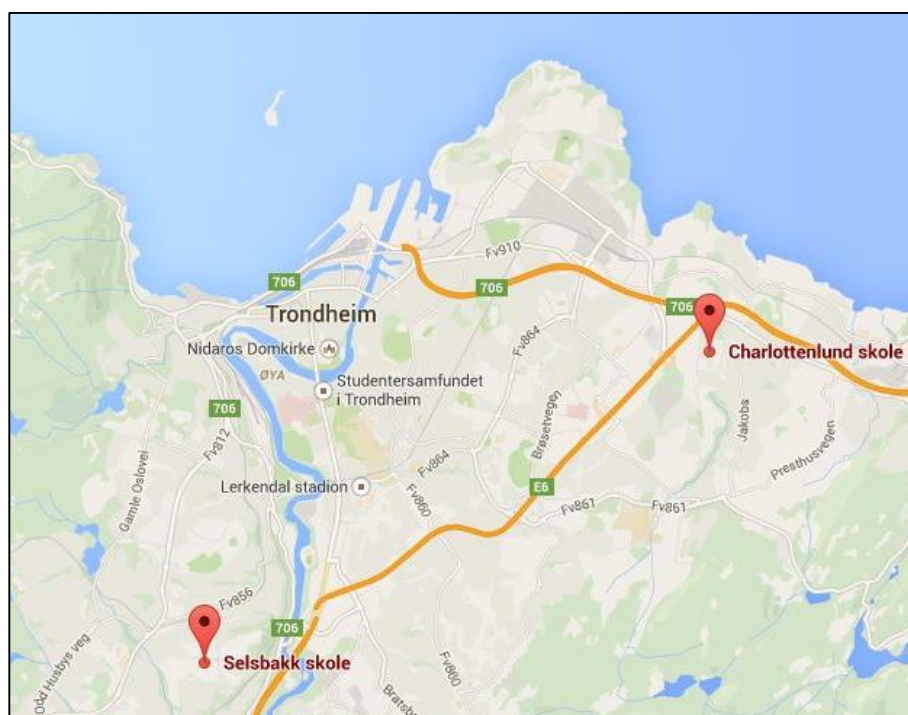
1.3.1 Valg av byer

Det er flere grunner til at jeg har valgt å sammenligne Trondheim og Tromsø i denne studien, men først og fremst skyldes det nysgjerrighet. Tidligere forskning har allerede vist at fonemombytting har blitt påvist i Trondheim, mens eventuelle tendenser til det samme ikke har blitt undersøkt i Tromsø. Vi vet rett og slett ikke hvor langt ombyttinga kan ha spredt seg, siden ingen undersøkelser har tatt sikte på å kartlegge akkurat dette. Ettersom begge byene er universitetsbyer med stor tilflytning, er det god grunn til å sammenligne dem, på tross av størrelsesforskjellen. Dalbakken (1996:11) begrunner sitt valg av Trondheim som forskningsområde med at “Trondheim er Norges tredje største by og har språklig påvirkningskraft over store deler av Midt-Norge”. På samme måte regner jeg med Tromsø har stor påvirkningskraft i Nord-Norge. Ei sammenligning av byene vil kunne gi en statusrapport for ombyttinga; spres språktrekket aktivt eller ikke? Står vi overfor et totalt fonemsammenfall? Før vi beveger oss videre til avhandlingas teoretiske kapittel, vil jeg derfor gi en kort presentasjon av byene jeg har undersøkt.

1.3.2 Trondheim

Trondheim ligger i Sør-Trøndelag fylke og har i underkant av 200 000 innbyggere. Tidligere har Trondheim vært Norges hovedstad, og kan derfor ses på som en viktig by, både fra et historisk og et samtidsperspektiv. Som Dalbakken også har poengtert, er Trondheim en av Norges største byer og har trolig stor språklig påvirkningskraft.

I dag er byen en stor universitetsby som også lokker til seg mange reisende. Ifølge Trondheim.no, anslås tallet på studenter å være omtrent 18.000. Det vil av naturlige grunner medføre et komplekst og spennende språkbilde. Byen har også mange skolekretser. Ifølge Trondheim kommunes nettsider finnes det 11 ungdomsskoler, altså skoler med elever fra 8.–10.trinn.⁶ Byen har også noen 1–10-skoler, men disse er ikke med i beregninga her. Skolene ligger spredt i Trondheims-området. På kartet nedenfor har jeg merka av de to skolene hvor jeg har gjennomført feltarbeidet mitt.

Figur 1.2 Kart over Trondheim⁷

⁶ Informasjon om skolene er hentet fra: <http://www.trondheim.kommune.no/content/1117723264/Skoler-fordelt-pa-trinn> [Lest 22.09.14]

⁷ Alle kartutsnittene er henta fra Google Maps.

Byen er en del av det trøndske dialektområdet, som blant annet kjennetegnes av apokope, tjukk l og retroflektning (Hanssen, 2010:155). I Trondheim er det naturlig å anta at innbyggerne har et slags *bymål*, altså det som mange oppfatter som “forfining” av talespråket. Dette innebærer større grad av standardisering enn i dialektene rundt byen, men Hanssen (2010:162) påpeker at det ikke er så stor forskjell mellom sentrum og periferien som man kanskje kunne tro. Til sammenlikning er det også en viss dialektal variasjon i Tromsø, og mellom Tromsø-dialekten og dialektene rundt byen.

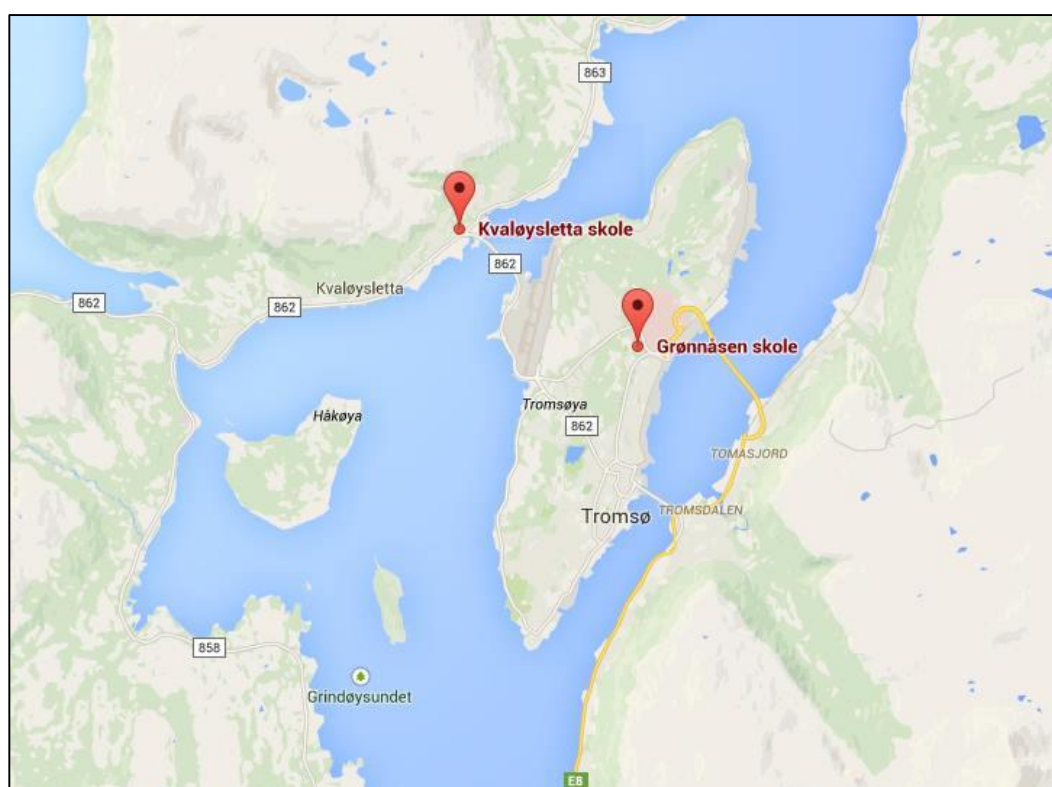
Trondheim kan, som mange andre byer, deles inn i ulike bydeler. Selv om byen ikke har samme karakteristiske øst/vest-inndeling som vi kjenner fra Oslo, kan man sikkert argumentere for at de ulike bydelene har innbyggere med ulik sosioøkonomisk bakgrunn. Sosioøkonomisk bakgrunn er likevel ikke en variabel i min studie, derfor vil jeg ikke gjøre en større sak ut av forskjeller bydelene imellom. Grovt sett kan man dele Trondheim inn i fire: Midtbyen, Østbyen, Lerkendal og Heimdal. Jeg har som sagt intervjuet informanter på de to skolene som er avmerket på kartet på forrige side: altså Selsbakk ungdomsskole og Charlottenlund ungdomsskole. Jeg kommer nærmere tilbake til en presentasjon av skolene i del 3.2.3. Kartet viser at Charlottenlund ligger i Østbyen,⁸ mens Selsbakk ligger på Byåsen.⁹

⁸ <https://snl.no/Østbyen, Trondheim> [Lest 15.04.15]

⁹ <https://snl.no/Byåsen> [Lest 15.04.15]

1.3.3 Tromsø

Tromsø ligger i Troms fylke i Nord-Norge. Byområdet i Tromsø kommune ligger på Tromsøya, Kvaløya og i Tromsdalen, men det er neppe grunnlag for å hevde at det eksisterer store geodialektale forskjeller innad i Tromsø. Tromsøs sentrum ligger på Tromsøya, og her finner man universitetet, rådhuset, sykehuset og de store kjøpesentrene. Kartet nedenfor viser byområdet. Som vi ser avmerka, gikk informantene jeg har intervjuet på skoler som ligger nord på Tromsøya og på Kvaløysletta: Grønnåsen ungdomsskole og Kvaløysletta ungdomsskole.

Figur 1.3 Kart over Tromsø

Tromsø-dialekten er ulik den trøndske, men dialektene har likevel noen likheter. Hanssen (2010:187) skriver at Nord-Norge “er stort i utstrekning, men det er små dialektforskjeller – størrelsen tatt i betraktning”. Ifølge Hanssen (2010:188) har alle dialektene palatalisering og retroflektering i en eller annen grad. Disse målmerkene kjenner vi igjen fra de trøndske varietetene, men det er ikke min intensjon å gjøre ei dialektal sammenligning her.

1.4 Didaktisk del

Som jeg nevnte innledningsvis, skal avhandlinga også ha en didaktisk del. Avslutningsvis skal jeg derfor reflektere over emnet i et skolefaglig perspektiv. Temaet passer som undervisningsopplegg både på grunn av den språkhistoriske bakgrunnen, men også fordi det er aktuelt i hverdagslivet. Elevene kan ha interesse av å lære om deres egen rolle i språkutviklinga, samt hvorfor det er uenighet rundt statusen til et slikt fenomen.

Ifølge *Store Norske Leksikon (Arild Tjeldvoll og Skagen, 2014)* kan vi definere didaktikk slik:

Generelt omhandler didaktikk sammenhengen mellom undervisningens begrunnelse, innhold og gjennomføring. Mer konkret omfatter didaktikken kunnskap om sammenhengen mellom undervisningens gjennomtenkning, planlegging, gjennomføring og evaluering.

Med andre ord fokuserer didaktikken på at undervisningas elementer har et dialektisk forhold til hverandre. De ulike elementene utfyller hverandre, og den undervisninga en legger opp til, må kunne begrunnes. Gjennom didaktikk-kapitlet vil jeg vise hvilke utfordringer vi har framover. Er det opp til skolen å stoppe eller fremme språkendringer, eller i det hele tatt å ha ei mening? Har skolen rett til å korrigere elever som ikke har distinksjon mellom fonemene? Alle disse spørsmålene skal jeg diskutere, og samtidig trekker jeg linjer til norskfaget – blant annet ved å presentere et teoretisk undervisningsopplegg. Avslutningsvis drar jeg inn egne erfaringer fra undervisning i talemål. Alt dette blir berørt nærmere i kapittel 5.

1.5 Strukturen i avhandlinga

Neste kapittel gir en presentasjon av det teoretiske grunnlaget for avhandlinga. Videre gjør jeg greie for den metodiske tilnærminga jeg har valgt i kapittel 3, før jeg presenterer og analyserer de innsamlede dataene i kapittel 4. Kapittel 5 er som sagt en didaktisk del, som tar sikte på å sette avhandlinga i skolesammenheng. Som ei avrunding presenteres konklusjon og oppsummering, i tillegg til at jeg ser kort på veien videre.

2. Teori

2.1 Innledning

I forrige kapittel forsøkte jeg å skape et bilde av éi side ved dagens komplekse språksamfunn. Vi bruker ulike dialekter og har ulike referansepunkter når det gjelder hva som er “riktig” talemåte. Det betyr at språkbrukerne internaliserer delvis ulike og skiftende språknormer for ett og samme språk, og for den del for en og samme dialekt. Der man i andre land har klare regler for det talemålet som brukes i offentligheta, er vi nordmenn i utgangspunktet så privilegerte at vi kan bruke vår egen dialekt i de fleste situasjoner. At vi ikke har en fast normert standarddialekt, gjør denne diskusjonen noe komplisert, for hvem bestemmer at et eventuelt fonemsammenfall er “feil” eller “riktig”?¹⁰

Gjennom dette kapitlet vil jeg kaste lys over ulike teorier som kan hjelpe oss å forstå utviklinga av fonemene /f/ og /ç/. Flere lingvister, blant annet Hanne Gram Simonsen og Inger Moen (2000:175), har påpekt kompleksiteten rundt et eventuelt fonemsammenfall. Den folkelige oppfatninga synes å gå ut på at utviklinga representerer forfall. Simonsen og Moen problematiserer ei slik oppfatning, og påpeker at det er ombyttinga som er interessant, ikke et mulig språklig “forfall”.

I denne avhandlinga skal jeg undersøke hvorfor forveksling eller utbytting skjer. Jeg har valgt å presentere den fonologiske teorien og den sosiolingvistiske teorien hver for seg for å tydeliggjøre framstillinga. Jeg starter med den fonologiske teorien, fordi jeg mener det er viktig å ha teorien om det fonologiske grunnlaget og det potensielle fonemsammenfallet på plass, før man kan vurdere om et eventuelt sammenfall vil eller kan skje.

¹⁰ Jeg vet godt at det har foregått og foregår en debatt om vi her til lands har et standardtalemål eller ikke, jfr. temanummer av *Norsk lingvistisk tidsskrift* fra 2009. Standpunktet mitt er at uansett om det kan påvises relativt sterke konvergeringstendenser i moderne norsk talemål, er dette noe helt annet enn preskriberte standardvarieteter i andre land.

2.2 Fonologisk teori

Fonologi er studiet av lydmønstrene i språkene, og som antyda ovenfor, mener jeg at forståelse for de fonologiske begrepene legger grunnlaget for resten av denne avhandlinga. Hvordan skal vi eksempelvis forstå begrepet fonemsammenfall? Dalbakken (1996:33) skriver at fonemsammenfall er ei “lydendring som fører til at to el. flere fonem får de samme allofonene, dvs. ikke i noe tilfelle er det distinktiv opposisjon mellom dem”.¹¹ Videre påpeker hun at det karakteristiske med fonemsammenfall er at det er et irreversibelt fenomen (1996:34). Et fonemsammenfall vil således føre til at “lydene blir mer like både m.h.t artikulasjons**måte** og artikulasjons**sted**” (1996:31-32). Når et fonemsammenfall har funnet sted, har altså den opprinnelige distinktive funksjonen falt bort eller aldri blitt etablert. Det vil likevel alltid kunne eksistere allofonisk variasjon.

Før jeg viser den historiske utviklinga, vil jeg kort presisere at det per i dag er snakk om *ombyting* eller *forveksling* av fonemene, og ikke et komplett *sammenfall*. Slik vi kjenner utviklinga (jfr. del 1.2), er den på ingen måte kommet så langt at totalsammenfall har skjedd. Ettersom et fullstendig sammenfall ikke er påvist, er det mer korrekt å omtale språktrekket som fonemombyting enn sammenfall. De fleste norske har fremdeles fonemdistinksjonen intakt. I hvor stor grad de unge som bytter om på språklydene, også har det, er usikkert. Men den utviklinga som har vært i mange byer og tettsteder, og som fremdeles pågår, gir grunn til å hevde at distinksjonen mellom de to fonemene er *i oppløsning* hos mange unge.

2.2.1 Fonemenes historiske utvikling

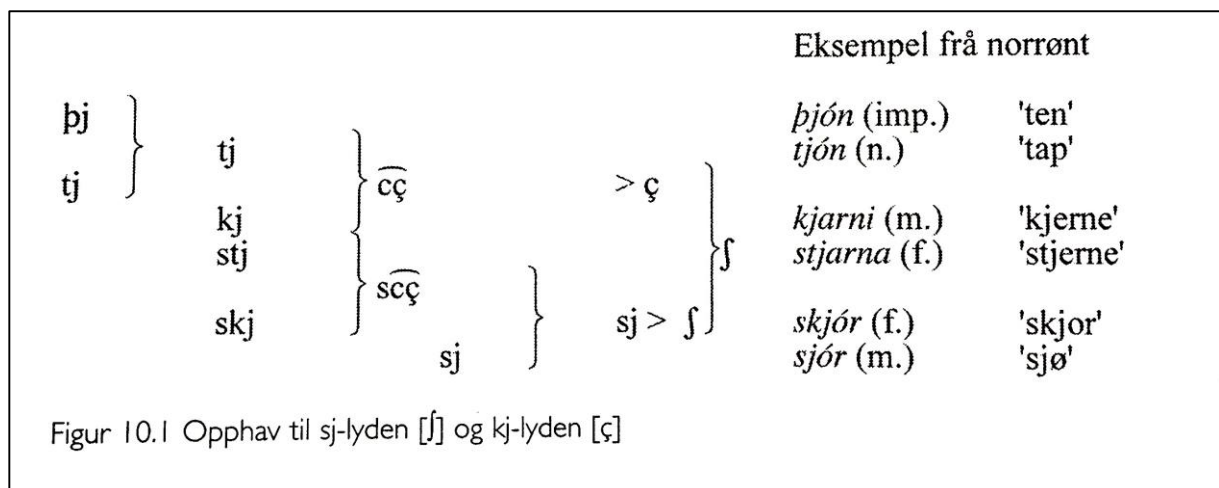
For å forstå dagens fonemutvikling, er det nødvendig med forkunnskaper om den utviklinga som allerede har funnet sted. Tidligere forskning forteller oss at det i norrøn tid eksisterte seks forskjellige distinktive lyder, som i løpet av hundreårene har falt sammen i de to fonemene /ç/ og /ʃ/ (Sandøy, 2008b:198). Agnete Nesse (2013:201) påpeker at den dagsaktuelle ombytinga mellom fonemene “tilhører den språkhistoriske perioden etter 1965”, og det stemmer overens med det Johannessen (1983) skriver. Det er likevel komplisert å fastslå opphavet og den eksakte utviklinga til fonemene /ç/ og /ʃ/, siden vi ikke har talemålsprøver fra så langt tilbake i tid. Vi må derfor benytte skriftlig materiale som en pekepinn. Dalbakken (1996:22) påpeker:

¹¹ Jeg gjør oppmerksom på at jeg refererer til Dalbakken, men at hun har henta sitatet fra Simonsen, Endresen og Hovdhaugen (1990).

Det er ikke mulig å slå fast nøyaktig når /ç/ ble en del av det norske språkets foneminventar. De norrøne tekstene vi kjenner, gjenspeiler ingen palatal uttale av velarer (...).

Med andre ord, må den palatale uttalen av velarer ha kommet etter at de aktuelle norrøne tekstene ble skrevet. Selv om det er stor usikkerhet rundt hvordan talemålet var i norrøn tid, vet vi at datidens skriftspråk må ha representert fonemer vi i dag har mistet. Dette gjelder for eksempel fonemet *thorn*, /þ/.

Figuren nedenfor er lånt fra Helge Sandøy (2008b:198), og illustrerer hvordan lydendringene fram til dagens situasjon har foregått. Illustrasjonen viser ei kompleks utvikling, som har vært prega av ulike faser. Alle fasene har endt med at ett fonem har falt ut av språket gjennom sammenfall med et annet. Sandøy (ibid.) poengterer at "[d]et me opplever først på 2000-talet, er finalen med at *kj*- og *sj*-lydane fell saman. Dette gjev fem samanfall på 700 år".

Figur 2.1 Fonemenes historiske utvikling

Figur 2.1 viser at fonemene /ç/ og /ʃ/ opphavlig stammer fra norrøne konsonantkombinasjoner som har blitt assimilerte. Utviklinga har skjedd gjennom flere steg. Selv om det finnes ulike forklaringer på hvordan utviklinga har foregått, synes det å være enighet om at palatalisering er en av årsakene. Ifølge figuren ovenfor var det første steget bortfall av *þj*, ved at vi fikk sammenfall mellom *þj* og *tj* til *tj*. Figuren viser også at det tidligere eksisterte en distinksjon mellom *tj* og *kj*. Bortfallet av denne distinksjonen førte til fellesfonemet $\widehat{c\check{c}}$. Dalbakken (1996:22) forklarer: "(...) det var det øyeblikket /k/ + /j/ ble realisert som $\widehat{c\check{c}}$ at det oppsto et nytt fonem". Det er altså $\widehat{c\check{c}}$ som er opphavet til lyden vi i dag kjenner som den palatale frikative /ç/. Dette kan forklares med begrepet fonemisering, altså at to fonem smelter

sammen til et nytt fonem gjennom assimilasjon. Dalbakken skriver at produktet /ç/ er “[d]et siste trinnet i palataliseringsprosessen (1996:23)”, og at dette er “regressiv assimilasjon med bortfall av plosivt element som følge (ibid.)”.

Videre påpeker Dalbakken (1996:27) også at “[m]an antar at sje-lyden har oppstått i det norske språket om lag i samme tidsrom som kje-lyden”. Av figuren ovenfor ser vi at utviklinga av /ff/ har gått fra de opphavlige lydkombinasjonene *stj* og *skj*, som i sin tid falt sammen til én: /scç/. /Scç/ falt deretter sammen med *sj*, og slik fikk vi assimilasjonsproduktet i dagens /ff/. Utviklinga kan ses som et resultat av en regressiv palatalisering, nemlig ved at “j virket regressivt på konsonantforbindelsen *sk* (ibid.)”.¹²

2.2.2 Hvorfor forsvinner fonemer fra språket?

Som jeg har vist ovenfor, kan språket både kvitte seg med og få ei økning av fonemer der det er nødvendig. Fra før vet vi at sårbare deler av språksystemet ofte er lettere utsatt for forandringer. Hvis vi kan argumentere for at /ç/ står i en sårbar posisjon, kan det forklare hvorfor fonemet står i fare for å falle sammen med /ff/.

Først og fremst er /ç/ en sjelden lyd i forhold til /ff/, som er langt mer frekvent i norsk. I tillegg er fonemet sjeldent på *verdensbasis*. Dalbakken (1996:37) nevner at “[d]istinksjonen mellom kje- og sje-lyd utnyttes altså i de færreste av verdens språk”. Videre er det kjent at /ç/ etableres seint i barns artikulasjonsmønster (Sandøy, 2008b:209), og Papazian (1994:63) fastslår: “Kje er nemlig en baktungelyd, og baktungelyder læres generelt seint”. For å oppsummere ser vi altså at /ç/ både er en sjelden og vanskelig lyd, noe som gjør den sårbar for utbytting.

Jean Aitchison (2013:86) påpeker at det ofte er frekvente ord og fonem som først påvirkes når ei språkendring er i gang. Selv om /ç/ er en sjelden lyd i forhold til /ff/, har vi mange vanlige ord med /ç/. Dette er ord som er i frekvent bruk i dagligtalen (kylling, kjøkken, kjole, kino og kjære), iallfall hos de som fortsatt opererer med distinksjonen. Fonemet forekommer altså i ord som brukes ofte. På den andre siden er /ff/ unektelig mer frekvent enn /ç/, så her finner vi argumenter som drar i begge retninger.

Med andre ord ser vi at det ikke alltid handler om å gjøre språket mer økonomisk språklig sett. Der det er behov for *flere* lyder, kan man som sagt på motsatt vis oppleve økning i fonemer. Vi vet jo at språket på et eller annet tidspunkt etter norrøn tid (jfr. figur 2.1)

¹² Som jeg var inne på i 1.2.4, skiller Johannessen mellom flere typer “sj”-lyd. Dette gjør også Papazian (1994). Jeg har alt påpekt at jeg ikke vurderer allofonisk variasjon i denne avhandlinga - fokuset mitt er altså fonemisk.

fikk behov for både /f/ og /ç/, og dermed tilpassa seg. Derfor kan språklige endringer betraktes både som forenkling av fonologien, men også kompliserende. Noen hevder at slike språkendringer skyldes latskap, mens andre kaller det språklig effektivitet, eller økonomi om en vil. Som vi ser, baserer disse forklaringene seg på ulike metaforer. Den ene metaforen er ikke riktigere enn den andre; “forenkling”, “språkøkonomi”, “latskap” og “språklig effektivitet” innebærer helst ulike perspektiver på det samme. Alle disse forklaringene omhandler stort sett hva *samfunnet* som et språkkollektiv gjør, og hvordan dette språkkollektivet endrer språket over tid. Vi beveger oss dermed over i kapitlets neste del, hvor jeg skal se nærmere på hvordan sosiolingvistikken forklarer fonemsammenfall.

2.3 Sosiolingvistisk teori

Som jeg har vært inne på, vil det alltid versere ulike oppfatninger om språklige endringer. Noen vil synes den aktuelle endringa er skammelig, eller iallfall barnslig. Dette ser vi eksempelvis ser når bruken av /f/ for /ç/ blir omtalt som “barnespråk”. Andre vil derimot finne endringa helt naturlig. På samme måte som meningene om språktrekket vil være mange, er det heller ikke alltid mulig å stadfeste *hvordan* eller *hvorfor* ei språkending har funnet sted. Men man kan i det minste slå fast at språkending enten skyldes *indre* eller *ytre* faktorer, eller en kombinasjon av disse. Torp og Vikør (2012:15) påpeker at vi på denne måten har “to typer språkhistorie”. Indre faktorer er krefter innad i språket som fører til endringer i språkstrukturen, mens den ytre språkhistorien forklarer de samfunnsmessige forholdene som kan ha ført til språkendringer, for eksempel språkkontakt, talespråksnormering eller andre politiske forhold (ibid.). I en studie som denne, kan det være enkelt å vie plass til de ytre forholdene, men vi kan likevel ikke bagatellisere språkinterne forhold.

Jeg har allerede nevnt at denne undersøkelsen tar sikte på å beskrive den faktiske situasjonen for den aktuelle fonemutviklinga *her og nå*. Dette innebærer at studien er synkron (Nesse, 2013:7), men det er nødvendig med et diakront blikk også. Det er snakk om ei utvikling som vanskelig kan studeres uten et historisk tilbakeblikk. Det fonologiske tilbakeblikket vi nettopp har gjennomgått, var nettopp diakront. Ifølge Torp og Vikør (2012:15) kjennetegnes sosiolingvistikken ofte av at det er “eit synkront studium, men [det] har eit diakront aspekt på same måten som studiet av språkstrukturen har det”. I det følgende skal jeg derfor kort forklare hva sosiolingvistikken er, og trekke fram sosiolingvisten William Labov. Vi ser nærmere på hans teori rundt fonemsammenfall, samt andre teorier for spredning av språkendringer.

2.3.1 Hva er sosiolingvistik?

Sosiolingvistik innebærer enkelt forklart at man studerer forholdet mellom språk og samfunn (Holmes, 2013:1), noe som betyr at forskningsobjektet er selve språket og språkbrukeren. Holmes (ibid.) understreker hvor viktig kontekstuelle forhold er innenfor sosiolingvistikken. Samme språkbruker kan snakke forskjellige “språk”, og beherske et register av språklige variantformer på alle språknivå. Dette er former som brukes avhengig av hvilken kontekst han eller hun bruker språket i. Kontekst er derfor veldig interessant i enhver sosiolingvistisk studie.

Før sosiolingvistikken ble utvikla som forskningsdisiplin i Norge, var det først og fremst dialektologien som representerte talespråksforskninga (Hanssen, 2010:37). Hanssen påpeker at dialektologene fra gammelt av var opptatt av “merkelige ord” (ibid.). Etter hvert kom grammatiske, særlig fonologiske og morfologiske, forhold til å spille en større og større rolle. Utvalget av informanter var på ingen måte representativt for befolkninga som helhet, for man la vekt på å studere de såkalte “opprinnelige språkformene”. Det førte til at informantene helst var eldre menn, som hadde levd kontinuerlig på samme sted livet igjennom. Sandøy (1996:12) påpeker at man tidligere så på dialekter som mislykkede variasjoner av det opprinnelige talemålet, altså skriftspråket. Mye av grunnen til at man begynte å studere dialekter, var at man ønska seg tilbake til en språklig “gullalder” (ibid.).

Innenfor sosiolingvistikken er derimot dialektmangfoldet i all sin variasjon akseptert. Sosiolingvistik som fagdisiplin ble gjengs språkforskning fra 1960-årene, mye på grunn av Labov. Gunnstein Akselberg (2008a:151) påpeker eksempelvis at: “Studiet av talemålet i eit geografisk avgrensa område står i tradisjonen frå den amerikanske sosiolingvisten William Labov”, og mange regner nettopp Labov som en av sosiolingvistikkenes grunnleggere (Simonsen, 2013).¹³ Labov gjennomførte blant annet en omfattende studie av språkbruken i New York på 1960-tallet, og denne viste seg å bli gjenstand for interesse verden over. Den “labovske metoden” innebærer blant annet at den språklige variasjonen kan kartlegges og gjennomgå statistisk analyse (Aitchison, 2013:43). Labov var også en framdriver av intervjueteknikken der forskeren spiller på *følelser*. Når intervjuobjektet blir emosjonelt engasjert, er teorien at man ubevisst benytter det hverdagslige språket (Aitchison, 2013:47). Aitchison (2013:50) påpeker også at Labov har gjort viktig arbeid for den metodologiske tilnærminga innenfor sosiolingvistik – spesielt har han hatt sterkt fokus på spørsmålet om

¹³ Det finnes selvsagt sosiolingvistiske innslag og mange gode sosiolingvistiske observasjoner i arbeidene til tidligere lingvister. Men som tydelig og anerkjent fagdisiplin etablerte denne subdisiplinen seg først på 1960-tallet.

hvor ei språkendring starter. Ikke minst er standpunktene hans rundt sammenfall interessante, og det er disse jeg i neste delkapittel skal forklare nærmere.

2.3.2 William Labovs teorier om sammenfall

Det finnes ulike forklaringer på hvordan og hvorfor fonemsammenfall skjer. En av de som har forsøkt å forklare teorien bak fonemsammenfall, er som sagt sosiolingvisten William Labov. Labov (2010:33) påpeker at “mergers” er en relativt vanlig språklig prosess. Som jeg har vært inne på tidligere, er det ikke alltid man kan spore ei endring tilbake til opphavet. Dette problematiserer også Labov. Noen ganger er det umulig å vite hvordan eller hvorfor et fonemsammenfall har skjedd, og i dette tilfellet synes det for enkelt å konkludere med at ombytting forekommer på grunn av vansker i uttalen. Derfor er det ikke tilfredsstillende å konkludere slik uten videre, selv om det kan være en del av forklaringa. Vi kan i det minste spørre hvorfor disse “vanskene” ikke har eksistert hos tidligere generasjoner av språkbrukere, og hvorfor de har oppstått akkurat når de har oppstått.

Labov (2010) forklarer at fonemsammenfall kan skje på ulike måter. Hovedsakelig opererer han med tre årsakskategorier, og forklarer gjennom disse hvordan og hvorfor språkets lydsystem blir endra. Sammenfall kan skje på grunn av endringer som *bevarer* språklige distinksjoner, eller endringer som *eliminere* språklige distinksjoner. Den tredje måten er gjennom språklige endringer som *skaper* distinksjoner. Ved første øyeblikk ser det ut som fonemsammenfall plasserer seg i den andre kategorien, men også den første er relevant her. I det følgende skal jeg se nærmere på hva Labov sier om dette.

Labov (2010:300) presiserer at enhver språkendring først må spre seg innad i ei gruppe, før det når resten av samfunnet. Deretter vil den nye innovasjonen eksistere side ved side med den gamle formen, før en av dem vinner fram. Vi kan lese følgende:

As the opposition of the two linguistic forms continues, it may symbolize an overt opposition of social values (...) Finally, one of the two forms wins out. There follows a long period when the disappearing form is heard as archaic, a symbol of a vanished prestige or stigma (2010:301).

Jeg har allerede nevnt at dagens situasjon tilsier at framtida til det aktuelle fonemparet er uvis. Per dags dato kan vi kanskje argumentere for at den “nye innovasjonen” kan bety sammenfall. Å karakterisere /ç/ som arkaisk på dette historiske tidspunktet, er selvsagt prematurt. Det kan likevel tenkes at lyden oppleves slik i visse ungdomsmiljø der den hos mange mer eller mindre har falt sammen med //.

2.3.2.1 Labovs tre veier til sammenfall

Til nå har vi slått fast at årsaken til fonemsammenfall kan være sammensatt. Jeg vil likevel påpeke at det ikke er min intensjon å fastslå en *nøyaktig* årsak til slike ombyttinger, men jeg ønsker å se nærmere på hva som egentlig skjer når to fonemer blir til ett. Labov (2010:321) har utvikla en teori om tre ulike “veier”¹⁴ fonemene kan følge før de blir sammenslått.¹⁵ Den første “veien” innebærer at sammenfallet skjer ved *tilnærming*, altså ei gradvis endring der sluttproduktet er et sammenfall. I mellomtida opererer språkbrukerne med en mellomverdi av fonemene. Selve sammenfallet kan være et faktum i løpet av tre eller fire generasjoner. At det er dette som skjer nå, er ikke utenkelig. Blant annet kan vi lese hos Hårstad og Opsahl (2013:59) at noen slike “mellomverdier” ble observert i Trondheim.

Den andre mekanismen Labov omtaler, er ei typisk “endring ovenfra”. Dette er et sosiolingvistisk begrep jeg vil berøre senere i kapitlet. Denne typen sammenfall skjer ved *overføring*, en prosess der ord skifter fonemisk kategori. Her opererer man ikke med mellomverdier. Dalbakken (1996:34) poengterer følgende:

Typisk for denne formen for fonemsammenfall er at det finnes to, stabile, sosiolingvistiske variabler der den ene er mest prestisjefylt. Ord etter ord overføres fra den mindre til den mer prestisjefylte variabelen (...).

For å eksemplifisere denne mekanismen, kan vi se for oss at fonemet /ʃ/ oppnår en form for prestisjestatus. Da vil ikke lenger ombytting fra /ç/ til /ʃ/ bli omtalt som “barnespråk” – heller stikk motsatt. Etter hvert vil uttale med /ʃ/ bli standarden. Denne endringa skjer også gradvis, men resulterer ikke i noen mellomform slik som ovenfor. Det er denne endringsmekanismen som tar lengst tid.

Den tredje ”veien” til sammenfall er gjennom *utvidelse*, og innebærer at ei leksikalsk begrensning forsvinner på to fonem, slik at man kan bruke fonemet i flere situasjoner enn før. Her viskes fonemgrensene ut, og minimale par blir homonymer ved at fonemet som blir igjen, dekker flere element enn før. Denne veien er den raskeste av de tre, og som Labov påpeker, kan sammenfallet være fullført allerede i løpet av én generasjon. Selv om det ikke er avhandlingas intensjon å fastslå hvilken mekanisme eller vei som mest sannsynlig gjelder i dette tilfellet, kan det være hensiktsmessig å drøfte mulige årsaker. Jeg har jo allerede vært

¹⁴ De originale termene for disse mekanismene er ”merger by approximation”, ”merger by transfer” og ”merger by expansion”. De norske oversettelsene er mine, men kontrollert mot Dalbakken (1996:35).

¹⁵ Som Labov selv påpeker, har flere andre studert feltet. Han lister opp Trudgill og Foxcroft (1978), Harris (1985), Herold (1990) og Shen (1990). For nærmere referanser, se Labov (2010:321). Han kan ikke fullstendig ta æren for oppdagelsen av de tre “veiene”, men jeg velger her å støtte meg på det han skriver.

inne på at sammenfall omfatter en eliminering av en allerede fastlagt fonologisk distinksjon.

Labov (2010:323) poengterer at:

It is clear that there is no single mechanism of merger, but several radically different ones. The task of future research is not to prove which is correct, but to determine where one or the other occurs.

Det trenger heller ikke nødvendigvis å være bare ei “riktig” forklaring. Et sammenfall mellom /f/ og /ç/ kan ha flere årsaker samtidig. Både “tilnærming” og “endring ovenfra” står fram som adekvate forklaringer, så til en viss grad kan vi altså forklare hvorfor et slikt sammenfall kan skje. Mye vanskeligere er det å forstå og forklare hvorfor det skjer *akkurat når det skjer*. Som jeg allerede har nevnt, har det norske språket gjennomgått flere tilsvarende endringer siden norrøn tid. Spørsmålet om hvorfor denne endringa ser ut til å skje *nå*, og hvorfor den ikke skjedde for to hundre år siden, er et interessant spørsmål, men et spørsmål vi vanskelig kan gi et konkret svar på.

2.3.3 Språklig variasjon og endring

Vi har sett at det ofte er lett å vurdere endring og variasjon som noe negativt. Slike holdninger er ikke bare forbeholdt språkendringer, men endringer generelt. Selv om et fonemsammenfall innebærer bortfall av et fonem, er prosessen som fører til sammenfall, i et sosiolingvistisk perspektiv, minst like interessant som selve sluttproduktet. Til tross for at mange misliker språkendring, og oppfatter språklige innovasjoner som feil, eller i det minste normbrudd, er sannheten den at språket er i en kontinuerlig forandringsprosess, og hver generasjon utvikler språkvaner som bryter med tidligere generasjoner. Likevel synes den folkelige oppfatninga å gå ut på at språkendring og variasjon er særegent og sjeldent. Vi møter variasjon hele tida, men på ulike nivåer. Det er normalt å endre talemåte etter den sosiale konteksten, og å variere språket etter grad av formalitet. Variasjon er innebygd i all språkbruk, men det er når sporadiske, og mange ganger ubevisste, variantformer blir varige og trenger ut andre, opprinnelig mer etablerte former, at vi har med ei reell språkendring å gjøre. Hos Ingrid Kristine Hasund (2006:17) kan vi lese at “[a]ll språkendring *forutsetter* variasjon, men variasjon trenger ikke nødvendigvis å føre til varig endring”. Språklig variasjon kan altså eksistere uten at en reell språkendring skjer. Selv om ombytting av de to fonemene jeg ser på, kan ha blitt dominerende i visse samfunnsgrupper, er det per i dag ingen fare for at vi om noen år har fullstendig sammenfall i alle norske dialekter. Likevel representerer ombytting av fonemer også språkendring, selv om ombyttinga ikke er konsekvent gjennomført.

Helt konkret kan språklig variasjon forekomme både på mikro- og mesonivå, altså individ- og gruppenivå. Ønsket om å identifisere seg med en eller flere grupper er dypt menneskelig. Språklig gruppevariasjon kan omtales som *sosiolektisk* variasjon. Variasjon kan også forekomme fra sted til sted, altså *geolektisk* variasjon. I denne avhandlinga er både sosiolektisk og geolektisk variasjon interessante størrelser. Det samme er begrepet *registervariasjon* (Sandøy, 1996:112), som innebærer variasjon på flere akser samtidig. Registervariasjon innebærer nemlig at man endrer register i tråd med språklig situasjon (Akselberg, 2008b:135). Ulike mennesker har ulike registre, og hvor mange registre man har, er selvfølgelig individuelt.

Uansett er det alltid en viss fare for hyperkorreksjon av talemålet når man blir intervjuet, og man kan aldri garantere at hyperkorreksjon ikke finner sted.¹⁶ Jeg drøfter dette nærmere i del 3.3.4. I tillegg til at man gjerne blir ekstra oppmerksom på, og kanskje korrigerer egen talemåte når man vet man blir observert, kan det være stor forskjell mellom hvordan man *virkelig* snakker og hvordan man *tror* man snakker. Akselberg (2008b:141) omtaler dette som rapportert og registrert variasjon. Ofte kan man være av den oppfatning at man snakker på en bestemt måte, mens realiteten er en annen. Eksempelvis refererer Akselberg (ibid.) til en undersøkelse gjort av Jorunn Hannaas i 1999,¹⁷ der det var et stort sprik mellom informantenes *formening* om hvor ofte de realiserte /f/ og /ç/, i forhold til hvor ofte de *faktisk* realiserte fonemene. Dette understreker hvor viktig det er å velge riktig metode i den enkelte studien. Dette blir nærmere berørt i neste kapittel, men først skal jeg se nærmere på ulike teorier om hvordan språkendringer spres.

¹⁶ Hyperkorreksjon forstås her som en form som er “more correct than the standard – hypercorrect speech (...). Hypercorrect usage goes beyond the norm; it involves extending a form beyond the standard”. (Holmes 2013: 256).

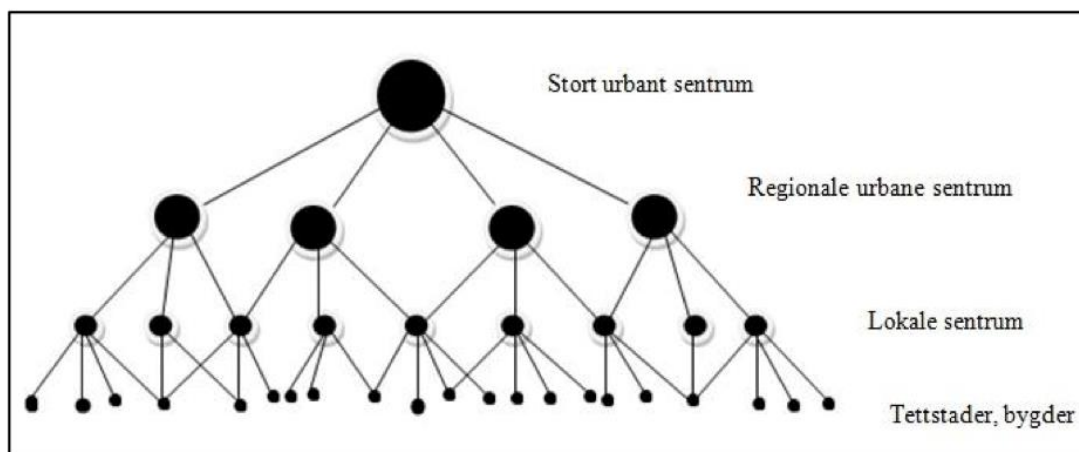
¹⁷ For fullstendig referanse til Hannaas, se Akselberg (2008b:141).

2.3.4 Spredningsteorier

Hvis vi slår oss til ro med at spredning av fonemforvekslinga oppstod i ungdomskulturen, gjenstår det å forklare hvordan fenomenet har spredt seg. Skal vi tro at spredninga har gått fra person til person, fra gruppe til gruppe eller fra ett sted til et annet? Og ikke minst: Må vi bestemme oss for én hovedteori?

Det er Janet Holmes (2013:214) som presenterer de tre overnevnte hovedformene for spredning. Når ei endring sprer seg fra gruppe til gruppe, brukes ofte *bølgeteorien* som forklaring (ibid.). Begrepet 'bølge' fungerer som metafor i teorien, og skal vise hvordan ei endring flyter og sprer seg gjennom samfunnet, og virker inn på alle områdene rundt seg. Grunnen til at endringer kan spre seg slik, er blant annet at de fleste av oss er medlemmer av flere grupper på samme tid. På denne måten kan vi ta med oss ei språkendring fra den ene gruppa til den andre. Videre forklarer Holmes hvordan språkendringer kan spres gjennom *stilskifte*. Enhver språkendring starter på individnivå, men i slike tilfeller kan vi forklare spredninga med at en språkbruker har begynt å bruke /f/ for /ç/ i uformelle situasjoner, som i private omgivelser. Språkbrukeren tar så denne formen – bevisst eller ubevisst – med i andre sosiale settinger med en annen formell status. Eksempelvis brukes formen plutselig på jobb, og så videre. Her spres variasjonen både på individnivå og gjennom de ulike stilistiske sammenhengene. Tredje og siste hovedform omfatter spredning fra ord til ord – såkalt "lexical infusion" (Holmes, 2013:217). Dette kan eksemplifiseres med ordet <kylling>, som noen gang uttales med fonemet /f/. En kan tenke seg at når språkbrukere først har begynt å bruke denne formen, vil bruken av fonemet spre seg til andre ord, for så å dukke opp i et nytt ord, og så videre. På denne måten sprer endringa seg på ordnivå og videre i språket.

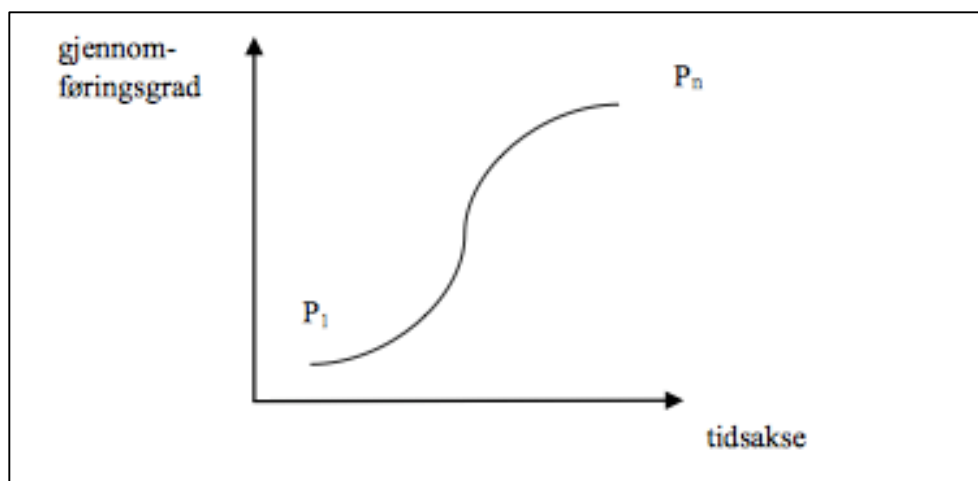
På samme måte som variasjon eller endring kan komme fra flere steder, kan utviklinga av ei språkendring også gå flere veier. Endringer kan gå fra bysentrum til periferien, eller omvendt (Sandøy, 2008a:230). I denne avhandlinga har jeg blant annet undersøkt om variasjonen har spredt seg fra by til by. Ovenfor nevnte jeg bølgeteorien, men en annen metafor som ofte brukes, er *sentrumshopping*. Figuren på neste side illustrerer hvordan endringer kan hoppe fra by til by (Rød, 2014:40).

Figur 2.2 Sentrumshopping

Sandøy (2008a:222) påpeker at teorien om sentrumshopping: “(...)tener som ei forbedring av den såkalla *bølgeteorien* frå siste halvdel av 1800-talet”. Både teorien om sentrumshopping og *bølgeteorien* forsøker å forklare spredninga av et språkfenomen fra et sted til et annet. Fordelen med teorien om sentrumshopping, er at den forklarer hvordan et språkdrag kan forflytte seg fra for eksempel Oslo til Trondheim, uten å berøre de små bygdene rundt. Som vi så, innebærer *bølgeteorien* motsatt at et språktrekk sprer seg som en bølge. Det innebærer at alle de små bygdene i nærheten av byen vil bli berørt. Ettersom fenomenet allerede ble registrert i Trondheim for nesten tjue år siden, og til og med kanskje før, gir det mening å anta at fenomenet har “hoppa” fra én by til en annen, fra Trondheim, til Tromsø og andre mellomstore nordnorske byer. Vi kan likevel ikke slå fast at det er dette er tilfelle. Uten at de små bygdene rundt Trondheim og Tromsø er undersøkt, blir dette kun spekulativt.

I tillegg til teorien om sentrumshopping og *bølgeteorien*, er det vanlig å benytte en s-kurve for illustrere hvordan språkendringer skjer. Denne blir eksempelvis framheva av Jean Aitchison, som påpeker at ei språklig endring vil begynne sakte, før det nye innovasjonsmønsteret blir kjent. Innovasjonen trenger tid til å spre seg i samfunnet. Når språktrekket har festa seg, vil det spres forttere. Aitchison (2013:86) fastslår: “as the change happens, individual speakers tend to vary in their treatment of words: on one day, a speaker may use the new form, on another day the old”. Figuren på neste side illustrerer s-kurven Aitchison forklarer (Nornes 2011:44).

Figur 2.3 S-kurve

Siden vi ikke kjenner til dialekter eller grupper med fullstendig sammenfall, er det per i dag ikke sannsynlig at vi befinner oss på toppen av denne s-kurven enda. Vi vet at de to fonemene fortsatt eksisterer, selv om de kan være ujevnt distribuert. Hvordan utviklinga ser ut i mine to undersøkelsesbyer, gjenstår å se etter resultatpresentasjonen og analysen.

2.3.5 Endringer ovenfra eller nedenfra?

Like interessant som å undersøke *hvordan* språket sprer seg, er det å se nærmere på faktorer som normer og prestisje. Disse kan forklare *hvorfor* språkendringer sprer seg. Jeg har så vidt vært inne på begrepsparet endring *ovenfra* eller *nedenfra*. Begrepene forsøker å forklare om ei endring er bevisst eller ubevisst, og om endringene gir økt sosial status eller ikke. Når det gjelder disse begrepene, er det flere måter å forklare dem på. Forklaringene jeg gir her, er tilpassa mitt formål.

Holmes (2013:209) påpeker at endringer ovenfra ofte skjer bevisst. Vi kan lese at: “These are changes where people are conscious of their social significance as desirable or prestige features of speech”. Slike endringer begrunnes ofte med et ønske om å etterligne maktpersoner eller andre prestisjefylte grupper. Selv om slike endringer hovedsakelig skjer bevisst, kan ønsket om å oppnå en viss sosial status eller prestisje også være ubevisst.

Motsatt har vi endringer nedenfra, som kan forklares som endring med utgangspunkt i et lavere nivå på en sosial rangstige (Holmes, 2013:211). I slike tilfeller kopierer man helt bevisst uttalen fra en “lavere rang”. Det er dette som populært kalles for å ”snobbe nedover”, eller det som også er blitt kalt “covert prestige” (jfr. eksempelvis Labov 2006). På samme måte som ved endringer ovenfra – men i dette tilfellet er referansegruppa en annen – gjør man

dette for å oppnå en viss sosial status. Dette er vanlig i situasjoner der man ønsker å bli “kulere”, for eksempel ved å adoptere slang. Det sier seg selv at dette er særlig relevant i såkalte subgrupper, som ungdom ofte utgjør.

Opphavlig kan vi nok si at ombytningsfenomenet kom nedenfra, siden språktrekket etter all sannsynlighet oppstod i barnespråket. I tillegg er det vanlig å karakterisere endringer i ungdomsspråk som “endring nedenfra”. Likevel er det som sagt ikke grundig kartlagt hvilke holdninger som hersker rundt om i Norge i dag, og ettersom dette ikke er en holdningsundersøkelse, vil vi heller ikke få beskrevet det her. Det er rett og slett ikke enighet om hvilke uttalemåter som er stigmatiserende, og derfor er det vanskelig å gi et bastant svar uten en nærmere undersøkelse.

Det vi derimot vet med større sannsynlighet, er at synet på såkalte “statusformer” eller “prestisjeformer” henger sammen med *normer* i språksamfunnet. Ifølge Mæhlum (2008a:90) er det de “*internaliserte normene* som regulerer og styrer språkbruken”. Normene avhenger av hvilket språksamfunn man befinner seg i, og som vi har sett, kan ulike aldersgrupper ha ulike normer. Uskrevne normer blir internaliserte gjennom sosialiseringprosessen, og i dag ser vi at venner og omgangskrets får større sosialiseringsbetydning enn tidligere. Det innebærer at hvordan resten av gruppa snakker, vil ha stor betydning for hvordan du velger å ordlegge deg. For at en innovasjon, altså et nytt språktrekk, skal internaliseres hos hele gruppa og ikke bare hos enkeltindivider, kreves det at individet som kommer med innovasjonen, ikke blir korrigeret, iallfall ikke av statuspersoner i gruppa. Dette gjør at innovasjonen blir repetert helt til den blir festa i gruppas vokabular (Nornes, 2011:43).

2.3.6 Normer og sosial prestisje

Monica Sætermo (2011:20) fastslår at: ”Enhver sosiolingvistisk studie i labovsk ånd vil være nødt til å drøfte hvilke former som kan kalles prestisjeformer”. Jeg har ovenfor vært inne på om ombyting kan ses som en prestisjeform eller ikke, og selv om det ikke er avhandlingas intensjon å fastslå svaret på dette, er det interessant å se nærmere på prestisjebegrepet. Hvis det er slik at fonemombytinga har kommet langt i begge byene, og lengre i Trondheim enn det Dalbakken (1996) registrerte i sin undersøkelse, kan det være nærliggende å tro at ombyting eller sammenfall har fått økt status. Her må man huske på at éi gruppe kan bruke ombytinger som prestisjeindikator uten at situasjonen er lik for andre grupper.

Som jeg nevnte innledningsvis, ser det ut som at ombyting fortsatt er et stigmatisert språktrekk for mange. Spesielt synes dette å gjelde for den eldre delen av befolkninga, som

har vokst opp med at ombygging av lydene indikerer barnespråk. I tillegg gir språklige valg ofte uttrykk for *livsfaseendring*; slik kan språkendringer oppstå i bestemte livsfaser. Både barne- og ungdomsspråk er gode eksempler på dette; samtidig forventes det at man skal legge av seg det tidligere språket når man når en viss alder (Hasund, 2006:17).

Diskusjonen om prestisje gir derfor flere spørsmål enn svar. Det eneste vi kan fastslå relativt sikkert, er at ungdom gjerne utgjør ei subgruppe i samfunnet og ønsker å markere denne subgruppestatusen på forskjellige måter, også språklig. Selv om vi ikke vet om ungdommene bevisst eller ubevisst bytter om på fonemene, er det naturlig å bevisst snakke annerledes for å distansere seg fra de andre generasjonene. At subgruppenormen er ombygging, kan derfor tenkes.

2.3.7 Identitet og ungdomsspråk

I tråd med diskusjonen om språklige normer, kommer man ikke unna den påfølgende diskusjonen om språk og identitet. Hvilke normer en følger, avhenger i stor grad av hva eller hvem man identifiserer seg med. I sosiolingvistikken er det blant annet vanlig å diskutere *kjønnsidentitet* (Mæhlum, 2008b:120). Kjønnsidentitet er et komplekst begrep som også brukes utenfor sosiolingvistikken, og som handler om den *opplevde* identiteten. Siden en ikke alltid snakker på den forventede måten det enkelte kjønn "bør" eller "skal" te seg på, er det ikke alltid tilstrekkelig å omtale biologisk kjønn. På samme måte er identitet langt mer enn bare kjønnsidentitet.

Det er kjent at en person kan ha flere identiteter: Først og fremst har man en *personlig* identitet, men oftest har man i tillegg én eller flere *gruppeidentiteter*. På mange måter kan identitet ses som en samlebetegnelse for både etnisk og sosial bakgrunn, og på denne lista kan vi også føye til alder og kjønn (Holmes, 2013:267). Spørsmålet om identitet er noe essensielt iboende i enkeltmennesket eller noe sosialt konstruert, har stått sentralt i all identitetsforskning. Dette er et komplisert spørsmål som det er ikke er plass til å drøfte på noen grundig måte. Jeg nøyer meg med å antyde at det kan være et dialektisk forhold mellom disse to synene; altså at de ikke nødvendigvis står i motsetning til hverandre.

Ettersom jeg i denne avhandlinga har fokus på ungdomsspråket, vil jeg avslutningsvis i dette kapitlet kort drøfte denne termen. Jeg har allerede nevnt at det ser ut som vi har slått oss til ro med at fenomenet oppstod i barnespråket, men at det nå har spredt seg til ungdomskulturen. Som de fleste begreper, kan også termen *ungdomsspråk* diskuteres. Først og fremst vil jeg slå fast at ungdomsspråk er å anse som uttrykk for gruppeidentitet. Vi bruker

ofte ungdomsspråk som ei forklaring for den personlige eller sosiale identiteten ungdommene har. Det betyr likevel ikke at alle ungdommene snakker likt, og det gir heller ikke svar på hvem som er “ungdommene”. Det vil avhenge av hvem som *identifiserer* seg med nettopp denne gruppa. På samme måte som vi forklarer opphavet til et spesifikt ungdomsspråk med ungdommens ønske om å distansere seg fra for eksempel foreldre, kan ungdommer selv ønske å distansere seg fra nettopp ungdomsspråket. Vi kan derfor ikke ta for gitt at alle ungdommer snakker likt. Når jeg påstår at jeg undersøker *ungdomsspråket*, må man derfor være klar over dette. Så vidt jeg vet, er det ikke kjent at uttalen av /f/ og /ç/ er med på å signalisere kjønnsidentitet, eller annen sosial identitet på noen måte – men det er klart at ombytinga foregår både i barne- og ungdomsspråk. Likevel er det viktig å huske på at ungdomsspråk ikke er et allment “språk” på den måten, og at det ungdomsspråket som blir analysert her, kun tar sikte på å gjenspeile den aktuelle populasjonen.

2.4 Oppsummering

Før vi går videre til neste kapittel, vil jeg kort gi ei oppsummering av det teoretiske grunnlaget dette kapitlet danner. Som vi ser, er det usikkert hvor ombytinga av de to fonemene først oppstod. Det er også uenighet om statusen til ei slik ombyting. Dette gjør at situasjonen både er spennende, men også at det er vanskelig å gi ei dekkende, teoretisk framstilling. Teorien jeg har trukket fram i dette kapitlet, er således teori som kan hjelpe meg til å forstå tendensene i datamaterialet mitt, og ingen utfyllende liste over det teoretiske bakteppet for fonemsammenfall generelt. Jeg har også sett på termen ungdomsspråk, og konkludert med at det kan variere hva en legger i dette begrepet. I avhandlingas analyse vil jeg se tilbake på teorien for å forsøke å forklare de observerte tendensene, men før denne presentasjonen, vil jeg forklare den metodologiske tilnærminga jeg har valgt. Jeg ønsker å gi et nærmere innblikk i hvordan jeg har samla inn data, samt hvorfor jeg har valgt de aktuelle variablene.

3. Metode

3.1 Innledning

I dette kapitlet skal jeg redegjøre for metode- og informantutvalget. Jeg starter med en presentasjon av den metodiske tilnærminga, og forklarer hvordan jeg har samla inn og analysert materialet. Jeg ser også litt nærmere på noen forskningsetiske dilemmaer. Deretter forklarer jeg variablene jeg har valgt å bruke, før jeg gjør greie for selve intervjusituasjonen og testapparatet. Avslutningsvis presenterer jeg bearbeidelsesprosessen for datamaterialet, før vi går videre til analysekapitlet.

3.2 Valg av metode og informanter

3.2.1 Valg av metode

Metodevalget var et av de første valgene jeg måtte ta. Valget er kritisk viktig for utfallet av undersøkelsen, fordi det bestemmer hvilken type informasjon man kan samle inn. Dermed bestemmer valget retninga forskningsprosjektet tar, og i siste instans potensielle resultat. Som jeg nevnte innledningsvis, var det etter mitt syn på tide med en statusrapport for vekslinga mellom // og /ç/. Jeg ville presentere et ferskt og dagsaktuelt materiale, og for å gjøre dette, måtte jeg gjennomføre et praktisk feltarbeid. For å best kaste lys over problemstillinga, har jeg valgt å kombinere kvantitativ og kvalitativ metode. Jeg ønska å sitte igjen med kvantifiserbare størrelser, men ville også ha muligheten til å forklare tallene med mer enn kun statistikk. Jeg skal derfor kort forklare hvorfor jeg har valgt å hovedsakelig benytte kvantitativ metode, men med innslag av kvalitativ tilnærming.

Kvantitative og kvalitative tilnærminger kan ved første øyekast virke som to motpoler. Det er likevel ikke uvanlig å se at metodene blir kombinert i forskjellige undersøkelser. Hovedsakelig går skillet mellom de to ved at kvantitative analyser fokuserer på tall og statistikk, altså målbare forhold, mens den kvalitative analysen har fokus på *forklaringer*. Der den kvantitative analysen kan få kritikk for å være upersonlig, er den kvalitative analysen gjerne mer individfokusert (jfr. eksempelvis Thagaard 2013). Kvalitative tilnærminger gjør at man kan få dybdeinnsikt i bakgrunnen for enkeltinformanters intraindividuelle variasjon (Røyneland, 2012:30). Det hadde unektelig vært interessant å undersøke holdninger til ombyttingsfenomenet, men ett problem med å jobbe kvalitativt, er at man ikke kan trekke generelle slutninger. Valget stod derfor mellom å skaffe fram målbare størrelser som kunne kartlegge og beskrive eventuell variasjon i informantgruppa, eller dybdeinnsikt i bakgrunnen

for noen få informanters realisering av fonemene. Ettersom jeg ønska å kartlegge kollektiv variasjon i to byer, var det naturlig å hovedsakelig velge ei kvantitativ tilnærming. Jeg ønska representativitet, og trengte derfor flere informanter enn jeg kunne fått hvis jeg jobba kvalitativt. Likevel kan man aldri være absolutt sikker på at antallet blir stort nok. For å si noe om den reelle utviklinga, må man i prinsippet intervju alle innbyggerne i begge byene. Det sier seg selv at det ikke var gjennomførbart, men med bruk av godt dokumenterte statistiske metoder, kan man møte kravet om representativitet langt på vei.

I tradisjonelle samfunnsvitenskapelige undersøkelser er det spørreskjemaet som er den vanligste innsamlingsmetoden. I større surveyundersøkelser er bruk av spørreskjema nesten uunngåelig (jfr. eksempelvis Tufte 2011), men i en undersøkelse som denne, der språkbruk er tema, kommer spørreskjemametodikk til kort. Jeg har allerede nevnt at det ofte er stor forskjell på reell og rapportert tale (jfr. eksempelvis Sandøy 1996 og Papazian 1994), og svar i spørreskjema på spørsmål om språkbruk vil ikke være reliable. Jeg har derfor valgt å bruke kvalitative innsamlingsmetoder som lydopptak og intervju. Ved å kombinere de to metodiske tilnærmingene har jeg derfor fått tilgang til faktisk språkbruk, som i neste omgang kunne analyseres kvantitativt. Det er verdt å nevne at kombineringsmetoden er vanlig praksis i sosiolingvistiske studier, og altså ikke noe nytt for denne studien.

3.2.2 Valg av informanter

Jeg hadde to kriterier for at elevene kunne være informanter. For det første måtte informantene være elever på en ungdomsskole, og det andre utvalgsriteriet var at de måtte bo i enten Tromsø eller Trondheim. I utgangspunktet hadde jeg sett for meg en smidig utvalgsprosess. Jeg starta tidlig med å kontakte forskjellige skoler i de to byene, men høsten 2014 foregikk det en stor lærerstreik som ramma Trondheimsskolene hardt. Dette innebar at mange skoler avslo forespørselen min før jeg i det hele tatt fikk forklart hva undersøkelsen gikk ut på. Videre var det mange skoler som allerede hadde mastergradsstudenter som gjennomførte forskjellige arbeid, og derfor ikke hadde kapasitet til å hjelpe meg også. Dette gjaldt først og fremst skolene i Trondheim. I Tromsø var det heldigvis lettere å få kontakt med lærere som kunne tenke seg å stille klassen sin til disposisjon.

Jeg benytta meg derfor ikke av tradisjonelle utvalgsmetoder som for eksempel telefonkatalog eller folkeregister, noe som ville sikra representativiteten til informantene. Jeg endte med å søke opp alle skolene på kommunens hjemmeside, for så å kontakte alle som ikke allerede hadde sagt nei. I utgangspunktet ønska jeg å intervju på de samme skolene Dalbakken gjorde i 1996, for å kunne sammenligne resultatene i etterkant. Dette lot seg

dessverre ikke gjennomføre. Jeg endte opp med fire forskjellige skoler med både interesserte lærere og elevinformanter. Alle elevene som gikk i disse klassene, ble bedt om å delta. Jeg mener derfor undersøkelsen er å se på som en *utvalgsundersøkelse*. Edvard Befring (2007:95) presiserer at et tilfeldig utvalg kjennetegnes ved at “alle i populasjonen skal ha like stor sjanse til å bli med”. Etter mitt syn hadde skolene like stor sjanse for å bli med i utvalget, siden jeg kontaktet de fleste skolene i begge byene. Selv om det var jeg som oppretta kontakt med de ulike skolene, hadde jeg ikke bestemte intensjoner bak valget av skolene. Poenget med å gjennomføre en utvalgsundersøkelse var å få et generaliserbart datamateriale, og tanken var at resultatet skulle kunne ha gyldighet for hele populasjonen, altså ungdomsskoleelever i Trondheim og Tromsø. Ettersom jeg ikke benytta meg av de vanlige utvalgsmetodene, vet jeg at det kan være fare for at resultatene ikke blir generaliserbare. Likevel hadde jeg ingen forkunnskaper om informantene som deltok, og utvalget er derfor i alle fall så tilfeldig som det kunne være, i den gitte konteksten.

3.2.3 Kort om skolene og informantene

Alle informantene mine gikk på omtrent like store ungdomsskoler. Innledningsvis i avhandlinga viste jeg hvor skolene ligger (se figur 1.2 og 1.3), men i det følgende vil jeg presentere skolene litt nærmere. I Trondheim kommer informantene fra Selsbakk og Charlottenlund ungdomsskole. Selsbakk ungdomsskole ligger på Byåsen,¹⁸ et område som tradisjonelt har blitt ansett som et “finere” strøk. Charlottenlund ligger i Østbyen, og skiller seg ut ved at det er undersøkelsens eneste baseskole.¹⁹ I Tromsø har jeg informanter fra Grønnåsen ungdomsskole som ligger nord på Tromsøya,²⁰ og Kvaløysletta ungdomsskole som ligger sentralt på Kvaløya.²¹

Alt i alt har jeg 88 informanter. I utgangspunktet ønska jeg omtrent 30 elever fra hver skole, noe som ville bety om lag 120 informanter totalt. Av forskjellige grunner ble informanttallet lavere. En del elever reservert seg mot å delta, og noen var syke da jeg gjennomførte intervjuene. Det kan derfor diskuteres hvor mange informanter som er mange nok. Jeg har etter beste evne prøvd å rekruttere informanter, og fortsatte å intervju så lenge jeg anså det som hensiktsmessig. Informantene som deltok på intervju gikk enten i 8. eller 9. klasse, og anses som jevnaldrende. Jeg tror ikke det er av betydning at noen informanter er ett år eldre enn resten, og alder er heller ikke en variabel. Noen kan kanskje finne dette valget

¹⁸ <http://www.trondheim.kommune.no/selsbakk-skole/> [Lest 17.02.15]

¹⁹ <http://www.trondheim.kommune.no/charlottenlund-ungdomsskole/> [Lest 17.02.15]

²⁰ <http://gronnasen.tromsokolen.no> [Lest 17.02.15]

²¹ <http://kvaloysletta.tromsokolen.no/index.php?page=forside> [Lest 17.02.15]

merkelig, siden alder er en av de vanligste variablene i sosiolingvistiske studier. Jeg valgte tidlig å holde fokus på ungdommer generelt, og ikke sammenligne to eller flere aldersgrupper. Det gjorde derimot Dalbakken (1996:125) i masteravhandlinga jeg har vist til, og hun gjorde interessante funn. Hun fant ut at aldersvariabelen i hennes tilfelle var den som ga mest utslag. Problemstillinga er likevel utforma på en slik måte at alder ikke var en nødvendig variabel.

3.3 Forskningsetiske prinsipper

3.3.1 Forskningsetiske dilemmaer

Som forsker har man et stort ansvar når det gjelder innsamling og behandling av informasjon. Ett av de viktigste kravene som stilles, er at datamaterialet skal tolkes på en forsvarlig måte. Når man har samla inn data, er det viktig å behandle dem grundig og etterrettelig. Det gjelder spesielt data som kan regnes som sensitive, og det er opp til forskeren å vite hva som forventes i slike situasjoner. Selv om man fort kan bli blenda av eget ønske om å komme fram til bestemte eller forventede resultat, må de faktiske dataene være premissgivere, også når de eventuelt peker i uønska retning. Det innebærer at egne holdninger, verdisyn og emosjoner som kan påvirke resultatene, må holdes atskilt fra arbeidet, i tråd med vitenskapelige normer. Som Befring (2007:63) påpeker: “Det essensielle her er kravet om å vere truverdige, ved å unngå så vel utilsikta som tilsikta feil”.

I undersøkelser der mennesker er studieobjekter, må man påse at ingen føler seg misbrukt når det endelige resultatet foreligger. Når studieobjektene i tillegg er unge mennesker, stilles det også ekstra krav til godkjennelse av forskningsprosjektet. Det er spesielt viktig å være varsom når informasjonsinnhentinga innebærer lydopptak, en metode som kan være skremmende for noen. I tillegg måtte jeg være forberedt på at noen kunne slite med å gjennomføre hele intervjusekvensen de var med på. For eksempel kunne slike vansker skyldes lese- og/eller skrivevansker, eller vanskeligheter med å samtale med et ukjent menneske – for eksempel grunnet mangel på sosiale ferdigheter eller kommunikasjonsvansker. Dette klassifiseres som forskningsetiske dilemmaer fordi det kunne gjøre forskningsarbeidet vanskelig å gjennomføre, men i tråd med etiske normer må man respektere den enkeltes informants behov og ønsker. Derfor hadde informantene også rett til å trekke seg fra undersøkelsen, både underveis og i ettertid.

3.3.2 Validitet og reliabilitet

Som forsker må man ha kunnskap om begrepsparet reliabilitet og validitet. Akselberg og Mæhlum (2008:75) definerer reliabilitet som “nøyaktigheten i måten data er samlet inn på”. Validitet blir forklart med “at de opplysningene vi har samlet inn, virkelig er relevante for problemstillinga i undersøkelsen” (ibid.). Det er avgjørende at det innsamlede materialet er av en viss kvalitet, slik at man kan bruke det til det ønskede formålet. Ved å ha et større datamateriale for hvert individ, og ved å sikre at disse er fra ulike kontekster, kan en til en viss grad utelukke feilslutninger. Likevel er feilslutninger noe en aldri kan gardere seg fullstendig mot, og spørsmålet blir da hvilke grep en kan ta for å unngå slike. Først og fremst kan det hjelpe med en god og strukturert intervjuguide. Dette vil være til fordel både for intervjueren og informanten, og i tillegg hjelper en slik guide mot den såkalte “pinlige stillheten”, siden intervjueren til enhver tid vet hva hun eller han skal gjøre. Derfor gjennomførte jeg strukturerte og standardiserte intervju med en nøye planlagt intervjuguide (se vedlegg 2). Kristen Ringdal (2001:124) forklarer at “[h]øgt standardiserte intervjuer vil si at alle som blir spurt (respondentene eller informantene) får identiske spørsmål framført på samme måte”. Et annet hjelpemiddel mot feilslutninger er lydopptak. Man kan høre igjennom intervjuet flere ganger i etterkant, i stedet for å stole blindt på hukommelsen.

Hvis intervjueren fokuserer overdrevent på uttalen av /ç/ og /ʃ/, kan man støte på problemer med reliabiliteten. Om intervjuobjektet oppfatter det slik at intervjueren forsøker å få han eller henne til å snakke på en viss måte, vil det kunne slå ut språklig. Intervjuobjektet kan akseptere dette presset og tilpasse seg, eller reagere motsatt og velge divergerende språkformer som en slags protest. Uansett hva som skjer i en slik situasjon, vil denne formen for press være svært uheldig for ethvert forskningsprosjekt. Derfor ønska jeg ikke å forklare informantene mine nøyaktig hvilket språktrekk jeg var ute etter å analysere. Det kan selvfølgelig diskuteres om dette var problematisk. Jeg gjorde informantene mine klare over at det var talemålet som skulle analyseres, og forsøkte aldri å lure dem. Hvis noen skjønnte hva jeg var ute etter, fikk de selvfølgelig bekrefte dette. Det viktigste var at de ikke ble altfor opphengte i den konkrete fonemrealiseringa jeg var på utkikk etter, fordi det kunne ført til korreksjon av talemålet og unødvendige feilkilder.

Når det gjelder validiteten, er det viktig at man som forsker forholder seg til forskningstemaet på en saklig måte. Det er kritisk viktig at materialet blir koda på riktig måte, for eksempel at svarene på de forskjellige spørsmålene blir sortert i riktig “avdeling”. Hvis man har brukt informasjon som egentlig ikke gir svar på problemstillinga, vil det reise tvil om

validiteten. Eksempelvis kunne jeg ikke brukt informasjon om elevenes holdninger til ombygtinga for å besvare om de erstatter /ç/ med /f/, selv om det var interessant.

3.3.3 Forarbeid og godkjenning

I Norge skal alle forskningsprosjekt godkjennes av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).²² Ifølge personopplysningsloven av 1. januar 2001 er man pålagt å søke om tillatelse til å samle inn persondata.²³ Ettersom jeg har samla inn lydmaterialer som har blitt behandla på datamaskin, var denne forskninga meldepliktig. Selv om alle dataene ble anonymiserte, måtte godkjenningen være på plass før datainnsamlinga kunne starte. En slik godkjenning blir gitt for et aktuelt tidsrom, slik at forskeren må redegjøre for når informasjonsinnsamlinga skal skje. I tillegg må forskeren forklare hva som skal skje med det endelige materialet, samt hvor lydfilene skal oppbevares ved prosjektslutt: I dette tilfellet fikk jeg beskjed fra NSD om å slette lydfilene ved endt forskning. Hvis jeg hadde endra på prosjektet, måtte jeg meldt ifra på nytt. Reglene er strenge for hva forskeren har lov til og hva som ikke er tillatt, og det gjør at en slik godkjenning sikrer prosjektets legitimitet.

I forkant av intervjuene fikk informantenes foreldre derfor et informasjonsbrev (se vedlegg 1). Her fikk de informasjon om selve studien, formålet og godkjenningen fra NSD. Informantene ble nøye informert om frivillighet, og at de når som helst kunne trekke sitt samtykke. Jeg gjorde det klart at materialet skulle anonymiseres og at jeg hadde taushetsplikt. Personvernombudet har bestemt at barn over 15 år kan samtykke uten foresattes godkjenning (Personvernombudet, 2012), og siden mine informanter var yngre enn 15 år, måtte foreldrene skrive under på et samtykkeskjema i forkant av intervjuene (se vedlegg 1). I tillegg måtte informantene samtykke muntlig ved intervjuets oppstart, og godta at jeg brukte lydopptaker, slik at jeg var sikker på at ingen gjorde noe de ikke hadde lyst til.

²² Prosjektet ble godkjent 10.09.14 av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste. Prosjektet har fått prosjektnummer 39651 og informasjon om prosjektet er offentliggjort på følgende nettside:

<http://pvo.nsd.no/prosjekt/39651>

²³ http://www.nsd.uib.no/personvern/doc/brosjyre_v10.pdf [Lest 17.09.2014]

3.3.4 *Observatørens paradoks*

Som språkforsker ønsker man å finne ut hvordan folk *egentlig* snakker, ikke hvordan folk snakker når de blir observert. *Observatørens paradoks* er et uttrykk for det dilemmaet forskeren som observatør står overfor: Hun eller han vil observere naturlig språkbruk, som best kommer til uttrykk i hverdagslige sammenhenger, der det ikke er noen observatør til stede. Det er likevel vanskelig å utføre en intervjusekvens uten å være til stede. For å få informantene til å snakke så nært sitt daglige talemål som mulig, forsøkte jeg derfor å konstruere ulike samtalsituasjoner. Hensikten med dette var å få informantene til å endre de språklige registrene sine, jfr. del 2.3.3. Et av de viktigste eksemplene på hvordan dette kan skje, er skiftet mellom formelle og uformelle situasjoner. Dette kommer jeg nærmere tilbake til i presentasjonen av testapparatet, se del 3.5.

Det er William Labov som er opphavet til uttrykket “observatørens paradoks”. Han var ute etter det han kalte “the vernacular”, og problematiserte altså observatørens (= forskerens) rolle i intervjusituasjoner. Relevant kritikk mot Labov i denne sammenhengen er at ingen former for språkbruk, heller ikke “the vernacular”, eksisterer uavhengig av kontekst. All språkbruk er situert. For eksempel er ungdomsspråk, i ungdomsgrupper uten voksne til stede, like mye kontekstavhengig som språket deres i intervjusamtaler med meg er det. Kontekstavhengighet kan vi aldri definere oss ut av.

3.4 Variabler

Fram til nå har jeg sett helhetlig på undersøkelsen og innsamlingsmetoden. I det følgende skal jeg gi detaljbeskrivelser av hva jeg har gjort, og hvorfor. Jeg starter med en beskrivelse av de variablene jeg har lagt til grunn. På samme måte som valg av metodisk tilnærming setter begrensninger, gjør også valg av variabler det. I denne undersøkelsen har jeg tatt med to språklige variabler og to sosiale. De ikke-språklige variablene jeg har valgt å ta med, er kjønn og geografisk tilhørighet. I dette tilfellet er språkvariablene de avhengige variablene, som kan bli påvirket av de andre. Målet var å undersøke om en av språkvariablene, eller begge, ble påvirket av kjønn eller geografi. Ved å operere med få variabler, er det større sjans for å få ei oversiktlig framstilling. Færre variabler minsker også faren for å gjøre feil i forbindelse med reliabilitet og validitet, for eksempel ved å plassere opplysninger i feil kategori (jfr. validitetsprinsippet).

3.4.1 Språklige variabler

I utgangspunktet forestilte jeg meg at den språklige variabelen var dikotomisk, og at vekslinga i uttalen enten ville bli /ç/ eller /ʃ/. Etter hvert innså jeg at det var mer oversiktlig, og ikke minst mer korrekt, å håndtere dem som to ulike variabler, altså /ç/ og /ʃ/. Variabelen /ç/ kan enten uttales i tradisjonell form, altså som /ç/, men den kan også uttales som /ʃ/. På samme måte kan uttalen av /ʃ/ ha to varianter: tradisjonell uttale eller ved at ombytting skjer.

I tillegg vil jeg presisere at jeg kun tar for meg variabelen der lydene kommer i framlyd, altså er ord som <ikkje> ikke med i undersøkelsen. Dette valget er først og fremst tatt av plasshensyn, ettersom innsamling av slike ord også kunne gi interessante resultater.

3.4.2 Kjønn

Kjønn er omdiskutert i dagens samfunn. Som vi kan lese hos Hårstad og Opsahl (2013), kan kjønn anses som en graduell størrelse. Dermed må jeg presisere hvordan denne variabelen skal brukes. Tradisjonelt anser man variabelen for å være dikotomisk: Man er enten kvinne eller mann, enten gutt eller jente, men i dag ses kjønn i større grad på som en sosial konstruksjon. Selv om jeg er klar over denne diskusjonen, velger jeg å bruke den tradisjonelle inndelinga jente/kvinne versus gutt/mann (altså biologisk kjønn). Noe annet kan en heller ikke gjøre når en arbeider kvantitativt og bruker kjønn som variabel.

Jeg mener det er interessant å undersøke om det eksisterer forskjeller mellom kjønnene, eller om det er andre forhold som avgjør om en informant bytter om på fonemene.

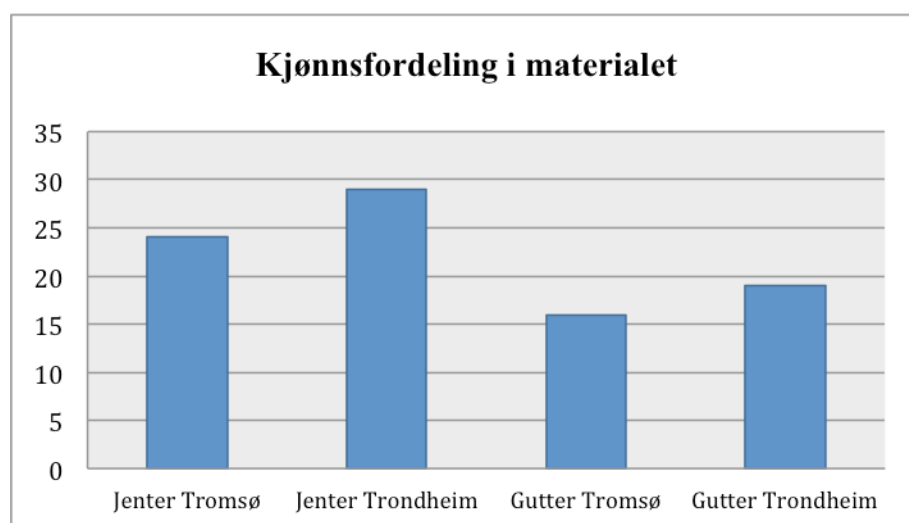
Dalbakken (1996) fant ikke store kjønnsforskjeller i sitt materiale, men jentene hadde færre ombyttinger enn guttene i to av testene. Det er derfor interessant å se hvordan utviklinga er i Trondheim nesten tjue år etter, samt kontrollere tallene opp mot Tromsø–materialet.

Tradisjonelt har kjønn vært en viktig og vanlig variabel i sosiolingvistiske undersøkelser.

Blant annet kan vi lese hos Mæhlum (2008b:120) at:

En rekke sosiolingvistiske studier har kommet fram til at jenter og kvinner, uavhengig av sosial klasse og alder, snakker mer standardnært og endrer talemålet sitt oftere og mer enn det gutter og menn gjør (...) Samtidig har flere studier vist at jenter og kvinner er mest innovative når det gjelder å introdusere nye former som bryter med standarden.

På bakgrunn av dette, er det realistisk med forventninger om at jenter er pådrivere av ombygtinga, selv om vi har sett at den tidligere forskninga viser andre tendenser. Hvordan utviklinga ser ut til å være, gjenstår selvfølgelig å se. Foreløpig kan sitatet ovenfor brukes for å begrunne hypotesen min. Søylediagrammet nedenfor illustrerer forholdet mellom jente- og gutteinformanter fra de to byene:

Figur 3.1 Kjønnsfordeling i materialet

Som vi kan se, er det overvekt av jenteinformanter. Dette er helt tilfeldig, men jeg tar hensyn til det i analysen. Den totale fordelinga er slik: Jeg har 24 jenteinformanter fra Tromsø (16 fra Grønnåsen og 8 fra Kvaløysletta), 29 fra Trondheim (17 fra Selsbakk og 12 fra Charlottenlund), 19 gutteinformanter fra Trondheim (13 fra Selsbakk og 6 fra Charlottenlund) og 16 gutter fra Tromsø (11 fra Grønnåsen og 5 fra Kvaløysletta).

3.4.3 Geografisk tilhørighet

Den andre sosiale variabelen jeg har lagt til grunn, er som sagt geografisk tilhørighet. Det vil si enten Trondheim eller Tromsø. Her kunne jeg i tillegg differensiert mellom bydeler i begge byene, men valgte av ulike grunner å ikke gjøre det. For det første er designet på undersøkelsen min slik, at jeg neppe på en ansvarlig måte kan få reliable resultat om sosioøkonomiske forhold bare gjennom å ha kjennskap til elevenes hjemmeadresse. For det andre har jeg ikke tatt stilling til om informantene har bodd i den respektive byen hele livet eller ikke. Derfor har jeg avgrensa variabelen til kun å omhandle by. Grunnen til at denne variabelen er såpass viktig, er at resultatene av analysen vil kunne si noe om hvor langt ombygginga har kommet, i to byer i Norge. Hvis jeg ikke finner belegg for ombygging i noen av byene, kan vi ikke være sikre på om ombygging fortsatt spres aktivt. Snarere vil det være en indikasjon på at utviklinga har stoppa opp.

Likevel blir variabelen skole også behandla under dette punktet, men dette blir i hovedsak gjort for å undersøke om det eksisterer forskjeller innad i byene eller ikke – ikke for å eksemplifisere sosioøkonomiske forskjeller. Selv om hypotesene ikke sier noe om tendensene på skolenivå, kan en redegjørelse for eventuelle forskjeller her være med på å forklare utviklinga.

3.5 Presentasjon av testapparatet og gjennomføring av intervjuene

Som vi skal se, bestod intervjuene av ulike teknikker. For å skape en så naturlig og komfortabel atmosfære som mulig, intervjuet jeg elevene på grupperom eller lignende i deres kjente miljø på skolen. Jeg intervjuet én informant av gangen, og hvert intervju varte i omtrent 10 minutter. Jeg vurderte både gruppeintervju og aleneintervju, men endte altså opp med sistnevnte. Tanken bak dette var at aleneintervju ville gi best forutsetninger for riktig resultat. Å intervjuet flere elever samtidig er tidsbesparende, men kan fort resultere i feil, for eksempel gjennom gruppepress ut fra gruppas normer. Slikt press kan også være språklig. Akselberg og Mæhlum (2008:83) omtaler dette som en “kontrolleffekt” informanter kan ha på hverandre.

Som sagt var jeg åpen om at det var språket som skulle observeres, og ikke nødvendigvis hva som ble sagt. Jeg ville avmystifisere intervjusituasjonen, men samtidig ønska jeg ikke å forklare i detalj hva som skulle undersøkes. Jeg frykta at elevene ville korrigere sin egen tale, og “legge bånd” på det naturlige språket, hvis jeg avslørte at det i hovedsak var realiseringen av fonemene /f/ og /ç/ jeg var ute etter. Jeg har allerede drøfta dette i avsnittet om forskningsetiske prinsipper, se 3.3.

Selve testapparatet var inndelt i fire deler: første del var en tellest, og den andre testen var en lesetest. Den tredje testen bestod av høytlesning og definisjon av minimale par, og den siste testen var en “fri tale”-test. Jeg valgte å dele intervjuene slik for å studere informantene i ulike situasjoner, og målet var som sagt å observere eventuelle registervariasjoner. Ulike grader av formalitet i intervjuer kan som kjent ofte ha en effekt på informantenes registerbruk. De ulike testene ble valgt i samråd med min veileder, og i etterkant ser jeg at de likner på de Dalbakken har brukt i sin undersøkelse. Det positive med dette er at undersøkelsene i utgangspunktet lettere lar seg sammenligne. Forskjellen er at Dalbakken brukte fem ulike tester, mens jeg hadde fire. I tillegg valgte hun å åpne med den frie samtalen, mens jeg valgte å plassere denne testen til slutt. Mer om dette valget i 3.5.4. Ifølge Trudgill (jfr. Dalbakken 1996:71), kan vi operere med følgende stilnivåer i slike intervjuer: uformell stil, formell stil, opplesning av sammenhengende tekst og opplesning av ordliste. Jeg har ikke fulgt denne lista slavisk, noe som verken var et mål eller et krav. Likevel kan man gjenkjenne en del elementer fra Trudgills liste i datainnsamlinga mi.

Før jeg begynte med intervjuene, hadde jeg en kort, innledende samtale med hver informant. Vi hilste på hverandre, og jeg skrev ned navnet og alderen på ei liste. Deretter viste jeg informantene oppgavene som skulle gjøres, slik at de kunne stille spørsmål hvis de ønska.

De fikk også lese gjennom alle oppgavene stille først. Jeg beskrev helt kort hvordan intervjuet skulle foregå, og ikke minst hvorfor jeg gjennomførte disse intervjuene. Jeg understrekte at jeg ville de skulle snakke rolig og vanlig, samt ta den tida de trengte. Hvis de støtte på vanskelige ord, var det greit å hoppe til neste.

Som jeg har nevnt, brukte jeg lydopptaker under intervjuene. Dette sikra at jeg kunne spille av klippene så mange ganger som nødvendig i etterkant. Selv om det finnes mange fordeler med lydopptak, må man også være klar over ulempene, for eksempel at noen kan reservere seg mot å bli tatt opp på bånd. Dette må forskeren respektere. Likevel fant jeg såpass mange fordeler ved å bruke lydopptak, at jeg valgte å benytte meg av metoden. I mitt tilfelle var det snakk om små nyanseskjeller i uttale, som betød at jeg måtte høre gjennom hvert klipp flere ganger for å bestemme hva som egentlig ble sagt. Kodinga i etterkant hadde blitt tilnærma umulig uten bruk av lydopptak. I etterkant har jeg lest at Dalbakken valgte å plassere båndopptakeren under bordet (1996:74), og innsett at dette var noe jeg burde gjort. Hvis jeg hadde plassert båndopptakeren et annet sted, og ikke midt på bordet, hadde den ikke vært en konstant påminnelse under hele intervjuet. På denne måten kunne det ha skapt en bedre atmosfære for informantene. Jeg merka likevel ikke at informantene mine ble nevneverdig mer nervøse etter vi slo på båndopptakeren.

3.5.1 Test 1: Telletest

Den første testen var en *telletest*, hvor informantene ble bedt om å telle fra 1 til 30. Informantene fikk på forhånd beskjed om ikke å bruke tellemåten “tyve”, men bortsett fra det var instruksjonen å bruke vanlig tellemåte. Jeg valgte å starte med denne testen slik at alle skulle åpne intervjuet med mestringsfølelse. Mange av informantene var nervøse, men telling er noe få anser som skummelt eller utfordrende. I tillegg hadde jeg en tanke om at tellemåten til den enkelte ville være relativt automatisert, slik at informantene ikke nødvendigvis lot intervjusituasjonen påvirke talemåten. Det vil selvfølgelig variere om en informant oppfatter en test som formell, men spesielt interessant var det å høre om informantene var konsekvente eller om de bytta fonemrealisering midt i tellinga.

3.5.2 Test 2: Høytlesning av tekst

Den andre testen var høytlesning av en fiktiv tekst. I forkant hadde jeg forventet at denne situasjonen skulle være mer formell enn den første testen. Her kunne informantene bli stressa av å få presentert en lengre tekst, og kanskje fokusere ekstra på å uttale ordene riktig. Derfor valgte jeg med vilje en uformell sjanger – nemlig et “dagbokutdrag”, for å bryte opp. I teksten integrerte jeg så mange /f/- og /ç/-ord som mulig, for å ikke gjøre samme feil som Dalbakken (1996:72). Teksten (se vedlegg 2) inneholdt 15 tradisjonelle forekomster av /ç/-ord, og sju ord som tradisjonelt blir uttalt med /f/. Jeg er klar over at fordelinga her var noe skjev, men siden det i hovedsak er /f/ som erstatter /ç/ i norsk ellers, mener jeg at det var akseptabelt med en slik “skjevhet”. Jeg blanda vanlige og mindre vanlige ord, slik at jeg kunne observere en eventuell forskjell her. Det var både interessant å se hvilken variant informantene valgte, og om valget var konsekvent eller ikke.

3.5.3 Test 3: Opplesning av minimale par

Test nummer tre gikk ut på å forklare og lese opp minimale par. Her skulle informantene lese høyt fra ei liste med ord, der alle enten inneholdt /ç/ og /ʃ/, eller kun ett av fonemene. Deretter ble de bedt om å forklare hva ordene betød. Jeg var egentlig ikke interessert i om de visste hva ordene betød eller ikke, men heller interessert i om de valgte samme fonem hver gang de uttalte ordene. Jeg blanda vanlige og uvanlige ord for å se hvilket fonem de helst valgte, og for å se om de opererte med fonemdistinksjon når ordene kom i par.

I følge Trudgills liste (se del 3.5), var denne testen i utgangspunktet en av de mest formelle. Slik tror jeg også informantene oppfatta det. Jeg la vekt på at de skulle forklare hva de *trodde* ordene betød, slik at de ikke fokuserte overdrevent på uttalen. Når de forklarte ordene i tillegg til å lese dem, fikk jeg også flere realiseringer enn jeg ellers ville fått.

Testen inneholdt følgende ord: sjekke-kjekke, skyss-kyss, skylling-kylling, tjære-kjære, kjele-skjele, skjevt-kjeft, sjøl-kjøøl, skjøre-kjøøre. Noen vil kanskje reagere på ordvalgene i denne testen, og eksempelvis påpeke at <skjevt> og <kjeft> ikke er et minimalt par. Dette er jeg klar over, men ordene ble valgt fordi jeg mente de passa inn i testen likevel.

3.5.4 Test 4: Fri tale

Del fire var i utgangspunktet den minst formelle delen av intervjuet, og her ønska jeg å få tilgang til elevenes “vernacular” i så stor grad som mulig. Likevel kan man ikke være sikker på at det er det uformelle hverdagspråket som observeres. Siden vi satt avskjerma med en lydopptaker, hadde situasjonen fortsatt ganske høy grad av formalitet. Mange kan anse det som skummelt og “påtvunget” å samtale med en fremmed person. Jeg har kalt denne testen for fri samtale, men jeg kunne like gjerne kalt testen for “åpen samtale”. Hvis informantene begynte å snakke om noe annet enn de planlagte samtaleemnene, ville jeg ikke avbryte dem. Jeg hadde planlagt forskjellige, tilfeldige emner som helgeplaner, jul- og høstferie, samt mer på forhånd-utvalgte emner som å gå på kino eller å kjede seg. Her var det mange muligheter for å få høre ord jeg ikke hadde inkludert i testene, men som likevel kunne ha avvikende uttale.

Grunnen til at jeg avslutta med denne testen, var at jeg ønska å gjøre den så uformell og avslappa som mulig. Jeg var redd for at informanten skulle være for nervøs hvis jeg åpnet med denne testen. I noen tilfeller virket det som om informanten trodde selve intervjuet var over etter test tre, og at denne avsluttende samtalen var en hyggelig gest fra min side. Målet var at informantene skulle bli trygge på både meg som intervjuer og selve intervjusituasjonen

gjennom de tre andre testene, slik at denne skulle bli mindre skummel for dem. Grunnen til at jeg mener dette er den minst formelle testen, er hovedsakelig at den ikke hadde klare, fastlagte rammer. I tillegg var det her det var størst sjanse for det følelsesmessige engasjementet (jfr. Labov 1972). Der de tre andre delene av testapparatet i hovedsak blir analysert kvantitativt, vil denne testen analyseres kvalitativt i større grad.

3.6 Bearbeidingsprosessen

Etter at materialet var samla inn, sto jeg overfor en stor bearbeidingsprosess. Først lytta jeg gjennom alle lydopptakene for å dobbeltsjekke at lista med informasjon om skole, alder og kjønn var korrekt. Navn ble fjerna fra lista og informantene ble gitt hvert sitt alias: dobbeltnavn for informantene fra Tromsø, og enkeltnavn for informantene fra Trondheim. Navngiving av informantene (i stedet for eksempel bruk av tallkode) gjør avhandlinga mer smidig å lese, og det er lettere for leseren å følge med i resonnementene. Selv om det ikke er ofte jeg bruker navn direkte i teksten, var det flere fordeler med navngiving også for min egen del.

Jeg lagra lydfilene fra de ulike skolene i forskjellige mapper for å holde oversikt. Først etter at dette var gjort, kunne jeg lytte gjennom opptakene for å kode materialet. I tilfeller der jeg var usikker på uttalen, fikk jeg en medstudent til å høre gjennom sammen med meg. På denne måten fikk jeg eliminert mulige feilkilder, selv om det alltid er en viss fare for “menneskelige feil” i slike arbeid. I stedet for å transkribere hele intervjumaterialet, brukte jeg et kodeskjema (se vedlegg 3) for å ekserpere realiseringene jeg var ute etter. Kodeskjemaet ga meg ei systematisk oversikt over de ulike realiseringene i hver test. Da dette var gjort, begynte jeg å utarbeide ei kodebok. Kodeboka er et worddokument som består av alle realiseringene av /ç/ og /ʃ/, der hver realisering fikk hvert sitt tall. I etterkant ser jeg at kodeboka var det mest nyttige verktøyet, og at det hadde vært tidsbesparende å droppe kodeskjemaet. Da kodeboka var ferdigstilt, hadde jeg samla 4469 realiseringer fra 88 ulike informanter. I snitt varte hvert lydklipp i 8 minutter, noe som betyr at den samla varigheten på lydfilene var nesten 12 timer.

For å få oversiktlige krysstabeller benytta jeg meg av statistikkprogrammet Statistical Package for the Social Sciences (heretter forkorta til SPSS). Så fremt man bruker programmet riktig, er krysstabeller et godt verktøy for å vise fordelinga på variabler (Ringdal, 2001:271). I tillegg til tradisjonelle krysstabeller, benytta jeg kjikvadrattester for å signifikansteste materialet. I neste kapittel ser vi nærmere på resultatene fra disse testene.

4. Analyse og drøfting av data

4.1 Hypotesetesting

I dette kapitlet skal jeg presentere materialet jeg har samla inn. Jeg gir detaljbeskrivelser av de ulike testene, og drøfter hvordan vi kan tolke resultatene. Som jeg presenterte i innledninga, var målet med dette prosjektet å undersøke om det eksisterer et fonemsammenfall hos ungdommene i Trondheim og Tromsø. I dette kapitlet tar jeg derfor for meg de sosiale variablene kjønn og geografi, og undersøker om de kan sies å ha påvirkning på de språklige variablene. Som målenivå bruker jeg statistisk signifikans, og jeg har satt terskelen for signifikansnivået på 0.05. Dette “innebærer at det er 5% sannsynlighet for at det *ikke* er noen sammenheng mellom våre to variabler” (Blekesaune, 2005:3). Høyere tall enn 0.05 betraktes altså som uttrykk for enten tendens til signifikans, eller manglende statistisk signifikans.

Gjennom dette kapitlet vil hypotesene jeg formulerte i forkant av prosjektet, enten bli bekrefta eller forkasta. I forkant av hypotesetestingen formuleres det én nullhypotese og én alternativ hypotese, der nullhypotesen vanligvis er det motsatte av det vi tror eller forventer (Ringdal, 2001:239). Forkastning av nullhypotesen vil “sannsynliggjøre at en alternativ hypotese er sann” (Braut, 2014). Man forkaster en nullhypotese dersom sammenhengen mellom variablene vi undersøker, er statistisk signifikant; altså om vi får et signifikansnivå under den valgte verdien på 0.05. Dersom nullhypotesen forkastes, må vi beholde den alternative hypotesen.²⁴

²⁴ Kristen Ringdal (2001: 473) påpeker at det hovedsakelig to feil man kan gjøre innen hypotesetesting, type I-feil og type II-feil. Type I-feil er sannsynligheten for å forkaste en sann nullhypotese, mens type II-feil er sannsynligheten for å unnlate å forkaste en gal nullhypotese. Avslutningsvis tar jeg opp drøftinga angående faren for type I eller type II-feil i hypotesetestingen.

4.1.1. Test av kjikvadratet (χ^2)

Gjennom å kombinere tradisjonell hypotesetesting med kjikvadrattester, har jeg funnet ut om resultatene mine er signifikante eller ikke. Kjikvadratet χ^2 er en testobservator som “måler avvik mellom teoretiske og observerte data” (Ringdal, 2001:279). Sætermo (2011:48) skriver at:

Kji-kvadrattestene følger samme prosedyre som ordinære hypotesetester, og ved bruk av statistikk på denne måten får en muligheten til å si noe om hvor sikker en kan være på ulike generaliseringer.

Utrekninga av kjikvadratet χ^2 vil altså kunne fastslå om forholdet mellom variablene i en krysstabell er signifikant eller ikke.²⁵ Selv om framstillinga i denne delen baserer seg på tall og statistikk, vil mye av tolkninga være kvalitativ, eller i det minste ha konsekvenser som må betegnes som kvalitative. Jeg undersøker som nevnt om språkeksterne forhold, som sosiale variabler, kan påvirke uttalen av /ç/ og /ʃ/. Jeg mener derfor det ikke er tilstrekkelig å fokusere bare på tall og signifikans. Derfor presenterer jeg tabellene, oppgir eventuell signifikans, og avgir detaljbeskrivelser fortløpende. I alle tabellene har jeg ført opp prosenttallene, samt antall belegg i parentes.

²⁵ De kritiske kjikvadratverdiene jeg viser til i dette kapitlet, er henta fra tabellen hos Ringdal 2001:491.

4.2 H1: Geografi

Jeg starter med variabelen geografi. Innledningsvis nevnte jeg at hypotese nummer én, sa at utviklinga av et fonemsammenfall vil ha kommet lengre i Trondheim enn i Tromsø. For å vurdere om dette stemmer, undersøker jeg først distribusjonen av tradisjonell /ç/, samt de tilfellene hvor informantene bruker /ʃ/ i stedet for /ç/.

4.2.1 Geografi og variabel: /ç/

Geografi og distribusjon av /ç/-variabelen				
		Geografi		Total
		Tromsø	Trondheim	
Språklig variabel	Tradisjonell /ç/	(1301) 90.8%	(1005) 60.4%	(2306) 74.5%
	Bruker /ʃ/ i stedet for /ç/	(132) 9.2%	(659) 39.6%	(791) 25.5%
Total		(1433) 100.0%	(1664) 100.0%	(3097) 100.0%

p < 0.001

Tabell 4.1 Geografi og /ç/

Som vi ser, viser tabellen hvordan ungdommene i Tromsø og Trondheim benytter den tradisjonelle uttalen av /ç/, sammenligna med de tilfellene der ombyting forekommer. Totalt bruker ungdommene /ʃ/ i stedet for /ç/ i 25,5% av ordene. I Tromsø blir 90,8% av ordene uttalt på den tradisjonelle måten, mens ombyting forekommer i 9,2% av ordene. I Trondheim er fordelinga noe annerledes; 60,4% av tilfellene er tradisjonell bruk av /ç/, og 39,6% av ordene blir uttalt med ombyting til /ʃ/. Her kommer det altså tydelig fram at uttaleforskjellen av /ç/ mellom byene er stor. Forskjellen er også stor nok til å være signifikant, med en p-verdi under 0.001. I tillegg har kjikvadratet χ^2 en såpass høy verdi (373.957), at vi trygt kan forkaste nullhypotesen i dette tilfellet.

4.2.2 Geografi og variabel: /ʃ/

Geografi og distribusjon av /ʃ/-variabelen				
		Geografi		Total
		Tromsø	Trondheim	
Språklig variabel	Tradisjonell /ʃ/	(621) 94.5%	(691) 96.6%	(1312) 95.6%
	Bruker /ç/ i stedet for /ʃ/	(36) 5.5%	(24) 3.4%	(60) 4.4%
Total		(657) 100.0%	(715) 100.0%	(1372) 100.0%
p= 0.055				

Tabell 4.2 Geografi og /ʃ/

For uttalen av /ʃ/ viser signifikansutregninga helt andre tall. I tabellen kan vi se at tradisjonell uttale av /ʃ/ ble registrert i 94,5% av ordene i Tromsø-materialet, og i 96,6% av ordene i Trondheim. Ungdommene i Tromsø bruker /ç/ i stedet for /ʃ/ i 5,5% av ordene, mens Trondheims-informantene gjør det samme i 3,4% av ordene.

Kjikkvadratutregninga viser at det kun er en viss tendensiell forskjell mellom byene, og nå er Tromsø byen med høyeste skår; med en p-verdi på 0.055 er det altså ingen klar signifikans. Den kritiske verdien for kjikkvadratet χ^2 i en tabell med 1 frihetsgrad er 0.455, og kjikkvadratverdien for denne testen er 3.689. Dette betyr at det er en sammenheng, altså at Tromsø-informantene tenderer til å ha større grad av utbyting av fonemene enn Trondheims-informantene, men denne forskjellen er ikke stor.

4.2.3 Oppsummering og diskusjon av H1

Signifikanstestene viste oss at forskjellen mellom byene i frekvens av ombyting av /ç/, var sterk nok til å gi signifikant utslag. De små forskjellene jeg hadde registrert i uttale av /ʃ/, hadde tendens til signifikans. Det interessante er at det er Tromsø-informantene som forveksler fonemene mest her, og bruker /ç/ i stedet for /ʃ/ noe oftere enn Trondheims-informantene. Dette krever ei forklaring som nok blir noe spekulativ. Generelt kan vi konstatere at utviklinga i retning av sammenfall mellom de to fonemene har kommet lengst i Trondheim, selv om det må sies at det på ingen måte er snakk et totalt sammenfall. I Trondheim er det òg helt utvetydig at det er /ʃ/ som tar over for /ç/. I Tromsø-materialet er tendensen den samme, men forskjellen mellom retninga på ombytingene er nesten marginal (/ʃ/ i stedet for /ç/ i 9,2 % av tilfellene mot /ç/ i stedet for /ʃ/ i 5,5 % av tilfellene). Det kan se

ut til at retninga i den tidligste fasen av utviklinga, der altså de første forvekslingene inntreffer, er uklar. Etter hvert som frekvensen av sammenfall øker, synes retninga (*/ç/ > /ʃ/*) å bli klarere og klarere. Om det er slik at fonemdistinksjonen ikke eksisterer, eller er blitt svekket for de enkelte informantene, gir det mening at den konkrete fonemrealiseringa kan ha den ene eller den andre verdien nokså tilfeldig distribuert. Men om det i neste omgang oppstår et mønster der uttalen *[ʃ]* rent fonetisk høres oftere enn *[ç]*, blir denne uttalen retningsgivende. At det er */ʃ/* som vinner, kan forklares rent artikulatorisk (jfr. eksempelvis Johannessen 1983).

4.3 Skole

Neste sammenligning er av de ulike skolene i hver by. Å undersøke uttalen på skolene hver for seg, kan kanskje hjelpe til å forklare hvorfor Trondheim har større grad av ombytting enn Tromsø. Forhåpentlig kan disse resultatene vise oss om det kun er by som er den utslagsgivende variabelen, eller om også bydel spiller inn.

4.3.1 Tromsø: variabel */ç/*

Skolene i Tromsø og distribusjon av <i>/ç/</i> -variabelen					
Geografi			Skole		Total
			Kvaløysletta	Grønnåsen	
Tromsø	Språklig variabel	Tradisjonell <i>/ç/</i>	(430) 93.3%	(871) 89.6%	(1301) 90.8%
		Bruker <i>/ʃ/</i> i stedet for <i>/ç/</i>	(31) 6.7%	(101) 10.4%	(132) 9.2%
	Total		(461) 100.0%	(972) 100.0%	(1433) 100.0%

p = 0.025

Tabell 4.3 Tromsøskolene og */ç/*

I tabell 4.3 kommer det fram at Kvaløysletta har hyppigere bruk av tradisjonell form enn Grønnåsen, og at Grønnåsen har større frekvens av fonemombytting fra */ç/* til */ʃ/*. Kjikvadrattesten viser at forskjellen mellom skolene er stor nok til å utgjøre signifikans. Vi får en p-verdi på 0.025, noe som er lavere enn signifikansgrensa på 0.05. Kjikvadratverdien viser at $\chi^2 = 6.026$, og med 1 frihetsgrad i tabellen, trenger vi en kjikvadratverdi på over 0.455. Siden vår verdi er over denne, kan vi beholde den alternative hypotesen i dette tilfellet. Det er altså statistisk signifikante forskjeller mellom hvilken skole du går på i Tromsø, og hvordan du uttaler */ç/*. Grønnåsen har signifikant flest ombyttinger fra */ç/* til */ʃ/*.

4.3.2 Tromsø: variabel /f/

Skolene i Tromsø og distribusjon av /f/-variabelen					
Geografi			Skole		Total
			Kvaløysletta	Grønnåsen	
Tromsø	Språklig variabel	Tradisjonell /f/	(195) 95.6%	(426) 94.0%	(621) 94.5%
		Bruker /ç/ i stedet for /f/	(9) 4.4%	(27) 6.0%	(36) 5.5%
	Total		(204) 100.0%	(453) 100.0%	(657) 100.0%
					p = 0.420

Tabell 4.4 Tromsøskolene og /f/

I tabellen ovenfor ser vi distribusjonen av /f/ i Tromsø. Resultatene viser at tradisjonell uttale ble brukt i 95,6% av ordene på Kvaløysletta, og i 94% av ordene på Grønnåsen. Med andre ord er ikke forskjellen spesielt stor, og resultatene tyder altså ikke på signifikante forskjeller mellom skolene i Tromsø i dette tilfellet. Kjikvadrattesten viser oss en p-verdi på 0.420, og vi fikk undersøkelsen laveste kjikvadratverdi på 0.651. Vi må derfor beholde nullhypotesen, og fastslå at det ikke er signifikante forskjeller mellom Tromsøskolene når det gjelder uttale av /f/.

4.3.3 Trondheim: variabel /ç/

Skolene i Trondheim og distribusjon av /ç/-variabelen					
Geografi			Selsbakk	Charlottenlund	Total
Trondheim	Språklig variabel	Tradisjonell /ç/	(643) 63.5%	(362) 55.5%	(1005) 60.4%
		Bruker /f/ i stedet for /ç/	(369) 36.5%	(290) 44.5%	(659) 39.6%
	Total		(1012) 100.0%	(652) 100.0%	(1664) 100.0%
					p = 0.001

Tabell 4.5 Trondheimsskolene og /ç/

Sammenligninga av skolene i Trondheim i tabell 4.5 viser derimot en meget sterk signifikans for uttale av /ç/. Med en p-verdi på 0.001, kan vi ikke gjøre annet enn å forkaste nullhypotesen. Tabellen ovenfor viser at det forekom ombytting i 44,5% av alle /ç/-ordene på Charlottenlund og i 36,5% av /ç/-ordene på Selsbakk. Informantene på Charlottenlund

benytter /f/ i stedet for /ç/ signifikant oftere enn de gjør på Selsbakk, hvor de bruker tradisjonell form i større grad – selv om det forekommer en del fonemforveksling på begge skolene.

4.3.4 Trondheim: variabel /f/

Skolene i Trondheim og distribusjon av /f/-variabelen					
Geografi			Selsbakk	Charlottenlund	Total
Trondheim	Språklig variabel	Tradisjonell /f/	(405) 95.5%	(286) 98.3%	(691) 96.6%
		Bruker /ç/ i stedet for /f/	(19) 4.5%	(5) 1.7%	(24) 3.4%
	Total		(424) 100.0%	(291) 100.0%	(715) 100.0%
					p = 0.044

Tabell 4.6 Trondheimsskolene og /f/

Neste tabell vi ser nærmere på, viser oversikten over uttalen av /f/ i Trondheimsskolene. Vi legger merke til at den tradisjonelle uttalen blir brukt ofte på begge skolene, og totalt brukes tradisjonell /f/ i 96,6% av de realiserte ordene. Ombytting fra /f/ til /ç/ ble likevel registrert flere ganger på Selsbakk enn på Charlottenlund, selv om forekomstene ikke ser ut til å være store på noen av skolene. Kjikvadrattesten gir oss en p-verdi på 0.044, altså er resultatet signifikant. Vi kan derfor forkaste nullhypotesen som sa at det ikke var signifikante forskjeller mellom uttale av /f/ i Trondheimsskolene. Ombytting til /ç/ forekommer signifikant oftere på Selsbakk.

4.3.5 Oppsummering og diskusjon

Det er interessant å merke seg at vi finner de samme tendensene i Trondheim som vi ser antydninger til i Tromsø: Altså en større frekvens av ombytting “andre veien” – fra /f/ til /ç/, enn på den skolen der elevene totalt sett ombytter mest. I Trondheim har vi sett at Charlottenlund har den laveste frekvensen av ombytting “andre veien”, og denne typen ombytting skjer oftest på Selsbakk. Selv om Tromsø-skolene har omtrent like mange belegg på denne typen ombytting, ser vi at Grønnåsen har overvekt av den tradisjonelle typen ombytting, altså fra /ç/ til /f/. I TUB-materialet fant Johannessen også fonemforveksling i begge retninger, og konkluderte som sagt med at fenomenet måtte være nytt. Dette kan tyde på at tendensene de oppdaga allerede da, fortsatt registreres. Jeg kommer tilbake til denne drøftinga i 4.7 Sammenligning med tidligere undersøkelser.

4.4. H2: Kjønn

Min andre hypotese dreier seg som sagt om kjønnsforskjeller, og derfor har jeg regna signifikans på denne variabelen også. Her ønska jeg å finne ut om det var reelle kjønnsforskjeller i materialet eller ikke. På forhånd gikk jeg ut fra hypotesen om at jentene ville ha mer ombytting enn guttene. Etersom vi har sett spennende tendenser i materialet til nå, er det interessant å undersøke om disse tendensene går på tvers av kjønn i tillegg.

4.4.1 Kjønn og variabel /ç/

Jeg starter med å undersøke uttalen av /ç/, og de ordene hvor informantene har bytta ut /ç/ med /ʃ/.

Kjønn og distribusjon av /ç/-variabelen				
		Kjønn		Total
		Jenter	Gutter	
Språklig variabel	Tradisjonell /ç/	(1471) 78.3%	(835) 68.5%	(2306) 74.5%
	Bruker /ʃ/ i stedet for /ç/	(407) 21.7%	(384) 31.5%	(791) 25.5%
Total		(1878) 100.0%	(1219) 100.0%	(3097) 100.0%
p < 0.001				

Tabell 4.7 Kjønn og uttale av /ç/

Som vi ser i tabell 4.7, har guttene mer ombytting enn jentene. Jentene realiserer den tradisjonelle formen oftere enn guttene, og samla sett blir tradisjonell form av /ç/ brukt i 74,5% av ordene. Vi ser at guttene bytter om på fonemene i 31,5 % av ordene, mens jentene gjør det samme i 21,7 % av ordene. Av signifikansutregningene kan vi se at det er tydelig forskjell mellom de to kjønnene når de uttaler /ç/. Guttene ombytter i signifikant flere ord enn jentene gjør, og på den andre siden realiserer jentene den tradisjonelle /ç/ i signifikant flere ord enn guttene. Vi forkaster derfor nullhypotesen, og konkluderer med at guttene ombytter /ç/ med /ʃ/ signifikant oftere enn jentene.

4.4.2 Kjønn og variabel /f/

I forrige tabell så vi at det er signifikante kjønnsforskjeller når det gjelder uttalen av /ç/ for variabelen kjønn. Det som nå gjenstår, er å undersøke om denne forskjellen er tilsvarende for uttalen av /f/. Tabellen nedenfor illustrerer beleggene med tradisjonell uttale av /f/, samt tilfeller der ombytting skjer fra /f/ til /ç/.

Kjønn og distribusjon av /f/-variabelen				
		Kjønn		Total
		Jenter	Gutter	
Språklig variabel	Tradisjonell /f/	(789) 94.6%	(523) 97.2%	(1312) 95.6%
	Bruker /ç/ i stedet for /f/	(45) 5.4%	(15) 2.8%	(60) 4.4%
Total		(834) 100.0%	(538) 100.0%	(1372) 100.0%
p = 0.021				

Tabell 4.8 Kjønn og uttale av /f/

Tabell 4.8 viser at jentene realiserer den tradisjonelle uttalen av fonemet /f/ i 94,6% av ordene, og benytter /ç/ i stedet for /f/ i 5,4% av ordene. Guttene bruker tradisjonelle former i 97,2% av de uttalte beleggene, og ombytting skjer i 2,8% av ordene. Forskjellen i uttale er stor nok til å utgjøre signifikans, og med en p-verdi på 0.021, må vi forkaste nullhypotesen. Ikke uventa, er det signifikant flere jenter enn gutter som bruker /ç/ i stedet for /f/.

4.4.3 Oppsummering og diskusjon av H2

Som vi har sett, fikk vi signifikante utslag på begge testene for variabelen kjønn. Guttene har flest belegg for ombytting fra /ç/ til /f/, mens jentene oftere bytter om fra /f/ til /ç/. Det kan virke som om guttene er innovatørene for den første ombygginga, mens jentene er pådrivere av den motsatte endringa. Trolig er det likevel mer riktig å ha blikket rettet mot det mønsteret vi har sett før, enn å betrakte de to ombyttingsretningene som *ulike* innovasjoner: De som ombytter minst rent generelt, ser ut til å ombytte mest “andre veien”, altså fra /f/ til /ç/.

4.5 Testapparatet

Gjennom de testene jeg gjennomførte med elevene, er hypotesene jeg formulerte på forhånd, blitt enten bekrefta eller avkrefta. Av nysgjerrighet vil jeg i det følgende behandle de *ulike* testene informantene har gått gjennom, hver for seg. Vi har allerede sett hvordan de generelle tendensene ser ut til å være. Ved å vurdere resultatene av de forskjellige testene i sammenheng med geografi og kjønn, kan vi få tydelige framstillinger av hva som ser ut til å være det mest utslagsgivende. Testene blir i tur og orden presentert først for variabelen geografi, deretter kjønn.

4.5.1 Test 1: Tellest

4.5.1.1 Test 1: Geografi og variabel /ç/

Tellest og distribusjon av /ç/-variabelen				
		Geografi		Total
		Tromsø	Trondheim	
Språklig variabel	Tradisjonell /ç/	(378) 95.0%	(308) 65.1%	(686) 78.8%
	Bruker /ʃ/ i stedet for /ç/	(20) 5.0%	(165) 34.9%	(185) 21.2%
Total		(398) 100.0%	(473) 100.0%	(871) 100.0%
p < 0.001				

Tabell 4.9 Test 1. Geografi og uttale av /ç/

I tabell 4.9 kommer det fram at informantene i Trondheim har langt flere belegg for ombytting fra /ç/ til /ʃ/ i tellesten enn de har i Tromsø. Slik ombytting skjer i 34,9% av ordene i Trondheim, mot 5% av ordene i Tromsø. Forskjellen er stor nok til å utgjøre signifikans; med en p-verdi under 0.001 og en høy kji kvadratverdi (115.187), må vi forkaste nullhypotesen om at det ikke er signifikante forskjeller mellom variablene. Trondheims-informantene bytter altså om på fonemene signifikant oftere i tellesten enn de gjør i Tromsø. I vedlegg 4 kommer det fram at to Trondheims-informanter ikke hadde fonemskille i denne testen (Tiril og Erik), noe som ikke er et uventa funn. Disse informantene hadde ikke fonemskille i noen av de andre testene heller, men det kommer jeg tilbake til.

4.5.1.2 Test 1: Geografi og variabel /f/

Tellestest og distribusjon av /f/-variabelen				
		Geografi		Total
		Tromsø	Trondheim	
Språklig variabel	Tradisjonell /f/	(38) 97.4%	(51) 98.1%	(89) 97.8%
	Bruker /ç/ i stedet for /f/	(1) 2.6%	(1) 1.9%	(2) 2.2%
Total		(39) 100.0%	(52) 100.0%	(91) 100.0%
p = 0.836				

Tabell 4.10 Test 1. Geografi og uttale av /f/

Her ser vi nærmere på uttalen av /f/ i tellestesten. Tradisjonelle former forekommer i 97,4% av ordene i Tromsø, og i 98,1% av ordene i Trondheim. Ombytting ble registrert i totalt 2,2% av ordene i begge byene. Det ser altså ikke ut til å være stor forskjell mellom byene, og signifikansutregninga viser oss at antakelsen stemmer. Med en p-verdi på 0.836, som altså er mye høyere enn det tillatte nivået på 0.05, må vi beholde nullhypotesen. I tillegg var kjiqvadratverdien også veldig lav (0.043). Det er altså ikke signifikans mellom uttale av /f/ og variabelen geografi i tellestesten, selv om slik ombytting forekommer noe oftere i Tromsø.

4.5.1.3 Test 1: Kjønn og variabel /ç/

Tellestest og distribusjon av /ç/-variabelen fordelt på kjønn				
		Kjønn		Total
		Jenter	Gutter	
Språklig variabel	Tradisjonell av /ç/	(420) 79.5%	(266) 77.6%	(686) 78.8%
	Bruker /f/ i stedet for /ç/	(108) 20.5%	(77) 22.4%	(185) 21.2%
Total		(528) 100.0%	(343) 100.0%	(871) 100.0%
p = 0.482				

Tabell 4.11 Test 1. Kjønn og uttale av /ç/

Her kan vi først legge merke til at guttene har noe mer ombytting fra /ç/ til /f/ enn jentene, og at jentene har flest tilfeller av den tradisjonelle bruken. Dette samsvarer med resultatene vi har sett tidligere, men disse resultatene er likevel ikke signifikante. Med en p-verdi på 0.482, forkaster vi den alternative hypotesen. Kjønn er altså ikke avgjørende for hvilken variant av /ç/ som ble brukt i tellestesten.

4.5.1.4 Test 1: Kjønn og variabel /f/

Telletest og distribusjon av /f/-variabelen fordelt på kjønn				
		Kjønn		Total
		Jenter	Gutter	
Språklig variabel	Tradisjonell /f/	(52) 96.3%	(37) 100.0%	(89) 97.8%
	Bruker /ç/ i stedet for /f/	(2) 3.7%	(0) 0.0%	(2) 2.2%
Total		(54) 100.0%	(37) 100.0%	(91) 100.0%
p= 0.237				

Tabell 4.12 Test 1. Kjønn og uttale av /f/

I tabell 4.12 legger vi merke til at forskjellene ikke er signifikante for uttalen av /f/ i telletesten heller. Både guttene og jentene velger flest tradisjonelle former. Jentene bruker /ç/ i 3,7% av ordene vi kunne venta /f/-uttale i, mens guttene har ingen belegg for slik ombyting. Disse forskjellene er for små til å utgjøre signifikans. Med en p-verdi på 0.237, er vi langt over det valgte signifikansnivået på 0.05. Derfor må vi forkaste den alternative hypotesen, som sa det var signifikante forskjeller mellom uttale av /f/ og kjønn.

4.5.1.5 Oppsummering av test 1: Telletest

Før vi går videre til lesetesten, gir jeg ei kort oppsummering av tendensene i telletesten. Vi kan slå fast at det ikke er signifikante kjønnsforskjeller. Begge testene med kjønn som uavhengig variabel viste for høye p-verdier, og førte til at vi måtte forkaste de alternative hypotesene. Det er heller ikke signifikante forskjeller mellom bosted og uttale av /f/, selv om det så ut til å være flest belegg for ombyting av /f/ med /ç/ i Tromsø. For uttalen av /ç/ og ombyting med /f/, fant vi derimot signifikante forskjeller for den uavhengige variabelen geografi.

4.5.2 Test 2: Lesetest

4.5.2.1 Test 2: Variabel /ç/

Lesetest og distribusjon av /ç/-variabelen				
		Geografi		Total
		Tromsø	Trondheim	
Språklig variabel	Tradisjonell /ç/	(534) 88.9%	(429) 60.7%	(963) 73.6%
	Bruker /ʃ/ i stedet for /ç/	(67) 11.1%	(278) 39.3%	(345) 26.4%
Total		(601) 100.0%	(707) 100.0%	(1308) 100.0%
p < 0.001				

Tabell 4.13 Test 2. Geografi og uttale av /ç/

Tabell 4.13 viser at ombyting fra /ç/ til /ʃ/ forekommer oftere i Trondheim enn i Tromsø, også i lesetesten. Den tradisjonelle uttalen er også i denne testen sterkere representert i Tromsø. Kjikvadrattesten forteller oss at forskjellen mellom byene er signifikant også i dette tilfellet. På samme måte som forskjellen i antall ombyttinger av /ç/ var signifikant i Trondheim for test én, er forskjellen også signifikant i test nummer to.

4.5.2.2 Test 2: Variabel /ʃ/

Lesetest og distribusjon av /ʃ/-variabelen				
		Geografi		Total
		Tromsø	Trondheim	
Språklig variabel	Tradisjonell /ʃ/	(273) 98.6%	(321) 99.4%	(594) 99.0%
	Bruker /ç/ i stedet for /ʃ/	(4) 1.4%	(2) 0.6%	(6) 1.0%
Total		(277) 100.0%	(323) 100.0%	(600) 100.0%
p = 0.311				

Tabell 4.14 Test 2. Geografi og uttale av /ʃ/

Neste tabell vi ser nærmere på, viser at det ikke var signifikansforskjeller for uttale av /ʃ/ i lesetesten. Dette samsvarer med tendensene vi så i talletesten. Som vi ser, forekommer det noe ombyting i begge byene, men det er for få belegg til å utgjøre signifikante forskjeller. I tillegg har begge byene omtrent like stor bruk av /ʃ/ i tradisjonell form, hvis vi sammenligner

de totale beleggene for hver by. Kjikvadrattesten viste en p-verdi på 0.311. Dette betyr at vi forkaster den alternative hypotesen, og beholder nullhypotesen.

4.5.2.3 Test 2: Kjønn og variabel /ç/

Lesetest og distribusjon av /ç/-variabelen fordelt på kjønn				
		Kjønn		Total
		Jenter	Gutter	
Språklig variabel	Tradisjonell /ç/	(631) 79.9%	(332) 64.1%	(963) 73.6%
	Bruker /ʃ/ i stedet for /ç/	(159) 20.1%	(186) 35.9%	(345) 26.4%
Total		(790) 100.0%	(518) 100.0%	(1308) 100.0%
p < 0.001				

Tabell 4.15 Test 2. Kjønn og uttale av /ç/

Her ser vi nærmere på hvordan jentene og guttene uttalte /ç/ i den andre testen. Tabellen ovenfor viser at jentene uttaler tradisjonell /ç/ i 79,9% av ordene, mens guttene har 64,4% slik realisering. Vi ser at det er signifikante forskjeller mellom kjønnene når det gjelder uttale av /ç/ i lesetesten, og guttene ombytter oftest. Ifølge kjikvadrattesten er denne signifikansen veldig sterk, og vi beholder den alternative hypotesen.

4.5.2.4 Test 2: Kjønn og variabel /ʃ/

Lesetest og distribusjon av /ʃ/-variabelen fordelt på kjønn				
		Kjønn		Total
		Jenter	Gutter	
Språklig variabel	Tradisjonell /ʃ/	(360) 98.9%	(234) 99.2%	(594) 99.0%
	Bruker /ç/ i stedet for /ʃ/	(4) 1.1%	(2) 0.8%	(6) 1.0%
Total		(364) 100.0%	(236) 100.0%	(600) 100.0%
p= 0.762				

Tabell 4.16 Test 2. Kjønn og uttale av /ʃ/

Tabell 4.16 viser at det ikke var signifikante kjønnsforskjeller når det gjelder uttale av /ʃ/ i lesetesten. Begge kjønnene har omtrent samme skår av både tradisjonelle former og ombygging. Sammenligner vi prosentene for jenter og gutter, ser vi at jentene ombytter fonemene noe oftere enn guttene. Men dette er som sagt ikke nok til å utgjøre en signifikant forskjell. P-verdien på 0.762 er langt over 0.05, og kjikvadratverdien er lav; 0.091. I dette

tilfellet må vi derfor beholde nullhypotesen, og anta at den alternative hypotesen er falsk.

4.5.2.5 Oppsummering av lesetesten

Geografivariabelen viste oss at ombytting fra /ç/ til /ʃ/ forekom signifikant oftere i lesetesten i Trondheim enn i Tromsø, altså samme tendens vi har sett gjentatte ganger i materialet allerede. Guttene ombytta også signifikant flere ganger enn jentene i denne testen. Det var ingen signifikante forskjeller av uttalen av /ç/ for /ʃ/ mellom Trondheims- og Tromsø-informantene, og heller ikke mellom de to kjønnene. Det ser likevel ut til at denne typen ombytting forekommer oftere i Tromsø enn i Trondheim, selv om forskjellen var for liten til å utgjøre signifikans. Lesetesten viste derfor ingen nye tendenser.

4.5.3 Test 3: Opplesning av minimale par

4.5.3.1 Test 3: Variabel /ç/

Opplesning av minimale par og distribusjon av /ç/-variabelen				
		Geografi		Total
		Tromsø	Trondheim	
Språklig variabel	Tradisjonell /ç/	(389) 90.0%	(268) 55.8%	(657) 72.0%
	Bruker /ʃ/ i stedet for /ç/	(43) 10.0%	(212) 44.2%	(255) 28.0%
Total		(432) 100.0%	(480) 100.0%	(912) 100.0%
p < 0.001				

Tabell 4.17 Test 3. Geografi og uttale av /ç/

Den tredje testen i testapparatet avslører nok en gang signifikante forskjeller mellom Trondheim og Tromsø. I tabell 4.17 ser vi at Tromsø har 10% fonemveksling fra /ç/ til /ʃ/, mens Trondheim har 44,2% ombytting. Med andre ord forekommer det langt flere ombyttinger fra /ç/ til /ʃ/ i Trondheim enn det gjør i Tromsø, et resultat som var forventet. Kjikvadrattesten viser en sterk signifikansforskjell mellom variablene, og det er derfor riktig å forkaste nullhypotesen. Resultatene i denne testen går igjen i samme retning vi har sett tidligere.

4.5.3.2 Test 3: Variabel /f/

Opplesning av minimale par og distribusjon av /f/-variabelen				
		Geografi		Total
		Tromsø	Trondheim	
Språklig variabel	Tradisjonell /f/	(310) 90.9%	(319) 93.8%	(629) 92.4%
	Bruker /ç/ i stedet for /f/	(31) 9.1%	(21) 6.2%	(52) 7.6%
Total		(341) 100.0%	(340) 100.0%	(681) 100.0%
p= 0.152				

Tabell 4.18 Test 3. Geografi og uttale av /f/

Tabellen ovenfor viser at bruk av /ç/ i stedet for /f/ i test tre er registrert i færre ord i Trondheim enn i Tromsø. Denne forskjellen er ikke stor nok til å gi signifikante utslag, siden p-verdien er større enn den tillatte verdien på 0.05. Vi forkaster derfor den alternative hypotesen. Likevel viser dette samme tendens som vi har sett gjentatte ganger til nå, nemlig at denne omvendte ombyttinga skjer oftere i Tromsø enn i Trondheim, selv om utfallet ikke var signifikant her. Denne testen skiller seg med andre ord ikke fra de to andre testene i testapparatet.

4.5.3.3 Test 3: Kjønn og variabel /ç/

Opplesning av minimale par og distribusjon av /ç/-variabelen fordelt på kjønn				
		Kjønn		Total
		Jenter	Gutter	
Språklig variabel	Tradisjonell /ç/	(420) 75.5%	(237) 66.6%	(657) 72.0%
	Bruker /f/ i stedet for /ç/	(136) 24.5%	(119) 33.4%	(255) 28.0%
Total		(556) 100.0%	(356) 100.0%	(912) 100.0%
p = 0.003				

Tabell 4.19 Test 3. Kjønn og uttale av /ç/

Her ser vi at guttene bytta om på fonemene i 33,4% av ordene vi forventa å høre fonemet /ç/ i. Jentene bytter om på fonemene i 24,5% av ordene. Kjikvadrattesten viser at det er signifikante forskjeller mellom kjønnene: Kjikvadratets verdi er 8.663, og med én frihetsgrad er nivået godt over den kritiske grensa. Vi har også en lav p-verdi på 0.003, og det er derfor god grunn

til å beholde den alternative hypotesen. Nok en gang ser vi at guttene oftest forveksler fonemene.

4.5.3.4 Test 3: Kjønn og variabel /f/

Opplesning av minimale par og distribusjon av /f/-variabelen fordelt på kjønn				
		Kjønn		Total
		Jenter	Gutter	
Språklig variabel	Tradisjonell /f/	(377) 90.6%	(252) 95.1%	(629) 92.4%
	Bruker /ç/ i stedet for /f/	(39) 9.4%	(13) 4.9%	(52) 7.6%
Total		(416) 100.0%	(265) 100.0%	(681) 100.0%
p = 0.032				

Tabell 4.20 Test 3. Kjønn og uttale av /f/

I tabell 4.20 ser vi at jentene benytter den tradisjonelle uttalen av /f/ i 90,6% av ordene, og bytter om på fonemene i 9,4% av ordene. Guttene har lavere belegg for ombytting; kun 4,9% av guttebeleggene er registrert med ombyttede former. Ellers bruker guttene den vanlige uttalen av /f/. Dette tyder nok en gang på at guttene har færre realiseringer av ombyttinga fra /f/ til /ç/. Dette er igjen signifikante forskjeller. Kjikkvadrattesten viser oss en p-verdi på 0.032, noe som betyr at utfallet er godt innfor signifikansgrensa. Vi beholder den alternative hypotesen i dette tilfellet, og konkluderer med at jentene bytter om fra /f/ til /ç/ signifikant oftere enn guttene i den tredje testen.

4.5.3.5 Oppsummering av test 3

Oppsummeringa av test 3 viser at uttalen av /ç/ og ombytting til /f/ var signifikant for både variabelen geografi og kjønn. Denne typen ombytting forekom, som vi har sett i de andre testene, oftest i Trondheim og hos guttene. For den omvendte ombyttinga, fra /f/ til /ç/, var ikke geografi en signifikant variabel. Det var derimot kjønnsvariabelen – faktisk var denne testen den eneste hvor variabelen /f/ fikk signifikante utslag.

At resultatet er omtrent det samme for de enkelte testene som analysen av den totale datamengden viser, er rimelig. Det har likevel vært interessant å undersøke resultatene i enkelttestene hver for seg. Det kanskje mest interessante funnet i denne sammenhengen, er hvor stabilt det “omvendte” mønsteret er, altså at /f/ blir erstatta av /ç/ i større grad i grupper som har lav totalforekomst av ombytting, enn i grupper med generelt høy grad av ombytting.

Formulert litt annerledes, ser vi et mønster som går ut på at når en person ofte forveksler fonemene, går retninga fra /ç/ til /ʃ/, mens en som har liten grad av forveksling, har relativt flere forekomster av forvekslinger andre veien. Ikke alltid, men ganske ofte, er forskjellene statistisk signifikante.

4.5.4 Test 4: Fri tale

Presentasjonen av den fjerde testen krever mer forklaring enn de foregående testene. Som jeg har vært inne på tidligere, var det for få belegg i test fire til at det kunne gjøres statistisk analyse. I de aller fleste tilfellene ble dette dessverre en ja/nei-sekvens, uten belegg for verken tradisjonell uttale eller ombyting. Både på Charlottenlund og Grønnåsen var dette tilfelle. I de fleste andre tilfellene svarte elevene kort på spørsmålene; “ja, jeg gleder meg til ferie”, eller “nei, jeg skal ikke noe spesielt i helga”. Informantene klarte dermed å gjennomføre denne delen av intervjuet nesten helt uten å bruke det høyfrekvente fonemet /ʃ/, og de brukte heller ikke /ç/. For undersøkelsens skyld var det veldig synd. Av de nesten 4500 ordene jeg har samla inn, er det kun seks (!) av disse som kvalifiserer som belegg i test 4. Dette er alt for få belegg til at testen kan gjennomgå statistisk analyse. 33,3% av disse (altså to belegg) ble sagt av informanter fra Kvaløysletta og 66,6% kom fra Selsbakk (fire stykker). I disse ordene brukte informantene /ʃ/ i stedet for /ç/. Jeg overhørte ingen eksempler på ord der /ʃ/ ble erstatta av /ç/. Jeg må derfor analysere materialet fra denne testen ved hjelp av ei mer kvalitativ tilnærming.

Test 4: Informanter med belegg i test 4 Bruker /ʃ/ i stedet for /ç/			
		Språklig variabel	Total
		Bruker /ʃ/ i stedet for /ç/	
Informant	Trine Lise	(2) 33.3%	(2) 33.3%
	Regine	(1) 16.7%	(1) 16.7%
	Frode	(2) 33.3%	(2) 33.3%
	Linnea	(1) 16.7%	(1) 16.7%
Total		(6) 100.0%	(6) 100.0%

Tabell 4.21 Informanter med belegg i test 4: Bruker /ʃ/ i stedet for /ç/

Tabell 4.21 viser fordelinga av ombytting fra /ç/ til /ʃ/ i test 4. Som sagt registrerte jeg ingen realiseringer av verken tradisjonell uttale av /ʃ/ eller ombytting fra /ʃ/ til /ç/, derfor er det ingen tabell å vise til. Tabellen viser at fire informanter hadde belegg i denne testen. Med så få belegg gir det liten mening å føre opp prosenttall. Når jeg likevel gjør det, er det for å skape en form for symmetri med de andre tabellene jeg har presentert. Navnene på informantene viser oss at tre av disse kommer fra Trondheim, mens Trine Lise er fra Tromsø. Jeg tar først for meg Tromsø-informanten. I etterkant av intervjuet sa hun:

Men, altså.. æ e sånn, æ klare ikke å uttale /fø/ og /fyli/ og alt det der riktig. De fleste vennan mine klare det, men æ, æ vet ikke koffer æ ikke klare det.
(Trine-Lise, Kvaløysletta)²⁶

Jeg ble overraska over dette utsagnet – for informanten hadde ikke gitt uttrykk for at hun forsto hva testene gikk ut på før i etterkant. Ikke bare var informanten observant, men også kritisk til egen talemåte. Hun uttrykte at det var “feil” å snakke slik. Det kan si mye om hvordan situasjonen er i Tromsø. Det interessante er likevel at denne informanten brukte tradisjonelle former i mange av ordene hun uttalte. Hun hadde likevel en del unntak: <kyss> ble uttalt som /fʏs/ ved to anledninger og <kylling> ble uttalt /fʏliŋ/. <Kjære>, <kjele> og <kjøre> fikk også /ʃ/-uttale i stedet for /ç/. Vedlegg 4 viser at Trine Lise samla sett erstatter /ç/ med /ʃ/ i 15% av ordene, og bruker /ç/ i stedet for /ʃ/ i 2% av ordene. Distinksjonen hennes mellom de to fonemene kan derfor sies å være i grenseland, også siden hun er usikker på om hun realiserer den eller ikke. Men den er ikke forsvunnet, som hun selv tror.

²⁶ Jeg gjør oppmerksom på at transkriberinga er “halvortofon”. Jeg har ikke fokusert på å transkribere ordene som ikke er relevante for undersøkelsesobjektet i avhandlinga.

De resterende beleggene jeg har i test fire, stammer som sagt fra Trondheim. Alle disse informantene gikk på Selsbakk. To av registreringene stammer fra informant 33, som har fått navnet Frode. Han snakket litt videre om ordene <kyss> og <skyss>, men fortsatte å uttale dem begge med /f/ i stedet for /ç/. Vedlegg 4 viser at Frode brukte /f/ i stedet for /ç/ i 43,1% av ordene, og ikke overraskende hadde han ingen forekomster av den “omvendte ombyttinga”. Informant 34, Linnea fra Selsbakk, fortalte at hun skulle på “/fi:nu/” til helga. I tillegg til dette, forveksla hun de to fonemene i 26,3% av ordene – hvis vi regner med ombyttinger “begge veier”. Ikke minst har jeg interessante belegg fra informant 18, som har fått navnet Regine. Hun uttalte også ord med /f/-uttale der vi hadde venta å høre fonemet /ç/ i test 4. Hun skulle “gå på /fi:nu/ i høstferien”. Grunnen til at jeg trekker henne fram, er fordi hun i tillegg til å ha belegg i den fjerde testen, er blant informantene med høyest belegg for ombyttinger generelt. Som en liten digresjon har jeg nedenfor presentert en tabell over Regines ulike realiseringer. Tabellen viser fonemrealiseringen fordelt på de forskjellige testene. Dette er kun gjort for å få oversikt, og disse resultatene er selvsagt ikke generaliserbare for noen populasjon. De gjelder bare Regine.

4.5.4.1 Informant 18

Informant 18 hadde 50 registrerte belegg totalt, hvis vi regner med både de tradisjonelle realiseringene og ordene der ombytting forekom. Tabellen nedenfor viser at samtlige ord i både telle- og lesetesten ble uttalt med /f/.

Regine (Informant 18)						
Uttale av tradisjonell /ç/ og ombytting fra /ç/ til /f/						
		Testapparat				Total
		Telletest	Lesetest	Minimale par	Fri tale	
Språklig variabel	Tradisjonell /ç/	(0) 0.0%	(0) 0.0%	(1) 11.1%	(0) 0.0%	(1) 2.9%
	Bruker /f/ i stedet for /ç/	(10) 100.0%	(15) 100.0%	(8) 88.9%	(1) 100.0%	(34) 97.1%
Total		(10) 100.0%	(15) 100.0%	(9) 100.0%	(1) 100.0%	(35) 100.0%

Tabell 4.22 Informant 18: uttale av /ç/ og ombytting fra /ç/ til /f/

Tabellen ovenfor viser at Regine kun har distinksjon i ett ord, og det er i test 3. Ordet <tjære> blir uttalt med /ç/. Ellers bytter hun om på fonemene alle ordene.

Regine (Informant 18)					
Tradisjonell uttale av /ʃ/ og ombyttinger fra /ʃ/ til /ç/					
		Testapparat			Total
		Telletest	Lesetest	Minimale par	
Språklig variabel	Tradisjonell /ʃ/	(1)	(7)	(7)	(15)
		100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Total		(1)	(7)	(7)	(15)
		100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabell 4.23 Informant 18: uttale av /ʃ/ og ombyttinger fra /ʃ/ til /ç/

På samme måte som forrige tabell, viser også tabellen ovenfor at Regine ikke gir uttrykk for distinksjoner. Ikke overraskende uttaler hun kun tradisjonell /ʃ/, og har ingen ombyttinger fra /ʃ/ til /ç/. Om Regine må vi altså kunne si at hun nesten har nådd helt fram til totalsammenfall av de to fonemene. Det er trolig grunnlag for å hevde at hun ikke har noen fonemforskjell mellom /ʃ/ og /ç/, og at det er /ʃ/ som er blitt sluttproduktet for fonemsammenfallet. Om hun slumper til å uttale et ord med [ç], må det være å se på som allofonisk uttale av fonemet /ʃ/.

4.5.5 Oppsummering av testapparatet og diskusjon

Ei oppsummering av testresultatet som helhet, viser at ombygging fra /ç/ til /ʃ/ forekom signifikant oftere i Trondheim, og vi kan altså regne med at geografivariabelen i dette tilfellet påvirker uttalen. Dette gjelder alle testene som gjennomgikk statistisk analyse. Vi så også at kjiqvadrattestene ikke viste tegn til signifikans for geografivariabelen, når det gjaldt ombygging fra /ʃ/ til /ç/ i noen av testene.

Resultatet for variabelen kjønn var mindre entydig. I test én så vi at det ikke var klare signifikansforskjeller for uttalen av noen av fonemene. I den andre testen utgjorde kjønn en signifikant forskjell for uttale av /ç/, men ikke for uttale av /ʃ/. I den tredje testen var det signifikante kjønnsforskjeller for begge uttalemåtene. I diskusjonen rundt de ulike testene og utslagene de ga, må jeg presisere at beleggene for noen av testene er lave. I tillegg kunne jeg ikke bruke resultatene fra den siste testen i de statistiske analysene. Eksempelvis var det få belegg i telletesten sammenlignet med test 2 og 3, og dette kan spille inn på resultatene jeg fikk.

Avslutningsvis vil jeg også poengtere at dataene fra test 4 kan tolkes dit hen at det er registrert tilfeller der informantene bruker /ʃ/ i stedet for /ç/. Når i tillegg fire av seks (altså

66,6%) tilfeller stammer fra Selsbakk skole, må vi kunne si at det er interessante funn. Det styrker nok en gang antakelsen min om at ombytinga er mer aktiv i Trondheim enn i Tromsø, og det er ingen tvil om at utviklinga har kommet lengst i Trondheim.

To av de tre informantene som bytta om på fonemene i den fjerde testen, var jenter, men vi kan likevel ikke generalisere ut fra slike funn på individnivå. Jeg burde nok ha hatt en reserveplan for denne testen, siden informantene ikke var særlig snakkesalige. Jeg hadde et par emner klar: høstferie og juleferie, hva de skulle gjøre i helga og hva de hadde gjort i helga som var. Likevel frøs mesteparten helt til, og hadde ikke mye på hjertet. Jeg ser at det kunne vært bedre for informantene dersom jeg hadde hatt en forklaringsoppgave til, men av mer abstrakt art. For eksempel kunne elevene ha forklart om morgenrutiner, eller hva de skulle bli når de blir voksne – slik at de forhåpentligvis kunne snakka mer fritt. Jeg kunne forutsett at denne testen ikke kom til å bli så dialogisk som jeg ønska, og forberedt meg bedre på å få elevene til å snakke fritt.

4.6 Årsaksforklaringer

Vi kan altså slå fast følgende tendens: Vi har registrert tilfeller av ombyting både fra /ç/ til /ʃ/, og fra /ʃ/ til /ç/. I Trondheim er det liten tvil om at ombyting fra /ç/ til /ʃ/ er dominerende: Av ordene vi kunne venta /ç/-uttale i, registrerte jeg fonemveksling i 39,6%. I Tromsø gjorde informantene slike ombyttinger i 9,2% av ordene. Vi så at Trondheims-informantene bytta om fra /ʃ/ til /ç/ i 3,4% av ordene, og i Tromsø registrerte jeg at slik fonemveksling forekom i 4,4% av ordene. Som jeg har nevnt flere ganger, er denne typen ombyting altså mer utbredt i Tromsø enn i Trondheim – men generelt har vi sett at ombyting forekommer signifikant oftere i Trondheim.

Vi fant altså signifikante forskjeller mellom byene. Det samme gjorde vi mellom de ulike skolene. Det betyr at bydel ser ut til å ha betydning for den uttalen informantene velger. I Tromsø har Grønnåsen signifikant flest ombyttinger fra /ç/ til /ʃ/ (10,4%), men jeg fant ikke signifikante forskjeller når det gjelder ombyttinga fra /ʃ/ til /ç/. I Trondheim så vi at Charlottenlund hadde signifikant flere fonemvekslinger fra /ç/ til /ʃ/ (44,5%), og ombyting fra /ʃ/ til /ç/ forekom signifikant oftere på Selsbakk: I 4,5% av ordene mot 1,7% av ordene på Charlottenlund. Det virker altså å være et mønster her.

Kjikkvadrattene viste oss at guttene har flest belegg for ombyting fra /ç/ til /ʃ/, og forskjellen mellom kjønnene regnes som signifikant. Jentene bytter ut /ç/ med /ʃ/ i 21,7% av ordene, mens guttene gjør det samme i 31,5% av ordene. Vi registrerte også en signifikant forskjell mellom uttale av /ʃ/ og ombyting fra /ʃ/ til /ç/. Her ser jentene ut til å være innovatørene (jfr. tabell 4.8). Jentene gjorde denne typen ombyttinger i 5,4% av ordene hvor vi hadde venta realisering av /ʃ/. For guttene forekom denne typen ombyting i kun 2,8% av ordene. Selv om slik ombyting ikke forekom ofte hos noen av kjønnene, er det likevel interessant at jentene ser ut til å være innovatørene.

4.6.1 Sentrum eller periferi?

Det gjenstår å gi ei forklaring på hvorfor tendensene er slik. I teorikapitlet forklarte jeg hvordan språktrekk kan forflytte seg fra én by til en annen. Men hvordan forflytter språktrekk seg innad i byen? I kapittel to var jeg inne på teorien om sentrumshopping, og min tanke var at trekket hadde “hoppa” fra Trondheim og til andre større byer, deriblant Tromsø. Jeg tror fortsatt dette er tilfelle, på bakgrunn av materialet jeg har presentert. Siden trekket finnes i begge byene, må det på en eller annen måte ha spredt seg. Likevel blir det spekulativt å påstå at det har “hoppa” fra Trondheim til Tromsø, når jeg ikke har undersøkt bygdene rundt. Det er derfor ikke mulig å avfeie bølgeteorien heller.

Vi har også sett at Grønnåsen ligger mer sentralt til i Tromsø enn Kvaløysletta gjør, og hvis vi anser Kvaløysletta som ei skole i “utkanten”, kan det være ei mulig forklaring for ombytingstendensene Tromsø. Kvaløysletta ligger i alle fall mer avsides til enn Grønnåsen: skolen er lengre unna byen, og det er dermed lengre reisetid fra sentrum. Grønnåsen ligger relativt nært sentrum, men jeg er usikker på om man, på bakgrunn av det, kan argumentere med at Grønnåsen har annen sosioøkonomisk status enn Kvaløysletta. Kanskje er avstanden til sentrum ei mer naturlig forklaring enn sosioøkonomisk status når det gjelder Tromsø-materialet.

Videre er det vanskelig å forklare tendensene i Trondheim sikkert og bastant. Selsbakk og Charlottenlund ligger langt unna hverandre, men det kan argumenteres for at Selsbakk er den mest sentrumsnære skolen (i følge figur 1.2). Jeg vil likevel ikke klassifisere Charlottenlund som “utkantskole”, da den tross alt ligger i relativ nærhet til sentrum. Byåsen, hvor Selsbakk ligger, har også vært kjent som et høystatusområde i Trondheim, og i folks bevissthet virker det fortsatt å være slik. Jeg har ikke fått inntrykk av at Charlottenlund har en spesifikk status, ei heller Grønnåsen eller Kvaløysletta.

Å si at nærhet til sentrum er den eneste forklaringa, er fra mitt ståsted, altså ikke tilfredsstillende for utviklinga i Trondheim. Jeg ser som sagt tydelige og signifikante forskjeller bydeler imellom – men det er vanskelig å slå fast *hvorfor*. Ei mulig forklaring er at Byåsen er ansett for å være “høystatus”, og at folk derfra derfor har fokusert på å snakke “penere”. Derfor kan ombytinga ha kommet lengre på Charlottenlund. Det er likevel tydelig at Selsbakk også har ombytinger, og derfor medfører denne forklaringa usikkerhet. Det er iallfall tydelig at ombytinga forekommer ofte i Trondheim enn i Tromsø, og det var jo dette jeg gjennom hypotesetestingen ønska å avklare.

Konklusjonen her må bli at det er uvisst hvordan dette språktrekket har spredt seg, på samme måte som det er uvisst *hvorfor* det har spredt seg. Ei mulig forklaring er rett og slett at avvik fra uttalenormen har blitt mer akseptert; og å rette på barns og unges uttale er mindre akseptert i dag enn tidligere. Denne aksepten for avvik kan ha spredt seg som en slags *norm*. Som vi tidligere har sett, viste Dalbakkens undersøkelse at sjetteklassingene bytta om på fonemene oftere enn elevene på de videregående skolene. Altså hadde de yngre informantene vanskeligere for å skille fonemene, noe som egentlig var å forvente. Min undersøkelse sammenligner ikke ulike aldersgrupper, men når vi ser at ungdommene i Trondheim fortsatt har *tendens* til sammenfall – og at sammenfall forekommer, men ikke hos alle informantene, kan det gi grunnlag for noen spekulasjoner. Dalbakken konkluderte også med at det var “tendenser til sammenfall”. Det kan derfor virke som om språktrekket fortsatt spres mellom ungdommer, men at trekket holder seg innad i ungdomskulturen. Det er selvfølgelig vanskelig å konkludere slik uten å undersøke andre aldersgrupper, så dette blir spekulativt. Som jeg nevnte i 3.3.4, skriver Janet Holmes at endringer enten sprer seg fra gruppe til gruppe, fra én stil til en annen, eller fra ord til ord. Jeg finner det naturlig å anta at fonemombyting har spredd seg fra ord til ord. Tida vil selvfølgelig vise om trekket også i framtida vil holde seg innenfor ungdomskulturen, eller om utviklinga allerede har spredt seg til andre samfunnsgrupper. Siden jeg ikke har undersøkt andre grupper enn ungdommer, kan vi kun gjøre antakelser her.

4.6.2 *Hvorfor skjer ombyttinger “begge veier”?*

Til nå har jeg gjentatte ganger argumentert for at vi har signifikante belegg for begge typer ombyting. På bakgrunn av Dalbakkens oppdagelser i 1996, hadde jeg også forventa å gjøre slike funn. Dalbakken (1996:108) skriver at 20% av informantene utalte skyss som /çys/, men at de fleste informantene ikke hadde belegg på slik uttale (ibid.). Ifølge mønsteret jeg har presentert, kan dette tyde på at utviklinga hadde kommet ganske langt på skolene hvor Dalbakken intervjuet. Hvis ikke, kunne vi forventa flere informanter med denne uttalen. Utviklinga jeg har sett, tyder på at det er den tidlige variasjonen av fonemombyting som innebærer ombyting begge veiene, før /f/ i siste instans tar over.

Mange forklarer fonemombytinga som en konsekvens av at /ç/ er en sjelden lyd, og at den er vanskelig å uttale. Ut fra beleggene i datamaterialet, ser vi at lyden ikke er borte fra ungdommenes foneminventar. Hvis mange hadde slitt med å artikulere lyden, kunne vi venta å se flere tilfeller med totalt sammenfall. I følge vedlegg 4, er det noen få informanter som har

svært få belegg for uttale av /ç/-lyden. Regine realiserer fonemet i 2% av ordene, Roy i 8,5%, Veronika i 6,1%, Peder i 3,9%, mens Tiril og Erik har 0% realisering av /ç/. Alle disse informantene er, som navnene viser, fra Trondheim. De tre siste informantene er fra Charlottenlund, mens de tre første er fra Selsbakk. Én informant fra Tromsø, Emil Johannes fra Grønnåsen, hadde 2,1% /ç/-uttale. For de fleste av disse informantene er fonemdistinksjonen altså svært uklar, og den ser iallfall ut til å ha forsvunnet hos Tiril og Erik. Hos de andre, med få registrerte ord med tradisjonell uttale, kan variasjonen være allofonisk.

De fleste av informantene har altså fortsatt en form for distinksjon mellom de to fonemene, men det er tydelig at tendensen er at skillet mellom dem blir mer diffust. På bakgrunn av materialet jeg nå har presentert, mener jeg det er mulig å fastslå at vi står overfor ei spredning av dette mer diffuse skillet. Det betyr likevel ikke at sammenfallet er det dominerende, for vi har jo sett at distinksjonen fortsatt eksisterer. Av de 88 ungdommene jeg intervjuet, var det som sagt kun to som konsekvent brukte /ʃ/ i stedet for /ç/.

4.6.3 Hvorfor har guttene flere tilfeller av ombyting enn jentene?

I forkant hadde jeg forventet at jentene skulle ha mer fonemombyting enn guttene, selv om de tidligere undersøkelsene jeg viste til i innledningen, avslørte det motsatte. Dalbakken fant som sagt ikke signifikante kjønnsforskjeller i materialet sitt, selv om guttene så ut til å gjøre flest ombyttinger (se 1.3.1). Rød påviste også at guttene i Molde bytta om på fonemene i større grad enn jentene (se 1.3.3). Molde ligger omtrent tre timer unna Trondheim, og det er ikke utenkelig at språktrekket har forflytta seg fra Trondheim til Molde.²⁷ Det viste seg at guttene var de som oftest bytta om fra /ç/ til /ʃ/ også i min undersøkelse. Hva kan årsaken til dette være?

Hos Holmes (2013:164) kan vi lese at det er helt vanlig at menn bruker færre standardformer enn jenter, uavhengig av sosial gruppe. Mønsteret er visstnok typisk for vestlige språksamfunn, og også registrert hos barn. I tillegg påpeker Dalbakken (1996:126) at jenter generelt har færre uttalefeil enn guttene. Hårstad (2013:59) fant samme utviklinga som jeg gjorde i sin doktorgradsundersøkelse i Trondheim. Guttene hadde betydelig høyere uttale av “feildistribusjon” av /ʃ/. At denne ombytinga er mer utbredt blant guttene, burde altså ikke komme som en overraskelse – selv om jeg hadde forutsett at jentene ville være innovatørene. Det er også interessant at jentene ser ut til å være innovatører for den “motsatte ombytinga”.

²⁷ http://no.avstander.himnera.com/avstand-trondheim-molde-veikart_kilometer_beregn-9735.html [Lest 03.02.15]

Selv om kjønnsypotesen viste seg å være falsk, betyr det altså ikke at jeg ikke gjorde interessante funn for variabelen.

Videre så vi at de ungdommene som bytter om på fonemene, synes å gjøre det naturlig. Selv om mange av informantene har inkonsekvent sammenblanding av fonemene, trenger ikke dette være bevisst. Det kan rett og slett bare ha blitt normen å snakke slik. Hvis bruken av fonemene hadde vært knytta til prestisje, ville man i utgangspunktet sett større skiller mellom de ulike formalitetssituasjonene. I de mindre formelle testene skulle man da få svært få eller ingen belegg for slik bruk. Videre virker det som kun et fåtall av informantene er klar over at det er vanlig å blande sammen de to fonemene, og iallfall at de selv noen ganger bytter om på fonemene. De færreste uttalte i hvert fall en slik bevissthet. Det synes også å variere om ombyutting aksepteres i de to byene. I Tromsø fortalte som nevnt en informant at det var “annerledes” å ikke kunne skille mellom fonemene. I Trondheim fikk jeg også én kommentar om slik uttale, og dette sitatet er gjengitt i avhandlingas tittel.²⁸ Den interessante forskjellen mellom disse to sitatene, er at Tromsø-informanten uttrykte en viss skepsis for å bytte om på fonemene – noe Trondheims-informanten ikke gjorde.

Ettersom ombyuttinga har kommet lengre i Trondheim enn i Tromsø, er det ikke utenkelig at det har blitt utvikla en større aksept for slik språkbruk i Trondheim. I Tromsø kan det fortsatt være “uvanlig” å bytte om på fonemene. Utviklinga vi har sett, synes iallfall ikke å være tilfeldig, spesielt siden de fleste av resultatene viste sterk signifikans. Hvis bruken av ombyutting hadde vært fullstendig tilfeldig, kunne vi forventet å se et mer sporadisk mønster enn vi faktisk gjør. Som sagt observerte jeg ingen store forskjeller i de ulike delene av testresultatene. Hadde fonembruken vært tilknytta en spesiell formalitetssituasjon eller gruppenorm, kunne vi også ventet å se mer variasjon. At jeg ikke fant slike endringer, kan enten tyde på at informantene ikke opplevde denne endringa i formalitet slik jeg hadde planlagt, eller at informantenes talemål rett og slett er relativt stabilt, slik at endringer i intervjusituasjonen ikke påvirker dem i nevneverdig grad.

²⁸ Informanten som er gjengitt i tittelen, heter “Tom”, og går på Selsbakk skole.

4.7 Sammenligning med tidligere undersøkelser

Avslutningsvis vil jeg kort sammenligne resultatene med to av de tidligere undersøkelsene som har behandla fenomenet. I utgangspunktet hadde jeg planlagt å sammenligne større deler av min og Dalbakkens undersøkelse. Etter å ha gjennomført intervjuene og analysert materialet, fant jeg ut at undersøkelsene ble for ulike – spesielt siden hun holdt et helt annet fokus på testene med minimale par. Ei slik sammenligning ble derfor ikke hensiktsmessig. I denne delen trekker jeg likevel fram Dalbakkens avhandling, men også TUB-materialet Johannessen (1983) omtaler. Jeg velger å sammenligne de generelle tendensene i materialene, ikke enkelttester.

Denne undersøkelsen har vist oss at ombyttning fra /ç/ til /ʃ/ forekom i 25,5% av ordene (jfr. tabell 4.1). 39,6% av disse beleggene stammer fra Trondheim, og vi så at dette resultatet var signifikant på et høyt nivå. Ombyttning fra /ʃ/ til /ç/ forekom oftest hos Tromsø-informantene, men her så vi at det kun var tendens til signifikansforskjeller. Hos Johannessen (1983:13) kan vi lese at:

Dei 104 informantane i TUB-materialet brukar sje-lyden og kje-lyden feil 182 gonger (...) Det er altså ein svært liten del av realisasjonane (2,53%) som er feil brukt (...) Dei 182 belegga på ombyttning fordeler seg med 106 for sje-lyd brukt for kje-lyd (...) og 76 for kje-lyd brukt for sje-lyd.

Johannessen konkluderte, på bakgrunn av dette, med at ombyttingsfenomenet måtte være et relativt nytt språktrekk (ibid.), og at det var lite utbredt. Vi ser at mine tall er høyere enn de TUB-materialet avdekte, og det kan derfor se ut som at frekvensen av ombyttning har økt.

Dalbakken (1996:89-90) konkluderte på sin side med at kun fire av informantene hadde 100% belegg for ombyttning fra /ç/ til /ʃ/ i den frie talen, samt at 30 av de 85 informantene ikke viste noen tegn til sammenfall (altså omtrent 35%). I mitt materiale var det 33 stykker som ikke gjorde noen ombyttinger, altså 37,5%. Vi så at kun to av mine informanter går under kategorien “totalsammenfall” (Tiril og Erik), siden de ikke så ut til å ha /ç/ i sitt foneminventar. Enda flere ser ut til å ha et diffust fonemskille. I TUB-materialet fant ikke Johannessen noen tilfeller av totalsammenfall. Det styrker en antakelse om at utviklinga har vært sterk i retning sammenfall siden den tid. Grunnen til at jeg får lavere skår for sammenfall enn Dalbakken, henger nok sammen med at utviklinga ikke har kommet like langt i Tromsø som i Trondheim, og at Tromsø-tallene mine trekker ned gjennomsnittet. Når Dalbakken (1996:129) sammenligna sitt materiale med TUB, påpekte hun at:

Mens det i Bergen var over halvparten av informantene som ikke fullt ut beherska distinksjonen mellom kje og sje, gjaldt dette bare en drøy tredjedel i Trondheim. Det betyr at hver av informantene med avvikende uttale må ha denne uttalen langt hyppigere i Trondheim enn i Bergen, i og med den store forskjellen i avvikende uttale i forhold til totalt antall belegg.

Denne observasjonen tyder nok en gang på at utviklinga i Trondheim må ha gått ganske raskt – og mitt materiale har vist at utviklinga fortsatt pågår.

Videre fant Johannessen (1983:22) signifikante bydelsforskjeller i TUB-materialet når det gjaldt ombyting fra /f/ til /ç/. To bydeler skilte seg ut, ved at denne typen ombyting var dominerende. Likevel var ombyting fra /ç/ til /f/ fortsatt vanligst i de fleste bydelene. Den samme tendensen har vi sett gjentatte ganger i mitt materiale: jeg har oppdaga forskjeller i bydel og by, og Trondheim og Charlottenlund har flest ombyttinger fra /ç/ til /f/. Det er også interessant å merke seg at de to informantene med totalt fonemsammenfall gikk nettopp på Charlottenlund.

Jeg har også oppdaga en forskjell i frekvens mellom de to typene ombyting. Johannessen (1983:24) så at noen informanter kun hadde én av de to typene ombyting; 20 informanter gjorde bare ombyttinger fra /ç/ til /f/, og 16 gjorde bare ombyttinger fra /f/ til /ç/. Selv om ingen hadde totalt sammenfall, gjorde jentene flere fonemombyttinger enn guttene. Det var denne tendensen jeg hadde venta å finne i mitt materiale. I TUB-materialet hadde guttene også overvekt av ombyttinger fra /f/ til /ç/ (1983:20), noe som nok en gang er motsatt av det jeg har registrert. Det tyder på at utviklinga enten har snudd, eller at det rett og slett er forskjell på utviklinga i mine undersøkelsesbyer og Bergen (selv om vi må huske på at materialet derfra er nesten 40 år gammelt – og mye har definitivt skjedd siden da). Som et apropos: Johannessen skriver at materialet som blei samla inn til pilotprosjektet til TUB, viste sporadiske og få belegg for ombyting (1983:13). I TUB-materialet ble det påvist ombyttinger “begge veier”, men langt flere ombyttinger ble gjort av typen /ç/ til /f/, enn omvendt (1983:15). Med andre ord fant de allerede i TUB ombyttinger begge veiene, selv om det også her så ut som at ombyting til /f/ var dominerende. Når ombyting i dag virker å være vanligst fra /ç/ til /f/, understreker dette antakelsen om at ombyting “begge veier” er vanligst i begynnelsen av utviklinga, og at /f/ til sist blir fellesfenomen.

4.8 Mulige feilkilder i materialet

I ettertid ser jeg forbedringspotensial både ved informasjonsinnsamlinga og utvalget jeg endte opp med. Hvis jeg skulle gjennomført arbeidet på nytt, hadde jeg først og fremst benytta et større utvalg. Utvalgets størrelse var ikke fastlagt før jeg starta, men jeg hadde som sagt sett for meg et stort antall informanter. Ettersom jeg fikk problemer i rekrutteringsprosessen, var jeg fornøyd med at jeg endte opp med noen informanter i det hele tatt. Jeg hadde ingen innvirkning på hvilke informanter som ble valgt, noe jeg allerede har vært inne på. Jeg mener derfor utvalget ble valgt på en akseptabel måte. Når kji kvadratverdiene i tillegg ble såpass høye, og viste så høy grad av signifikans, mener jeg vi kan trekke generelle slutninger på grunnlag av materialet.

I tillegg må jeg presisere at selv om jeg oppfordra informantene til å snakke “så vanlig som mulig”, er intervjusituasjonen fortsatt annerledes enn en vanlig samtale. Man kan derfor ikke vite om man virkelig har observert informantenes dagligdagse tale. Å oppfordre informanten til å snakke vanlig kan også ha motsatt effekt, ved at informanten ønsker å korrigere talemålet for å snakke mest mulig “riktig”. Noen av informantene var svært nervøse, og dette kan også ha hatt innvirkning på talemålet. Siden jeg hadde begrensa med tid, var det ikke alltid at jeg klarte å gjøre situasjonen så komfortabel som jeg kunne ønska. En viss usikkerhet knyttet til autentisiteten i intervjumaterialet vil alltid kunne eksistere.

Til slutt ønsker jeg å gi en avsluttende kommentar angående faren for type I- eller type II-feil. Jeg har fått hjelp med å tolke SPSS-resultatene slik at jeg kunne være sikker på at de ble gjengitt riktig. Jeg mener derfor jeg har gjort det jeg kunne for å utelukke muligheten for å feilaktig forkaste nullhypoteser, samt beholde alternative hypoteser som burde vært forkasta. Den statistiske analysen er gjennomgått av flere enn meg, og vi har kommet fram til samme konklusjoner på grunnlag av det tallmaterialet analysen har generert.

4.9 I hvilken retning beveger språktrekket seg?

Uansett hvor tydelige resultatene kan være, er det utfordrende å skissere ei mulig framtid. Vi vet at tendensene til sammenfall iallfall ikke ser ut til å ha blitt mindre siden tidlig 90-tall. 20 år etter er både interessen for språktrekket og selve språktrekket fortsatt i frammarsj. Vi har sett at ombygtinga tydelig sprer seg, siden språktrekket fortsatt registreres i Trondheim og i større omfang enn tidligere, og nå også i Tromsø. At ombygting skjer begge veier, tyder etter all sannsynlighet på at skillet mellom lydene blir mer diffust for de informantene som har forvekslinger eller ombygtinger.

I noen tidligere undersøkelser har det blitt oppdaga *mellomverdier* av fonemene, blant annet i undersøkelsen i Trondheim gjengitt hos Hårstad og Opsahl (2013). Jeg observerte ingen slike i mitt materiale. Jeg hadde venta å støte på større vanskeligheter i kodinga av materialet på grunn av dette, men siden jeg ikke hørte noen mellomverdier, slapp jeg den utfordringa. At jeg ikke observerte noen mellomverdier, kan skyldes flere faktorer. Jeg kan ha hørt feil, eller så hadde alle informantene en svært tydelig artikulasjon; de uttalte enten /f/ eller /ç/. I noen få tilfeller, men svært sjeldent, hadde informantene affrikat uttale i stedet for /ç/. Av plasshensyn har jeg valgt å ikke drøfte dette nærmere. Ettersom dette ikke gjaldt mange ord, anser jeg det derfor ikke som avgjørende for materialet som presenteres. Registrering av slik uttale ville uansett ikke ha slått ut på prosenten for ombygtinger.

Jeg har flere ganger påpekt at utviklinga er dagsaktuell og spennende. Som vi så innledningsvis i avhandlinga, er det mange som mener at utviklinga betyr språklig forfall. Dette virker også å gjelde noen lærere, og derfor er det ekstra spennende å vise hvordan man kan angripe temaet i skolesammenheng. I neste kapittel presenterer jeg derfor avhandlingas didaktiske del, hvor jeg gjør greie for mine tanker om skolens eventuelle involvering i denne potensielle språkendinga.

5. Didaktisk del

5.1 Innledning

Før jeg går videre til avhandlingas oppsummering og konklusjon, vil jeg presentere og diskutere noen didaktiske problemstillinger temaet fører med seg. Jeg har valgt å konsentrere meg om norskfaget, fordi mye av det en diskuterer i sosiolingvistikken kan gjøres relevant også i språkdelen av dette faget. Denne delen vil likevel også fokusere på skolen generelt, og ikke bare på fagspesifikke elementer. Av plasshensyn får jeg ikke drøfta læringsteori i dette kapitlet, selv om en slik innfallsvinkel også ville vært interessant.

Norskfaget er et komplekst og viktig fag, som følger elevene gjennom hele skoleløpet. Faget blir beskrevet som et dannelsesfag,²⁹ samtidig som det er et ferdighetsfag. Spørsmålene i denne sammenhengen er derfor mange. Er det eksempelvis lærernes ansvar å sørge for at elevene snakker “riktig”, ettersom faget anses å være et dannelsesfag? Og ikke minst – er det opp til læreren å bestemme om et eventuelt sammenfall av de to aktuelle fonemene er “korrekt”, eller ikke? Hvor går grensa mellom dannelses og fag? Og har dannelses i det hele tatt noe å gjøre med uttalen av bestemte språklyder?

I dette kapitlet skal jeg presentere et undervisningsopplegg som passer til avhandlingas tema, og reflektere over ulike utfordringer skolen kan møte framover. Når jeg har utforma dette opplegget, har jeg tatt utgangspunkt i prinsippene til den didaktiske relasjonsmodellen (jfr. eksempelvis Imsen 2012). Jeg kommer nærmere tilbake til denne og det aktuelle skoleopplegget avslutningsvis. Dette kapitlet er således todelt; i første del tar jeg for meg lover, forskrifter og kompetansemål som begrunner temaets relevans. Dette må være på plass før vi kan se for oss et mulig undervisningsopplegg. Når dette grunnlaget er lagt, viser jeg som sagt til det mer konkrete. Opprinnelig hadde jeg planlagt å gjennomføre en form for aksjonsforskning for å støtte under den didaktiske delen av prosjektet mitt. Siden datainnsamlinga og kodinga av materialet tok mer tid enn forventet, lot dette seg dessverre ikke gjøre. Jeg har derfor valgt å skissere et teoretisk opplegg, og avslutningsvis trekke inn egne erfaringer jeg anser som relevante.

²⁹ Jeg vet godt at det foregår en diskusjon rundt norskfaget og termen “dannelsesfag”, jfr. Fjørtoft 2014. Det argumenteres ikke for at norskfaget ikke lenger kan anses som dannelsesfag, men at måten vi ser på ordet “dannelses”, har endra seg siden 1800-tallet.

Del I

5.2 Temaets relevans i skolen

Jeg starter med å begrunne temaets relevans i skolesammenheng. Temaet er relevant på flere måter, og ikke bare fordi pådriverne av fonemombytinga ser ut til å være ungdommene. I denne delen tar jeg utgangspunkt i kompetansemål for elever på ungdomsskole og videregående. Dette valget er først og fremst tatt på bakgrunn av at avhandlingas undersøkelsesobjekter er ungdommer. Jeg vil likevel presisere at det ikke nødvendigvis er store uttaleforskjeller mellom elevene på ungdomsskole og videregående, men siden kompetansemålene er ulike, så jeg meg nødt til å dele mellom de to nivåene her. I læreverkene jeg kjenner til, kan man finne små avsnitt om et mulig sammenfall i frammarsj. Personlig mener jeg at utviklinga bør få mer oppmerksomhet enn som så.

Ethvert undervisningsopplegg som tar sikte på å behandle fonemsammenfall på en eller annen måte, bør etter mitt syn, bygges opp ved at man starter å arbeide med grunnleggende kunnskaper om språk og dialekt. Samtidig som fonemombyting kan anses som et konkret og avgrensa arbeidsfelt, er fagfeltet det hører hjemme i, veldig stort. Før man igangsetter et slikt arbeid må man derfor forsøke å vekke interessen for talemål hos elevene. Det er nødvendig å utvikle et metaspråk, og elevene må lære om både språkhistorie og om relevante målmerker. Videre vil alle ha intuitive kunnskaper om dialekt i noen grad; noen vil kanskje til og med bytte om på fonemene selv. Gjennom å arbeide målretta med kunnskaper om dialekt, språk og talemål, kan elevene få større innsikt i hvordan de selv snakker. Ifølge Opplæringslova § 1-1 har elevene rett på ei opplæring som bidrar til “å utvide **kjennskapen** til og **forståinga** av den nasjonale **kulturarven** og vår felles internasjonale kulturtradisjon” (egen utheving). For å forstå bakgrunnen for sitt eget talemål er det viktig med kunnskap om det norske språket generelt. Forståelse for kulturarv og forståelse for språkutviklinga henger også sammen. Videre sier samme paragraf at:

Elevane og lærlingane skal utvikle **kunnskap**, dugleik og **holdningar** for å kunne meistre liva sine og for å kunne delta i arbeid og **fellesskap** i samfunnet (egen utheving).

Dette opplæringsmålet er viktig på flere måter, men siden målet ikke er fagspesifikt, må det tolkes. Også her omhandler målet *forståelse*, men i denne instans samfunnsforståelse. Å forstå hvorfor vi snakker som vi gjør, og hvordan språkutviklinga har ført til at vi snakker forskjellig, kan gjøre det enklere å forstå *hverandre*. Derfor mener jeg vi kan knytte målet til mitt tema. Når norskfaget i tillegg blir sett på som både identitets- og dannelsesfag, kan nok

mye av det begrunnes med nettopp Opplæringslovas krav om at de ovennevnte elementene skal ivaretas.

Kunnskapsløftet påpeker videre at norskfaget, som andre fag, har ansvar for å ivareta utviklinga av grunnleggende ferdigheter. Gjennom arbeid med norskfaget skal både muntlige, skriftlige-, lese-, regne-, og digitale ferdigheter utvikles. Jeg ser nærmere på de tre første, fordi jeg mener de er spesielt viktige for å arbeide med språk. Under grunnleggende ferdigheter i norsk, sier K06³⁰ følgende:

Muntlige ferdigheter i norsk er å skape mening gjennom å lytte, samtale og tale, og tilpasse språket til formål og mottaker (...) Å *kunne skrive* i norsk er å uttrykke seg i norskfaglige sjangere på en hensiktsmessig måte (...) Å skrive i norskfaget er også en måte å utvikle og strukturere tanker på og en metode for å lære (...) Å *kunne lese* i norsk er å skape mening fra tekster fra nåtid og fortid i et bredt utvalg sjangere.

Som vi ser, krever norskfaget allerede mye av elevene. Elevene skal tilegne seg generelle ferdigheter som kan overføres til hverdagslivet og andre fag, men faget i seg selv er også bredt og krever mange ulike kunnskaper. For min del er det nettopp dette faglige spennet som gjør norskfaget så spennende. Alle kan i prinsippet finne et område i faget de interesserer seg for.

Det kan oppleves som selvsagt at *muntlige ferdigheter* er viktige for utviklinga av den språklige kompetansen.³¹ Selv om språk på mange måter er en muntlig ferdighet, er det ikke selvsagt at undervisningsopplegg tilknytta temaet må være muntlige. Likevel mener jeg man godt kan bruke muntlige arbeidsmåter for å utvikle språkferdigheter. Her kan elevene både bruke hverandres uttale av de aktuelle fonemene, og erfaringer med andres uttale, for å forstå utviklinga som skjer. Kanskje har noen klassekamerater fullstendig fonemsammenfall? Med andre ord er dette en av flere gode innfallsvinkler for å diskutere språk i klasserommet.

Å kunne skrive anser jeg som svært viktig for å utvikle ferdigheter om språk. Først og fremst fordi jeg er tilhenger av metoden “tenkeskriving” (Skrivesenteret, 2013), hvor man utvikler kunnskaper og meninger gjennom å skrive ned alt man tenker. Tenkeskriving er således en metode for å lære, og det er felles for alle fag. Grunnen til at jeg trekker det fram her, er at språkkunnskaper fort kan bli tatt for gitt. Disse kunnskapene er ofte ubevisste, iallfall er morsmålskunnskaper gjerne det. Noen kan finne det vanskelig å *sette ord* på språk, og derfor kan det være fornuftig å jobbe med skriving.

³⁰ I dette kapitlet gir jeg ikke direkte henvisninger til Kunnskapsløftet, men jeg gjør oppmerksom på at den fullstendige kildehenvisninga ligger i litteraturlista.

³¹ Av plasshensyn får jeg ikke drøfta begrepet språkkompetanse mer gjennomgående her.

Å kunne lese henger sammen med forrige ferdighet, siden man vanskelig kan gjennomføre den ene uten den andre. Jeg går derfor ikke nærmere inn på leseferdighet her, og nøyer meg med å påpeke at elevene på både ungdomsskole og videregående kan få mye ut av å lese tekster på ulike dialekter, samt lese språkhistorie.

5.3 Kompetansemål

Som nevnt, er det naturlig å anta at alle elever har noen intuitive kunnskaper om språk, på en eller annen måte. Selv om ikke alle vet hva fonemsammenfall er, eller har tenkt på om de selv bytter om på fonemene, har de fleste ei holdning til språk. I tillegg kan noen av elevene være flerspråklige, slik at de kan ha andre tilnærminger til språk av den grunn. Kunnskapene elevene har fra før, kan som sagt være både bevisste eller ubevisste. Men slikt elevene sier eller skriver om språk, kan være en god innfallsvinkel til å diskutere språk og dialekt. Alle har erfaringsbasert kunnskap i en eller annen grad. Eksempelvis kjenner elevene kanskje til mennesker med ulike dialekter, eller de har hørt forskjellige dialekter på tv. De fleste vil være i stand til å etterligne eller si noe om hva som kjennetegner forskjellige dialekter, selv om kunnskapen ikke er fullstendig. Utfordringa blir å knytte denne erfaringsbaserte kunnskapen til den norskfaglige kunnskapen. Kunnskapsløftet fastslår at alle elever etter 7. trinn skal kunne “sammenligne talemål i eget miljø med noen andre talemålsvarianter (...)”.

Sannsynligvis betyr “talemål” her noenlunde det samme som “dialekt”, og temaet omhandler også sosiolekter og etnolekter. Med andre ord kan vi forutsette at elevene på ungdomsskolen er i stand til å diskutere språk, iallfall til en viss grad. Det konkrete kompetansemålet som gjelder seg mest gjeldende for ungdomstrinnet, er at elevene etter tiende trinn skal kunne “gjøre rede for noen kjennetegn ved hovedgrupper av talemål i Norge, og diskutere holdninger til ulike talemål (...)” Kompetansemålet under fagområdet språk, litteratur og kultur favner et mulig fonemsammenfall på flere måter. For det første vet vi at ombygginga er registrert i flere talemål i Norge i dag. Det er derfor verdt å lære mer om det som skjer i det samtidsmålet elevene selv er brukere av. Ikke minst er det interessant å kartlegge om elevene er positive eller negative til utviklinga, noe som kan få i gang aktive klasseromsdiskusjoner.

Etter videregående (vg3) skal elevene kunne “gjøre rede for særtrekk ved et utvalg norske talemålsvarianter og reflektere over forhold som kan påvirke utviklingen av talemål”. Dette målet er særlig relevant fordi det gir direkte innpass for å diskutere om ungdommene bevisst eller ubevisst tar del i den aktuelle språkutviklinga, og ikke minst om de har noen form for bevissthet om denne utviklinga. Der man på ungdomstrinnet kan snakke mer

hypotetisk om språktrekket, gir kompetansemålet for videregående større muligheter for refleksjon – selv om det som sagt ikke nødvendigvis er så stor forskjell mellom elevenes kunnskapsnivå om fonemsammenfall her. Skillet går hovedsakelig mellom diskusjon på ungdomsskolenivå og refleksjon på videregående nivå. Felles for begge nivåer er at arbeid med talemål både handler om forståelse av tidligere utvikling og holdninger til disse, samt forståelse for hvorfor talemålene fortsatt er i endring.

5.4 Normering av talespråket?

I avhandlinga har jeg diskutert holdninger til fonemsammenfall, samt normer og prestisje. Derfor er det viktig å huske på at det ikke er et mål å drive *talespråksnormering* i skolen, slik det kanskje var før. K06 sier at alle elever skal lære om talemål, men det er viktig å skille mellom *kunnskaper om talemål* og *å lære bort talemål*. Vi skal ikke lenger enn til Danmark for å se at talespråksnormering blir sett på som noe “naturlig og nærmest sjølsagt av både lærere og foreldre” (Omdal, 1999). Videre kan vi lese:

I Norge har myndighetene verken gått inn for eller gitt sin velsignelse til normering av talespråket gjennom skolen. I så måte utmerker Norge seg som et språksamfunn med sterk grad av politisk styrt språknormering av skriftspråket, men med uttalt negativ innstilling til normering av talespråket. Uansett årsakene til denne skjerminga av barnas talemål har det nok spilt en viktig rolle at lesespråket bare blei et lesespråk – og ikke en talespråksvarietet (ibid.).

Opplæringslova fastslår kun at en skal drive *skriftsspråksnormering* innenfor bokmål og nynorsk, og for denne normeringa er det de offisielle ordbøkene som gir svar på om en form er riktig eller gal. I tillegg har elevene lovfesta rett til å velge eget talemål etter § 2-5 i Opplæringslova:

I den munnlege opplæringa avgjer elevane og undervisningspersonalet sjølve kva for talemål dei vil bruke. Undervisningspersonalet og skoleleiinga skal likevel i størst mogleg grad ta omsyn til talemålet til elevane i ordval og uttrykksmåtar.

Det er derfor skolens rolle å støtte valget av det talemålet og den sosiolekten eleven velger å tillegge seg. Hvis normen har utvikla seg til å bli sammenfall eller ombytting innad i en ungdomskultur, har læreren ikke noe ansvar for å følge opp eller korrigere utviklinga. Det samme gjelder hvis det kun er én elev som veksler på fonemene. Vi kan tvert i mot se at læreplanen tydelig fastslår at norskfaget skal bidra til *identitetsutvikling*. I avhandlinga har jeg vært inne på hvor viktig språket kan være for en persons identitet (jfr. del 2.3.7), og det er

merkelig å se for seg at norskfaget skal forsøke å stoppe ei språklig utvikling, uansett hvordan den kan se ut.

Hasund (2006:15) problematiserer at: “Noe av det som gjør at fenomenet ennå ikke er blitt “normalt”, er at det fortsatt er assosiert med barnespråk, ungdomskultur, talefeil og slurv”. I gamle dager var det vanlig praksis at lærere sendte elevene til logoped hvis de ikke uttalte fonemene med distinksjon (jfr. blant annet Papazian 1995:60). Tidligere viste skolen altså lav aksept for ombyttinger, noe som tyder på ei stor utvikling her.

Med andre ord, ser vi at er det liten tvil om at de didaktiske problemstillingene temaet fører med seg, er relevante og interessante, og etter denne drøftinga sitter jeg fortsatt ikke igjen med konkrete svar. Selv om det i utgangspunktet virker enkelt – at elevene skal få snakke slik de vil, møter vi fortsatt på problemer. Eksempelvis kan vi lese i *Norsk for yrkesfag 2* at “[n]orsk er et **lydrett språk**. Det betyr at vi stort sett skriver ordene slik vi uttaler dem” (Gitmark et al., 2014:69). Utviklinga vi står ovenfor, poengterer hvorfor slike utsagn blir problematisk. Hvordan kan vi på den ene sida framheve at vi stort sett skriver ordene slik de uttales, og samtidig si at et fonemsammenfall er problemfritt? Dette blir åpenbart spekulasjoner, ettersom et fullstendig fonemsammenfall ikke har skjedd noen steder ennå. Men likevel mener jeg problemet, eller dilemmaet, er reelt. Hvis vi lar elevene snakke slik de vil, kan det kunne medføre problemer for skriveferdighetene. Er det greit om elevene forveksler fonemene i det muntlige språket, hvis det medfører at kvaliteten på skriftspråket blir dårligere? Det er altså svært tvilsomt at læreren lovlige kan gå inn og korrigere elever som bytter om på fonemene, men samtidig er det tydelig at det ikke nødvendigvis er ei uproblematisk utvikling – iallfall ikke i skolesammenheng.

Så, har skolen noe den skulle sagt om elevenes talemåte? Hva med elevene som ikke har norsk som morsmål, og kanskje aldri har etablert denne distinksjonen? Skal man bruke dyrebar tid på skolen til å lære inn denne lyden, eller er det greit at elevene ikke skiller mellom lydene? Jeg vil påpeke at jeg synes man skal være forsiktig med å omtale sammenfallet som “feil”. Dalbakken (1996:124) omtaler konsekvent sammenfallet som talefeil, men jeg mener denne avhandlinga har vist at denne språklige utviklinga ikke er noens “skyld” – et slikt ord blir problematisk å bruke siden språklig utvikling ikke kan stoppes når den først er i gang. I et intervju har Helge Sandøy uttalt at den siste bergenseren med fonemdistinksjon vil bli født senest i 2020, men at /ç/ på landsbasis ikke forventes å forsvinne før minst år 2200 (Meland, 2005).

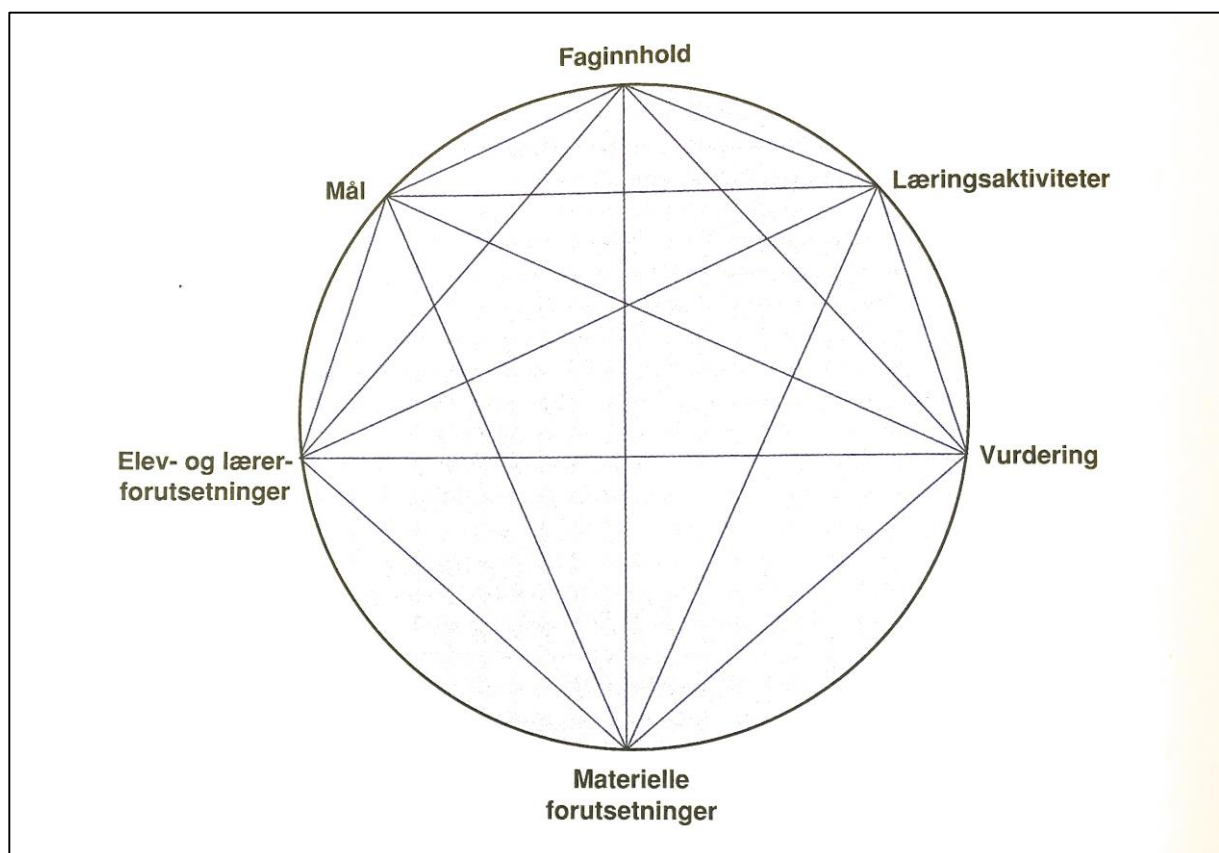
Hvis vi ser bort i fra Opplæringslova, som sier at lærere ikke skal korrigere elevenes talemål, er det likevel flere grunner til *ikke* å korrigere elevene. Et av de viktigste

argumentene *mot* korrigerende av elevene, er for min del at det kan føre til at elevene blir usikre på læreren. Det kan på sikt ødelegge et godt elev-lærer-forhold, og det er ikke ønskelig å gi en elev dårlig selvtillit. Mitt standpunkt er derfor at man skal være forsiktig med å korrigere elevene. Vi vet ikke hvordan utviklinga blir! Etter mitt syn har norskfaget nok å ta tak i, og vi bør heller konsentrere oss om å vekke språkinteressen til elevene. Å drøfte åpent og fordomsfritt den spennende utviklinga som har skjedd – og som fortsatt foregår – er etter mitt syn ei mer fornuftig tilnærming.

Del II

5.5 Undervisningsopplegget

I det foregående har jeg drøfta hvorfor vi bør jobbe med kunnskaper og holdninger til språk og språkending. Det som nå gjenstår, er å se på et konkret undervisningsopplegg hvor temaet er nettopp dette. Selv om lokale læreplaner kan begrense valget av undervisningsmetoder og omfang, har jeg valgt å presentere ei konkret gjennomføring. I utforminga av undervisningsopplegget er det målene jeg nevnte i del 5.3 som ligger til grunn.

Figur 5.1 Didaktisk relasjonsmodell

Kort oppsummert, må man ta hensyn til flere faktorer, jfr. den didaktiske relasjonsmodellen jeg nevnte innledningsvis, og som er skissert ovenfor. Modellen diskuteres blant annet hos Imsen (1997:406), men er også å finne i mye annen didaktisk litteratur, blant annet i boka *Didaktisk arbeid* (2009). Modellen viser hvordan mål, innhold, arbeidsmetoder, rammefaktorer, deltakerforutsetninger og vurdering sammen utgjør planleggingsgrunnlaget for enhver undervisningsøkt. Modellen illustrerer videre at man ikke kan planlegge en av disse faktorene, uten å se helheten og faktorene i et samspill. Siden dette undervisningsopplegget er teoretisk og jeg ikke har gjennomført noen form for aksjonsforskning, eller prøvd det ut i en konkret skoleklasse, tar jeg ikke hensyn til rammefaktorer og deltakerforutsetninger. Jeg kan bare antyde at opplegget er ment for elever på ungdomstrinnet og i videregående skole. Som vi også så tidligere i dette kapitlet, kan vi forutsette visse intuitive kunnskaper hos elevene.

Videre kunne jeg skrevet mye om motivasjon og viktigheten av å jobbe med det en finner interessant. Personlig mener jeg dette kan ha tendens til å bli forsømt i skolen, og noen ganger får elevene skylda for å være "late" når motivasjonen ikke er på plass. Av plasshensyn får jeg kun tatt dette opp til ettertanke. I det følgende skal jeg fokusere på hvordan man helt konkret kan arbeide med talemål, dialekt og kunnskap rundt fonemveksling. Jeg har flere ganger presisert hvor dagsaktuell ombygginga er. Jeg mener derfor det kan være spennende for elevene å dra nytte av dette, og det er viktig å bevisstgjøre aktualiteten for elevene.

5.5.1 Ulike måter å arbeide med temaet

Som sagt er dette ikke et forsøk på å vise alle mulige arbeidsmetoder man kan benytte seg av. Innledningsvis nevnte jeg kort at arbeid med muntlige ferdigheter kan være hensiktsmessig for å få mer kunnskap om, og en større forståelse for dialekt og språk. I tillegg kan samarbeidslæring være spennende, siden språk tross alt er et resultat av kommunikasjon, eller samarbeid om en vil. Det sentrale blir uansett å velge en arbeidsmetode som gir best mulig læringsutbytte for de aktuelle elevene. Utfordringa videre blir å knytte den erfaringsbaserte kunnskapen elevene allerede har, som jeg nevnte tidligere, med den kunnskapen skolen forutsetter at elevene skal tilegne seg. I avsnittene nedenfor skal jeg vise hvordan vi kan bruke *skrivning* som et ledd i en slik læreprosess. I forkant av opplegget jeg beskriver, forutsettes det altså at elevene har noen forkunnskaper om temaet fra før. Dette forarbeidet kan bestå av lesing av lærebøker og arbeid med målprøver (lytting og diskusjon), samt lærerforedrag slik at elevene har noen tanker om temaet fra før.

5.5.2 Hvorfor velge skriving?

Jeg har kort vært inne på at jeg skal forsøke å vise hvordan og hvorfor vi kan velge skriving som hjelpemiddel til å få de kunnskapene man trenger for å kunne si noe om språk. Å skrive om språk kan hjelpe elevene til å utvikle et metaspråk. Det er flere grunner til at jeg velger å trekke fram skriving som arbeidsmetode, men en av grunnene er det fokuset vi har på skrivekompetanse i dag. LK06 fokuserer sterkt på begrepet *literacy* (jfr. Skrivesenteret³²), som er utviklinga av skriveferdigheter i alle fag. Når skriveferdigheten ikke lenger bare ses som en “norskfaglig” ferdighet, er det enda større grunn til at man bør arbeide mer med å utvikle gode ferdigheter. Elever lærer på ulike måter, og skriving blir ofte sett på som en tankeprosess. Det er kombinasjonen av disse faktorene som inspirerte meg til å utarbeide dette undervisningsopplegget.

5.5.3 Proessorientert skriving

Skriving som arbeidsmetode sier fortsatt ikke noe om det aktuelle undervisningsopplegget. I det følgende skal jeg derfor presisere dette nærmere, og forklare hvorfor jeg har valgt å legge opp til arbeid med den proessorienterte skrivepedagogikken. Det har vært vanlig å anse proessorientert skriving som en konstruktivistisk (eller progressivistisk, om en vil) tenkemåte, ved at eleven er den aktive og konstruerer kunnskap ved å skrive. I diskusjonen om og forklaringa av den proessorienterte skrivepedagogikken, er det mange momenter jeg gjerne vil trekke fram. Siden denne delen kun fungerer som ei støtte i arbeid med temaet, er det mange momenter jeg av plasshensyn ikke får berørt. Det betyr likevel ikke at jeg anser dem som irrelevante. Eksempelvis er skrivetrekanten³³, de ulike typene respons og vurderinga (summativ/formativ) aspekter jeg gjerne skulle berørt nærmere. I det følgende må jeg likevel konsentrere meg om å vise hvordan vi helt konkret kan jobbe med skriving og dialekt på ungdomstrinnet og i videregående skole.

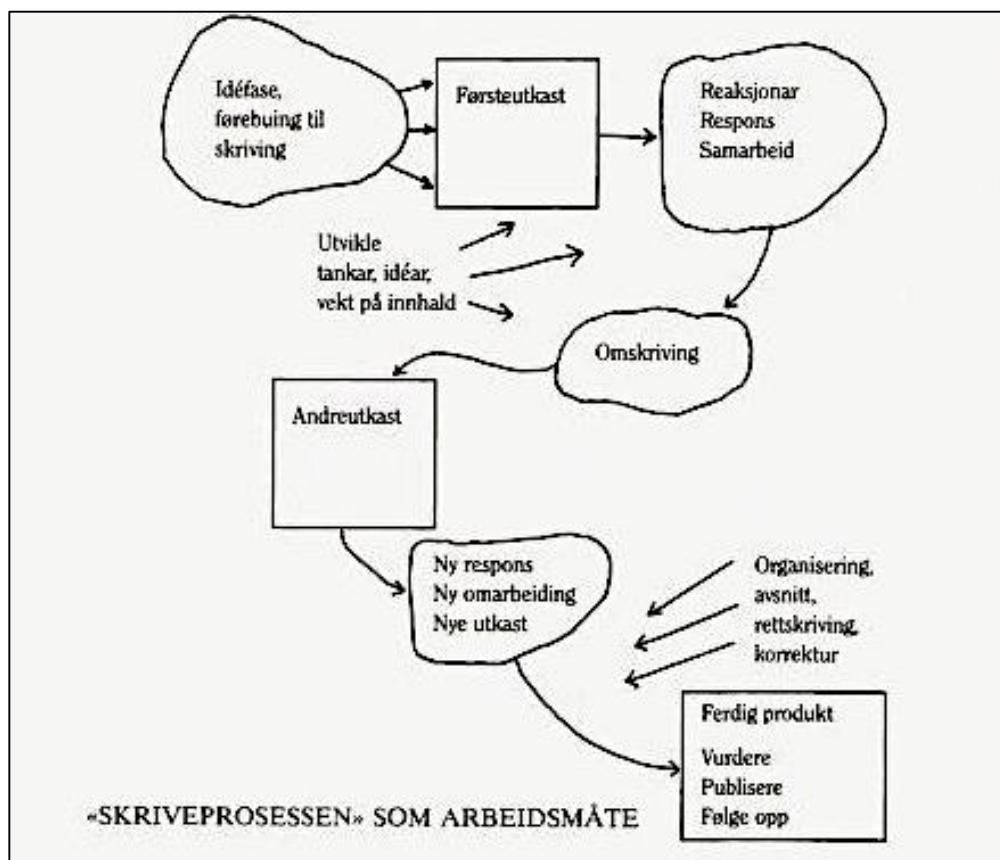
Både på ungdomstrinnet og videregående trinn er det presisert i læreplanen at man skal arbeide selvstendig. På ungdomstrinnet skal eleven “presentere resultatet av fordypning i to selvvalgte emner: et forfatterskap, et litterært emne eller et **språklig emne**, og begrunne valg av tekster og emne” (egen utheving). Tilsvarende har vi følgende mål for videregående elever: “gjennomføre en selvvalgt og utforskende fordypningsoppgave med **språklig**, litterært eller annet norskfaglig emne(...) (egen utheving)”. Disse læreplanmålene viser hvordan vi

³² <http://www.udir.no/PageFiles/76500/Skrivesenteret.pdf> [Lest 03.03.15]

³³ <http://www.skrivesenteret.no/ressurser/skrivetrekanten-videoforedrag-med-jon-smidt-ny/> [Lest 08.04.15]

tydelig kan sette av tid til større, skriftlige arbeider om språk. Mange forbinder nok norskfaget med diktanalyser, “stilskrivning” og litteraturlesing generelt. Norskdidaktikeren Henning Fjørtoft påpeker at fokuset i skolen har flyttet seg bort fra språkhistorie (Fjørtoft, 2014:59). Det kan være en av grunnene til at man ikke automatisk forbinder norsk med språklære. Som vi har sett i henvisningene til læreplanen, er temaet likevel i høyeste grad både aktuelt og relevant.

Som jeg kort har nevnt, ønska jeg å vise hvordan man kan benytte et dagsaktuelt tema som fonemombyting i prosessorientert skrivepedagogikk. Ofte brukes prosessorientert skriving ved arbeid med skjønnlitterær skriving, men det er i utgangspunktet ikke noe i veien med å knytte skrivepedagogikken til fagtekster også. Den prosessorienterte skrivepedagogikken springer ut fra tanken om at elevene lærer best ved å gjøre ting selv, og at læring er tett knytta til språk (Hoel, 1990:10). Torlaug Løkensgard Hoel forklarer at en slik skrivepedagogikk gjør at man knytter sammen flere skriveprosesser, der man får tilbakemeldinger og bearbeider produktet gjennom prosessen. Modellen nedenfor illustrerer hvordan tankegangen ser ut (Hoel, 1990:11):

Figur 5.2 Prossessorientert skriving

Å arbeide prosessorientert kan også ses som en måte å integrere prinsippene for vurdering for læring på, jfr. Utdanningsdirektoratets prinsipper, og også Forskrift til Opplæringslova kapittel 3 om elevvurdering i skolen, ved at elevene får gi respons til hverandre.³⁴

5.5.4 Ungdomsskolen

Fram til nå har jeg kort og forenkla beskrevet hvordan man arbeider prosessorientert, og sett på begrunnelser for et slikt arbeid. Jeg har trukket fram kompetansemål og Opplæringslova. Det som gjenstår, er å helt konkret vise hvordan gjennomføringa kan være. Som jeg har vært inne på tidligere, behandler jeg ungdomstrinnet som én enhet. Dette valget er først og fremst tatt på grunn av plassmangel, og fordi ungdomstrinnene og videregående enkelt skal kunne sammenlignes med hverandre. Som jeg tidligere har sagt, tar jeg utgangspunkt i et mål for tiende trinn. På ungdomstrinnet mener jeg det er ekstra viktig med ei “førskrivingsfase” som setter elevene i gang. Klasseromsdiskusjon eller diskusjon i små grupper kan gjøre at elevene får innspill fra hverandre, som de deretter kan bruke i egen tekst. Forelesninger kan også være med på å sette elevene i riktig “skrivemodus”.

Læringsmålene for ungdomsskoleelevene må nødvendigvis være på et innførende nivå sammenligna med læringsmålene til videregåendeelevene. Først og fremst må elevene lære hva ombyutting og fonemsammenfall er, og i forkant av dette kan man diskutere grunnleggende språkhistorisk utvikling. Tidligere så vi at kompetansemålet sa at elevene skulle kunne “gjøre rede for noen kjennetegn ved hovedgrupper av talemål i Norge, og diskutere holdninger til ulike talemål (...)”. Jeg nevnte også at en skriveoppgave i dette tilfellet best vil fungere som en del av et større opplegg om temaet. Den faktiske skriveoppgaven kan derfor se slik ut:

Gjør rede for din holdning til fonemsammenfall mellom /ç/ og /ʃ/. Hvilke konsekvenser tror du ei slik utvikling kan få?

I responsrundene kan elevene gi hverandre både skriftlig og muntlig tilbakemelding. Siden elevene mest sannsynlig er i en innføringsfase når det gjelder respons, kan muntlige tilbakemeldinger være mest hensiktsmessig. Det er viktig å bruke tid på vurdering, uten at det tar opp for mye av den tida man har disponibel. Ved å dele inn i responsgrupper kan man optimalisere tidsbruken, og hvis alle i klassen er godt trent i å gi respons, kan man sørge for at samtlige får ei god underveisvurdering. Et slikt responsarbeid vil gjøre at elevene får trent opp ferdighetene sine både muntlig og skriftlig. På denne måten utvikler de også et metaspråk.

³⁴ Av plassmangel får jeg ikke drøfta de ulike typene respons nærmere her.

5.5.5 Videregående skole

Der man på ungdomstrinnet kan snakke mer hypotetisk om språktrekket, gir arbeid med ombygging og språk større muligheter for refleksjon for elevene i videregående skole. Dette påstår jeg på bakgrunn av kompetansemålene jeg introduserte tidligere. Kompetansemålet sier tydelig at elevene skal være i stand til å reflektere rundt forhold som kan påvirke språket: Elevene skal “gjøre rede for særtrekk ved et utvalg norske talemålsvarianter og reflektere over forhold som kan påvirke utviklingen av talemål”. Deres oppgave kan derfor se slik ut:

Skriv en refleksjonstekst der du drøfter din generasjons påvirkning din dialekt, der du fokuserer på fenomenet ombygging.

Denne oppgaven kan med fordel inngå som en del av et større dialektprosjekt der flere dialekter og talemål blir undersøkt. I dette tilfellet kan man bygge videre på responsen man har lært seg å gi medelevene sine på ungdomstrinnet, og bruke skriftlige vurderingsskjemaer for å gi tilbakemeldinger. Denne vurderinga kan både være formativ og summativ.

5.5.6 Utdfordringer

Ting går sjelden helt som planlagt, og dette gjelder kanskje spesielt undervisningsopplegg. En av de største utfordringene en kan møte på her, er at elevene ikke gir hverandre fornuftig respons. Spesielt på ungdomstrinnet kan det være vanskelig å få i gang en konstruktiv responsituasjon, selv om man øver i forkant. Dette kan også være tilfelle på videregående skole. Hvis responsdelen svikter, mister man et viktig element av hele opplegget. Ved planlegging av et slikt opplegg i en reell undervisningssituasjon i en klasse, vil det derfor være nyttig å ha en “backup-plan” hvis dette skulle skje. Hvordan kan man for eksempel sette elever i gang med respons hvis de plutselig slår seg vrang? Og hvordan kan man bidra til en hensiktsmessig respons, hvis elevene ikke helt forstår hvordan den skal gis? Dette er spørsmål vi vanskelig kan svare på, fordi de i stor grad vil avhenge av den aktuelle klassen. Poenget mitt er derfor at man alltid bør ha tenkt gjennom ulike “scenarier” på forhånd, slik at læreren på best mulig måte kan håndtere de utfordringene en kan støte på.

Del III

5.6 Avslutning og oppsummering av den didaktiske delen

I denne delen vil jeg helt kort trekke fram mine egne erfaringer fra responsarbeid, samt arbeid med dialekt og talemål helt konkret. Jeg har selv prøvd ut prosessorientert skriving og elevrespons i en studentpraksis. Denne erfaringa la mye av grunnlaget for min interesse for prosessorientert skriving. Jeg erfarte at elevene følte seg mer komfortable med responssituasjonen hvis de hadde god klasseromskultur for å gi tilbakemeldinger. Det er viktig å øve på hvordan man gir god respons uten at det oppleves som “straff”. En av de viktigste måtene man kan gjøre dette på, er å legge klare retningslinjer for hvordan responsen skal foregå. Hva skal man gi tilbakemeldinger på, og hvorfor gjøres det? Dette er i tråd med prinsippene om kriteriebasert vurdering (jfr. eksempelvis Fjørtoft 2010).

I tillegg har jeg erfaringer fra arbeid med dialekt og talemål fra studentpraksis, og jeg har erfart hvor viktig det er å trekke inn den lokale dialekten i diskusjonen om talemål. Når elevene får arbeide med virkelighetsnære emner, blir ofte engasjementet noe helt annet enn vanlig. Jeg har sett hvor engasjerte elevene kan være, og samtidig hvor reserverte noen kan være mot å “utlevere” eget talemål. Alle er forskjellige, og noen synes dialekt er sårbart å diskutere. Det er ikke poenget mitt å diskutere dette nærmere her – men det belyser viktigheten av å variere arbeidsmetodene etter den elevgruppa man har. Selv om jeg har vist at prosessorientert skrivepedagogikk kan fungere som innpass til lærdom om språkhistorie og kunnskaper om fonemsammenfall, betyr ikke det at opplegget passer for alle klasser. I min studentpraksis benytta jeg nettressursen NRK Skole og serien ”Dialektriket”³⁵ ved flere anledninger – og med stor suksess. Å bruke ulike tilnærminger til et tema som i utgangspunktet kan være tungt, mener jeg er viktig.

Hensikten med dette didaktiske kapitlet var å skissere hvordan man, gjennom for eksempel skriftlig arbeid, og prosessorientert skriving som jeg har vist til her, kan utvikle både kunnskaper om og holdninger til talemål. Jeg har trukket fram lover og regler, samt forklart hva en som lærer kan og ikke kan gjøre når det gjelder korreksjoner av elevene. Vi ser at det er vanskelig å skissere undervisningsopplegg uten å ha en reell klasse å forholde seg til. Likevel mener jeg at dette kapitlet har belyst noen viktige elementer – om ikke annet enn at temaet passer godt inn i norskfagets rammer.

³⁵ Første episode (av totalt 6) er tilgjengelig via <http://www.nrk.no/skole/klippdetalj?topic=urn:x-mediadb:19727> [29.04.15]

6. Oppsummering og konklusjon

I denne avhandlinga har jeg undersøkt uttalen av fonemene /ʃ/ og /ç/ blant 88 ungdommer i Trondheim og Tromsø. Jeg har forsøkt å kartlegge et eventuelt sammenfall. Jeg har hovedsakelig arbeidet kvantitativt, men også kvalitativt. Jeg har eksempelvis brukt intervju for å samle inn data, som oftest betegnes som en kvalitativ innsamlingsmetode. Ved å gjøre dette, har jeg fått tilgang til faktisk språkbruk, som deretter har gjennomgått statistisk analyse. Vi har sett at fonemene blir forveksla i begge byene, og jeg har derfor undersøkt om det er et system i ombytinga som skjer. Som jeg allerede har nevnt, synes det hovedsakelig å være slik at /ʃ/ tar over for /ç/. Det er også tydelig at ombyting fra /ʃ/ til /ç/ er vanligere i starten av utviklinga enn senere, og at /ʃ/ for /ç/ blir mer dominerende når utviklinga har pågått ei stund. Med andre ord: Majoriteten av beleggene for ombyting er ord der det benyttes /ʃ/ i stedet for /ç/, men i Tromsø er beleggene for de to typer ombyting omtrent lik. Det er også jentene som er innovatørene for den “omvendte” ombytinga, mens guttene er innovatører for ombyting fra /ç/ til /ʃ/.

Det kan altså se ut som at det fortsatt er /ʃ/ som blir et eventuelt fellesfonem. Slik ser situasjonen iallfall ut nå. Det kan være mange naturlige forklaringer på hvorfor noen ord i testene ble uttalt med /ç/ i stedet for /ʃ/ - men den mest nærliggende forklaringa er nok at fonemskillet er diffust for ungdommene, og at i starten, når forekomstene av sammenfall er få, kan utviklinga se ut til å gå i begge retninger. Ettersom frekvensen av sammenfall eller ombytinger øker, blir retninga utviklinga tar mer entydig: fra /ç/ til /ʃ/. Dette betyr i så fall at vi er vitne til startfasen i Tromsø, og at vi om noen år kan forvente oss en lignende situasjon som den vi ser i Trondheim. Det er likevel verdt å merke seg at de to måtene informantene bytter om fonemene på, må ses som ledd i éi utvikling, og ikke to ulike retninger av sammenfall. Per nå er det ingenting som tyder på at /ç/ vil stå igjen som fellesfonemet.

Gjennom hypotesetesting har vi fått statistiske svar, som deretter har blitt tolka til størrelser som kan besvare problemstillinga. Jeg ønska å finne ut om det eksisterte et fonemssammenfall av /ʃ/ og /ç/ blant ungdom i Trondheim og Tromsø. Som vi har sett, er svaret på dette spørsmålet både ja og nei. Det er noen få informanter som ser ut til å ha totalsammenfall, men dette gjenspeiler ikke den kollektive tendensen. Derimot har vi tallrike eksempler på ombyting eller forveksling av de to fonemene.

Den kvantitative dataanalysen viste at hypotesen angående by og ombyting stemte for fonemet /ç/. Det var statistisk signifikans mellom by og hvilken variant som ble benytta her. Når det gjelder fonemet /ʃ/, så vi at ombyting fra /ʃ/ til /ç/ ble gjort oftere i Tromsø enn

Trondheim, men det var ingen sterk signifikans. Vi så også at ombygting denne veien forekom oftest hos de som generelt hadde minst ombygting; altså i Tromsø og oftere hos jentene enn hos guttene. Det var derimot så få belegg av denne “omvendte ombygtinga” at jeg ikke anser den varianten som en “konkurrent” til den tradisjonelle ombygtinga fra /ç/ til ///. Som vi har sett, er også // den enkleste lyden av de to å uttale. Det er derfor naturlig å anta at det er den som vil bli de ene sluttproduktet hvis et totalt fonemsammenfall kommer til å inntreffe i framtida. Da vil med andre ord /ç/ opphøre å eksistere som fonem i norsk. Men det kommer vi nålevende norske språkbrukere ikke til å oppleve – det vil i så fall skje lenge etter vår levetid.

Jeg har presentert mine antakelser for hvorfor ombygtinga har kommet lengre i Trondheim enn i Tromsø. Kort sagt går de ut på at sentrumshopping kan være årsaken. Fenomenet er registrert i Tromsø, men språktrekket har nok ikke spredt seg ordentlig *innad* i byen enda. Vi har også sett at vi vanskelig kan argumentere for at sosial status er avgjørende for hvilket fonem ungdommene velger. Vi vet rett og slett ikke nok om holdningene til ombygtinga til å gi en tilfredsstillende konklusjon.

Som jeg har påpekt, omtaler Dalbakken (1996:124) konsekvent ombygtinga som “talefeil” i avhandlingen: “Dermed er det ikke bare én informant med en klassisk talefeil som forårsaker hypotesens fall, men en vesentlig del av informantgruppa”. Personlig har jeg ingen bastant mening om det er grunn til å betrakte denne ombygtinga som uheldig. Det synes å være mer akseptert å ikke se negativt på et mulig fonemsammenfall nå, enn det var i 1996. Slikt sett kan det tyde på at holdningene har endret seg siden 90-tallet. Selv om mange sikkert vil være enig med Dalbakken, mener jeg på bakgrunn av det vi har sett, at vi ikke kan omtale denne ombygtinga som *feil*. Hvis vi anser ombygting som en naturlig språklig prosess, er det for det første ingens *feil* at fonemene faller sammen. For det andre kan man ikke anklage noen for å snakke “feil”, når det er uenighet om en skal tolerere ombygting. Hvem bestemmer hvilke språktrekk som er gale eller korrekte? Å argumentere for å akseptere utviklinga kan også anses som irrelevant: Hvis ombygtinga blir permanent og fonemsammenfallet et faktum, har vi jo sett at det ikke kan reverseres.

Så, skal skolen gripe inn eller ikke? Vi har sett at skolen i utgangspunktet ikke skal korrigere elevenes talemåte, og at lærerne og skoleledelsen derfor, i teorien, ikke skal forsøke å bremse utviklinga vi ser. Hvis noen argumenterer for slike inngrep, møter vi også på problemer når vi har klasser med minoritetsspråklige. Skal vi i så fall gjøre forskjell på etnisk norske elever, og elever som kommer fra land der de ikke har en slik distinksjon? I det didaktiske kapitlet så vi nærmere på noen av disse didaktiske spørsmålene, og vi konkluderte med at skolen ikke har plikt til å gi talemålsundervisning på samme måte som skriftlig

språkundervisning. Elevene bør oppfordres til å bruke talemålet fritt, og jeg har med andre ord ikke et entydig svar her. Sannsynligvis vil alle lærere man spør, ha ulike holdninger. Jeg mener derfor man skal være forsiktig med å klassifisere ombyutting som talefeil, som Dalbakken gjør. Hvis læreren signaliserer at ombyutting er feil og “dårlig norsk”, kan det føre til dårlig klassemiljø på sikt. Jeg har også presentert et undervisningsopplegg for temaet i avhandlinga, men poengtert at man kan bruke temaet på flere måter i skolen – og ikke nødvendigvis bare i norskfaget. Temaet kan være relevant som tverrfaglig emne i både historie og samfunnsfag.

6.1 Videre forskning

Hvis jeg skulle ført dette prosjektet videre, ville jeg nok forsøkt å kartlegge ungdommenes *holdninger* til et fonemsammenfall. Jeg er veldig nysgjerrig på om ungdommene i det hele tatt har gjort seg opp meninger om dette. Dette ville blitt en mer kvalitativt-orientert studie, men den hadde fungert som et godt supplement til den kvantitative undersøkelsen jeg med dette har presentert.

I tillegg kunne det vært interessant å sammenligne resultatene fra denne avhandlinga med flere aldersgrupper, kanskje både barneskoleelever og eldre informanter. Dette ville gitt et bedre bilde av dagens situasjon. Da kunne jeg forsøkt å kartlegge i hvor stor grad barneskoleelevene bytter om på fonemene sammenligna med elevene på ungdomsskoler. Ser vi ei markant endring, eller har informantene jevn distribusjon i alle aldre? I det materialet jeg nå har presentert, møter vi ei aldersmessig ensartet informantgruppe. Det er først ved å sammenligne med flere aldersgrupper vi kan forsøke å gi et bilde av hvordan *befolkninga* snakker. På den andre sida vet vi jo at distinksjonen mellom de to fonemene blir etablert relativt sent i barns språkutvikling, så hos små barn ville vi nok finne mye fonemsammenfall. I tillegg kunne det også vært spennende å supplere med informanter fra andre steder i landet, kanskje spesielt lengre nord.

Det ville òg vært interessant å gjøre en longitudinell undersøkelse. Et spørsmål som reiser seg, er om de ungdommene som nå har delvis sammenfall, i det hele tidligere har hatt en klart etablert fonemdistinksjon, som de så har forlatt i ungdomstida, eller om dette er noe som har forekommet i språket deres helt siden de var barn.

Å fokusere mer på *bydel* ville også vært spennende. Dalbakken fant ikke signifikante bydelsforskjeller, men materialet mitt viste at det var signifikante forskjeller mellom skolene.

Å undersøke dette nærmere ville derfor vært interessant. Av denne undersøkelsen har vi bare fått svar på at det er forskjeller mellom to skoler i hver by, ikke nødvendigvis *hvor* disse forskjellene kommer fra.

Et siste spennende prosjekt ville være å gjøre aksjonsforskning der holdninger til ombygginga står i fokus. Jeg kommenterte kort i den didaktiske delen hvorfor jeg ikke har gjennomført aksjonsforskning. Tidsaspektet gjorde at jeg ikke anså det som hensiktsmessig, og jeg måtte derfor bruke ei teoretisk tilnærming til temaet. Hvis jeg hadde starta på nytt med dette prosjektet, ville jeg nok ha planlagt å gjennomføre et undervisningsopplegg helt fra begynnelsen av. Å kartlegge holdninger kunne vært med på å gi verdifulle erfaringer, og ikke minst innsikt i ungdommers oppfatning av egen språkbruk.

7. Litteraturliste

- AITCHISON, JEAN. 2013. *Language Change. Progress or decay?* New York: Cambridge University Press.
- AKSELBERG, GUNNSTEIN. 2008a. Talevariasjon i Noreg. I: BRIT MÆHLUM, GUNNSTEIN AKSELBERG, UNN RØYNELAND & HELGE SANDØY (red.). *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. Fagernes: Cappelen Damm AS, s. 149-166.
- AKSELBERG, GUNNSTEIN. 2008b. Talevariasjon, register og medvit. I: BRIT MÆHLUM, GUNNSTEIN AKSELBERG, UNN RØYNELAND & SANDØY, H. (red.). *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. Fagernes: Cappelen Damm AS, s. 127-147.
- AKSELBERG, GUNNSTEIN & MÆHLUM, BRIT. 2008. Sosiolingvistisk metode. I: BRIT MÆHLUM, GUNNSTEIN AKSELBERG, UNN RØYNELAND & SANDØY, H. (red.). *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. Fagernes: Cappelen Damm AS, s. 74-87.
- ARILD TJELDVOLL & SKAGEN, KAARE. 2014. *Didaktikk*: Store Norske Leksikon. Tilgjengelig: <http://snl.no/didaktikk> [16.02.15].
- BEFRING, EDVARD. 2007. *Forskningsmetode med etikk og statistikk*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- BLEKESAUNE, ARILD. 2005. *Kort innføring i SPSS*. Tilgjengelig: <http://www.sv.ntnu.no/iss/Arild.Blekesaune/SOS1002-V05/SPSSeksempler.pdf> [17.02.15].
- BRAUT, GEIR SVERRE. 2014. 20.08. Tilgjengelig: <http://snl.no/nullhypotese> [17.02.15].
- DALBAKKEN, LIV OSNES. 1996. *Distinksjonen kje/sje i lydendringsperspektiv. En empirisk undersøkelse av barns og unges beherskelse av distinksjonen kje/sje i Trondheim*. Hovedoppgave. Universitetet i Oslo.
- FJØRTOFT, HENNING. 2014. *Norskdidaktikk*. Bergen: Fagbokforlaget
- GITMARK, CECILIE, HARALDSEN, METTE & NØSTDAL, RUNE KROGH. 2014. *Norsk for yrkesfag 2*. Skien: Aschehoug.
- HANNE GRAM SIMONSEN & MOEN, INGER 2000. /ʃæ:re ʃifti/ om skillet mellom /ʃ/ og /ç/ i et fonetisk perspektiv I: ØIVIN ANDERSEN, KJERSTI FLØTTUM & KINN, T. (red.). *Menneske, språk og fellesskap*. Oslo: Novus Forlag.
- HANSSSEN, ESKIL. 2010. *Dialekter i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- HASUND, INGRID KRISTINE. 2006. *Ungdomsspråk*. Bergen: Fagbokforlaget.
- HOEL, TORLAUG LØKENSGARD. 1990. *Skrivepedagogikk på norsk: prosessorientert skriving i teori og praksis*. Oslo: Landslaget for norskundervisning.
- HOLMES, JANET. 2013. *An Introduction to Sociolinguistics*. Pearson Education.
- IMSEN, GUNN. 1997. *Lærerens verden. Innføring i generell didaktikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- JOHANNESSEN, STIG HELGE. 1983. Om "skjendisar" og "chipsreiarar". Bruken av sje-lyd og kje-lyd i bergensmålet. I: SANDØY, H. (red.). *Talemål i Bergen*. s. 5-28.

- JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENTET. 2001. *Lov om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven)*. Tilgjengelig: <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2000-04-14-31>.
- K06: *Læreplan i norsk 2006*. Utdanningsdirektoratet. Tilgjengelig: <http://www.udir.no/kl06/NOR1-05/>.
- KUNNSKAPSDEPARTEMENTET. 1998. *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)*. Tilgjengelig: <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>.
- KUNNSKAPSDEPARTEMENTET. 2006. *Forskrift til opplæringslova*. Tilgjengelig: <http://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-06-23-724>.
- LABOV, WILLIAM. 1972. *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- LABOV, WILLIAM. 2006. *The social stratification of English in New York City*. Second Edition. utg. Cambridge: Cambridge University Press.
- LABOV, WILLIAM. 2010. *Principles of Linguistic Change. Volume I: Internal Factors*.
- MELAND, ASTRID. 2005. *Sjære landsmenn*. Tilgjengelig: <http://www.dagbladet.no/magasinet/2005/05/04/430738.html> [22.03.15].
- MÆHLUM, BRIT. 2008a. Normer. I: BRIT MÆHLUM, GUNNSTEIN AKSELBERG, UNN RØYNELAND & HELGE SANDØY (red.). *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*. Fagernes: Cappelen Damm AS, s. 89-103.
- MÆHLUM, BRIT. 2008b. Språk og identitet. I: BRIT MÆHLUM, GUNNSTEIN AKSELBERG, UNN RØYNELAND & SANDØY, H. (red.). *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*. Fagernes: Cappelen Damm AS, s. 105-126.
- NESSE, AGNETE. 2013. *Innføring i norsk språkhistorie*. Latvia: Cappelen Damm Akademisk
- NORNES, MARIANNE. 2011. *Bergensk i Bergenhus - ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Bergenhus bydel*. Mastergradsoppgåve i nordisk språk. Bergen: Universitetet i Bergen. Tilgjengelig: http://folk.uib.no/hnohs/DEP/Marianne_Nornes.pdf.
- NORSK LINGVISTISK TIDSSKRIFT. 2009. *Tema: Standardtalemål?* Tilgjengelig: http://web.novus.no/NLT/NLT_2009-1.pdf.
- OMDAL, HELGE. 1999. *Språklig mangfold og språklig toleranse*: Språkrådet. Tilgjengelig: http://www.sprakrad.no/Toppmeny/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/Spraaknytt_1999/Spraaknytt_1999_3_4/Spraaklig_mangfold_og_spraak/ [09.04.15].
- PAPAZIAN, ERIC. 1994. Om sje-lyden i norsk, og ombytinga av den med kje-lyden. *Norskraft: tidsskrift for nordisk språk og litteratur*, nr 83, s. 3-88. Tilgjengelig: <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-39847>
- PERSONVERNOMBUDET. 2012. *Forskningstemaer: Barnehage og skole*: Personvernombudet. Tilgjengelig: <http://www.nsd.uib.no/personvern/forskningstemaer/barnehageskole.html> [17.09 2014].
- RINGDAL, KRISTEN. 2001. *Enhet og mangfold*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

- ROSVOLD, KNUT. 2012. *Østbyen, Trondheim*. Tilgjengelig: https://snl.no/Østbyen,_Trondheim [15.04.15].
- ROSVOLD, KNUT. 2014. *Byåsen*. Tilgjengelig: <https://snl.no/Byåsen> [15.04.15].
- RØD, HILD MELAND. 2014. *Molde bymål. Ein kvantitativ korrelasjonsstudie i verkeleg tid*. Mastergradsoppgåve i nordisk språk. Bergen: Universitetet i Bergen. Tilgjengelig: http://folk.uib.no/hnohs/DEP/Hild_Roed.pdf.
- RØYNELAND, UNN. 2012. Språk og dialekt. I: BRIT MÆHLUM, G. A., UNN RØYNELAND, HELGE SANDØY (red.). *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. Cappelen Damm AS, s. 16-31.
- SANDØY, HELGE. 1996. *Talemål*. Oslo: Novus Forlag.
- SANDØY, HELGE. 2008a. Kontakt og spreining. I: BRIT MÆHLUM, GUNNSTEIN AKSELBERG, UNN RØYNELAND & HELGE SANDØY (red.). *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. Fagernes: Cappelen Damm AS, s. 221-240.
- SANDØY, HELGE. 2008b. Språkending. I: BRIT MÆHLUM, GUNNSTEIN AKSELBERG, UNN RØYNELAND & HELGE SANDØY (red.). *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. Fagernes: Cappelen Damm AS, s. 195-219.
- SIMONSEN, HANNE GRAM. 2013. *Sosiolingvistik*. Tilgjengelig: <http://snl.no/sosiolingvistik> [25.08.2014].
- SIMONSEN, HANNE GRAM & MOEN, INGER. 2006. *Fonetisk perspektiv på sammenfallet av sj-lyden og kj-lyden i norsk* Språkrådet. Tilgjengelig: <http://www.sprakradet.no/localfiles/9999/snytt061a.pdf> [21.08.2014].
- SKRIVESENTERET. 2013. *Tenkeskriving i grunnskolen*. Tilgjengelig: <http://www.skriveresenteret.no/ressurser/tenkeskriving-i-grunnskolen/>.
- STIAN HÅRSTAD & TORIL OPSAHL. 2013. *Språk i byen. Utviklingslinjer i urbane språkmiljøer i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- SÆTERMO, MONICA. 2011. *n, l t og d. En komparativ studie av palataler versus postalveolarer i Alta-dialekten*. Masteroppgave i nordisk språkvitenskap. Universitetet i Tromsø.
- THAGAARD, TOVE. 2013. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- TORP, ARNE & VIKØR, LARS S. 2012. *Hovuddrag i norsk språkhistorie*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag AS.
- Trondheim by - Folketall*. Tilgjengelig: <http://www.trondheim.no/folketall/> [20.08.14].
- TRONDHEIM KOMMUNE. *Skoler fordelt på trinn*. Tilgjengelig: <http://www.trondheim.kommune.no/content/1117723264/Skoler-fordelt-pa-trinn> [22.09.14].
- UTDANNINGSDIREKTORATET. *Prinsipp for opplæringa*. Tilgjengelig: <http://www.udir.no/Lareplaner/Kunnskapsloftet/Prinsipp-for-opplaringa/Sosial-og-kulturell-kompetanse/?read=1> [09.05.14].
- UTDANNINGSDIREKTORATET. 2006. *Læringsplakaten*. <http://www.udir.no/Lareplaner/Kunnskapsloftet/Prinsipp-for-opplaringa/Laringsplakaten/?read=1> [09.05.14].

8. Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjonsbrev om studien

Til elever og foresatte ved Charlottenlund ungdomsskole

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet
"Språklig variasjon i Trondheim og Tromsø"

Bakgrunn og formål

Jeg skal skrive masteroppgave ved Universitetet i Tromsø, og for tiden bor jeg i Trondheim. Derfor vil jeg gjerne sammenligne den språklige variasjonen i de to byene.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i studien innebærer at eleven deltar på et intervju, der jeg får ta lydopptak av samtalen. Det er ikke innholdet i samtalen som er viktig, men språket. Det betyr også at ingen kan bli gjenkjent når materialet er ferdigstilt, og der er dermed helt risikofritt å delta. Varighet på intervjuet anslås til omtrent 10 minutter per informant. Jeg vil i hovedsak be elevene om å lese høyt fra en ferdigskrevet tekst.

Hva skjer med informasjonen om elevene?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Ingen andre enn masterstudenten og veileder vil ha tilgang til informasjonen, og navnelisten oppbevares adskilt fra prosjektets andre data. Deltakerne vil på ingen måte kunne gjenkjennes i publikasjonen.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.mai 2015, og datamaterialet skal anonymiseres ved prosjektslutt.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og eleven kan når som helst trekke sitt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom eleven trekker seg, vil alle opplysninger bli anonymisert.

Dersom du har spørsmål til studien, eller ønsker mer informasjon - ta gjerne kontakt med masterstudent Anna Skjevik Jacobsen på telefon xx xx xx xx, eller epost: aja027@post.uit.no

Du kan også kontakte prosjektets veileder Tove Bull, tlf: xx xx xx xx.

Vennlig hilsen,
Anna Skjevik Jacobsen

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og tillater at _____ deltar i samtale. Jeg godtar at opptaket av samtalen blir brukt til forskningsformålet som er nevnt ovenfor.

(Signert av foresatte, dato)

Vedlegg 2: Intervjuguide

1. Informantene blir bedt om å telle høyt fra 1-30.

2. Informantene blir bedt om å lese denne teksten høyt:

Kjære dagbok.

I kveld skal jeg på kino sammen med kjæresten min. Vi skal først gå ut å spise, ingen av oss orker å stå på kjøkkenet før vi skal ut. Dessuten klarte jeg å skjære meg i fingeren sist jeg stod på kjøkkenet. Det skjedde ganske fort, men det var kjedelig å kutte seg. Men- det er sånn som skjer!

Det er ganske lenge siden vi har vært på kino, så det blir kjekt. Kjæresten min sier at han skal pynte seg med en fin skjorte, så jeg vurderer å ta på meg kjole. Siden vi bor nært sjøen er det ganske kaldt ute, men man kan jo pynte seg litt likevel. Jeg skjønner jo at han vil vi skal være pene. Kanskje jeg tar på meg kjole og det nye kjedet jeg fikk i bursdagsgave, jeg får se.

Nå begynner jeg å kjede meg, men kjæresten min kommer kjørende snart! Han må jo skjønne at jeg ikke liker å vente..

3. Ordpar:

Sjekke- kjekke

Skyss- kyss

Skylling- kylling

Tjære- kjære

Kjele- skjele

Skjevt- kjeft

Sjøl- kjøl

Skjøre- kjøre

Vedlegg 3: Kodeskjema

1 kodeskjema per informant. Fargekoder: Grønn= tradisjonell uttale. Rød=ombyting.

Tellestest:

Ord	/ʃ/	/ç/	Mellomting	Ekstra sterk /ç/
7				
20				
21				
22				
23				
24				
25				
26				
27				
28				
29				

Tekstopplesning:

Ord	/ʃ/	/ç/	Mellomting	Ekstra sterk /ç/
Kjære				
Kino				
Kjæresten				
Kjøkkenet				
Skjære				
Kjøkkenet				
Skjedde				
Kjedelig				
Skjer				
Kino				
Kjekt				
Kjæresten				
Skjorte				
Kjole				

Sjøen				
Skjønner				
Kjole				
Kjedet				
Kjede				
Kjæresten				
Kjørende				
Skjønne				

Minimale par:

Ord	/ʃ/	/ç/	Mellomting	Ekstra sterk /ç/
Sjekke				
Kjekke				
Skyss				
Kyss				
Skylling				
Kylling				
Tjære				
Kjære				
Kjele				
Skjele				
Skjevt				
Kjeft				
Sjøl				
Kjøl				
Skjøre				
Kjøre				

Andre kommentarer til uttale:

Vedlegg 4: Belegg på individnivå

Informanter: Belegg på individnivå							
			Språklig variabel				Total
			Tradisjonell /ç/	Tradisjonell /ʃ/	Bruker /f/ i stedet for /ç/	Bruker /ç/ i stedet for /ʃ/	
Informant	Tor Martin	Count	28	16	6	0	50
		% within Informant	56.0%	32.0%	12.0%	0.0%	100.0%
	Trine Lise	Count	33	16	9	2	60
		% within Informant	55.0%	26.7%	15.0%	3.3%	100.0%
	Anne Tora	Count	34	14	0	1	49
		% within Informant	69.4%	28.6%	0.0%	2.0%	100.0%
	Ole Petter	Count	34	15	0	0	49
		% within Informant	69.4%	30.6%	0.0%	0.0%	100.0%
	Linn Therese	Count	40	14	0	2	56
		% within Informant	71.4%	25.0%	0.0%	3.6%	100.0%
	Eva Lill	Count	35	15	0	0	50
		% within Informant	70.0%	30.0%	0.0%	0.0%	100.0%
	Tom Erik	Count	32	14	2	2	50
		% within Informant	64.0%	28.0%	4.0%	4.0%	100.0%
	Maria Helene	Count	33	14	1	1	49
		% within Informant	67.3%	28.6%	2.0%	2.0%	100.0%
	Per Thomas	Count	34	15	0	0	49
		% within Informant	69.4%	30.6%	0.0%	0.0%	100.0%
	Lise Mari	Count	28	18	8	1	55
		% within Informant	50.9%	32.7%	14.5%	1.8%	100.0%

Odd Petter	Count	34	15	0	0	49
	% within Informant	69.4%	30.6%	0.0%	0.0%	100.0%
Lene Anette	Count	34	15	0	0	49
	% within Informant	69.4%	30.6%	0.0%	0.0%	100.0%
Hanne Marie	Count	31	14	5	0	50
	% within Informant	62.0%	28.0%	10.0%	0.0%	100.0%
Trine	Count	7	16	27	0	50
	% within Informant	14.0%	32.0%	54.0%	0.0%	100.0%
Tom	Count	10	13	28	2	53
	% within Informant	18.9%	24.5%	52.8%	3.8%	100.0%
Anne	Count	36	13	1	0	50
	% within Informant	72.0%	26.0%	2.0%	0.0%	100.0%
Helene	Count	36	13	0	0	49
	% within Informant	73.5%	26.5%	0.0%	0.0%	100.0%
Regine	Count	1	15	34	0	50
	% within Informant	2.0%	30.0%	68.0%	0.0%	100.0%
Harald	Count	33	12	0	0	45
	% within Informant	73.3%	26.7%	0.0%	0.0%	100.0%
Håvard	Count	31	15	3	0	49
	% within Informant	63.3%	30.6%	6.1%	0.0%	100.0%
Iselin	Count	17	14	12	1	44
	% within Informant	38.6%	31.8%	27.3%	2.3%	100.0%
Johanne	Count	34	15	0	0	49
	% within Informant	69.4%	30.6%	0.0%	0.0%	100.0%
Stian	Count	34	12	0	2	48

	% within Informant	70.8%	25.0%	0.0%	4.2%	100.0%
Trude	Count	34	14	0	1	49
	% within Informant	69.4%	28.6%	0.0%	2.0%	100.0%
Roy	Count	4	14	29	0	47
	% within Informant	8.5%	29.8%	61.7%	0.0%	100.0%
Monika	Count	33	15	0	0	48
	% within Informant	68.8%	31.3%	0.0%	0.0%	100.0%
Bernt	Count	23	14	10	0	47
	% within Informant	48.9%	29.8%	21.3%	0.0%	100.0%
Hanne	Count	29	14	6	0	49
	% within Informant	59.2%	28.6%	12.2%	0.0%	100.0%
Line	Count	30	11	1	3	45
	% within Informant	66.7%	24.4%	2.2%	6.7%	100.0%
Mats	Count	6	15	28	0	49
	% within Informant	12.2%	30.6%	57.1%	0.0%	100.0%
Stig	Count	11	12	23	2	48
	% within Informant	22.9%	25.0%	47.9%	4.2%	100.0%
Tuva	Count	32	14	2	1	49
	% within Informant	65.3%	28.6%	4.1%	2.0%	100.0%
Frode	Count	15	14	22	0	51
	% within Informant	29.4%	27.5%	43.1%	0.0%	100.0%
Linnea	Count	29	13	13	2	57
	% within Informant	50.9%	22.8%	22.8%	3.5%	100.0%
Terje	Count	17	12	14	0	43
	% within Informant	39.5%	27.9%	32.6%	0.0%	100.0%

Tonje	Count	12	8	15	4	39
	% within Informant	30.8%	20.5%	38.5%	10.3%	100.0%
Even	Count	34	15	0	0	49
	% within Informant	69.4%	30.6%	0.0%	0.0%	100.0%
Ellen	Count	33	15	0	0	48
	% within Informant	68.8%	31.3%	0.0%	0.0%	100.0%
Sonja	Count	6	12	23	0	41
	% within Informant	14.6%	29.3%	56.1%	0.0%	100.0%
Mariell	Count	9	15	29	1	54
	% within Informant	16.7%	27.8%	53.7%	1.9%	100.0%
Gunnar	Count	7	13	25	0	45
	% within Informant	15.6%	28.9%	55.6%	0.0%	100.0%
Hans	Count	27	13	4	0	44
	% within Informant	61.4%	29.5%	9.1%	0.0%	100.0%
Frida	Count	13	14	20	0	47
	% within Informant	27.7%	29.8%	42.6%	0.0%	100.0%
Mats Andreas	Count	29	11	6	2	48
	% within Informant	60.4%	22.9%	12.5%	4.2%	100.0%
Markus Alexander	Count	17	14	15	0	46
	% within Informant	37.0%	30.4%	32.6%	0.0%	100.0%
Stine Charlotte	Count	13	14	22	0	49
	% within Informant	26.5%	28.6%	44.9%	0.0%	100.0%
Hans Martin	Count	34	15	1	0	50
	% within Informant	68.0%	30.0%	2.0%	0.0%	100.0%
Hanne	Count	34	15	0	0	49

Cecilie	% within Informant	69.4%	30.6%	0.0%	0.0%	100.0%
Lene Amalie	Count	28	13	3	5	49
	% within Informant	57.1%	26.5%	6.1%	10.2%	100.0%
Lise Lotte	Count	34	13	0	3	50
	% within Informant	68.0%	26.0%	0.0%	6.0%	100.0%
Anne Mette	Count	34	15	0	0	49
	% within Informant	69.4%	30.6%	0.0%	0.0%	100.0%
Erlend Johan	Count	34	15	0	0	49
	% within Informant	69.4%	30.6%	0.0%	0.0%	100.0%
Arne Petter	Count	33	12	0	3	48
	% within Informant	68.8%	25.0%	0.0%	6.3%	100.0%
Stine Mari	Count	35	15	0	0	50
	% within Informant	70.0%	30.0%	0.0%	0.0%	100.0%
May Britt	Count	32	14	2	1	49
	% within Informant	65.3%	28.6%	4.1%	2.0%	100.0%
Lukas Leander	Count	22	15	12	0	49
	% within Informant	44.9%	30.6%	24.5%	0.0%	100.0%
Jonas André	Count	34	15	0	0	49
	% within Informant	69.4%	30.6%	0.0%	0.0%	100.0%
Sara Elisabeth	Count	43	24	0	0	67
	% within Informant	64.2%	35.8%	0.0%	0.0%	100.0%
Trond Espen	Count	37	16	0	0	53
	% within Informant	69.8%	30.2%	0.0%	0.0%	100.0%
Emil Johannes	Count	1	15	32	0	48
	% within Informant	2.1%	31.3%	66.7%	0.0%	100.0%

Lise Mari	Count	50	27	0	0	77
	% within Informant	64.9%	35.1%	0.0%	0.0%	100.0%
Hanne Berit	Count	30	15	3	1	49
	% within Informant	61.2%	30.6%	6.1%	2.0%	100.0%
Mona Lisa	Count	42	22	1	3	68
	% within Informant	61.8%	32.4%	1.5%	4.4%	100.0%
Tine Elise	Count	40	18	0	0	58
	% within Informant	69.0%	31.0%	0.0%	0.0%	100.0%
Siv Anita	Count	33	15	1	0	49
	% within Informant	67.3%	30.6%	2.0%	0.0%	100.0%
Stig Henrik	Count	41	21	0	0	62
	% within Informant	66.1%	33.9%	0.0%	0.0%	100.0%
Ole Eirik	Count	42	21	0	0	63
	% within Informant	66.7%	33.3%	0.0%	0.0%	100.0%
Malin Andrea	Count	35	8	0	7	50
	% within Informant	70.0%	16.0%	0.0%	14.0%	100.0%
Ida Marie	Count	30	13	3	2	48
	% within Informant	62.5%	27.1%	6.3%	4.2%	100.0%
Janne Helene	Count	34	15	0	0	49
	% within Informant	69.4%	30.6%	0.0%	0.0%	100.0%
Gjertrud	Count	38	21	3	0	62
	% within Informant	61.3%	33.9%	4.8%	0.0%	100.0%
Ingar	Count	42	26	0	0	68
	% within Informant	61.8%	38.2%	0.0%	0.0%	100.0%
Sissel	Count	26	14	7	0	47

	% within Informant	55.3%	29.8%	14.9%	0.0%	100.0%
Veronika	Count	3	15	31	0	49
	% within Informant	6.1%	30.6%	63.3%	0.0%	100.0%
Melissa	Count	37	17	0	0	54
	% within Informant	68.5%	31.5%	0.0%	0.0%	100.0%
Sanna	Count	27	12	4	0	43
	% within Informant	62.8%	27.9%	9.3%	0.0%	100.0%
Børge	Count	12	17	24	0	53
	% within Informant	22.6%	32.1%	45.3%	0.0%	100.0%
Siw	Count	16	11	14	0	41
	% within Informant	39.0%	26.8%	34.1%	0.0%	100.0%
Arnt	Count	15	15	19	0	49
	% within Informant	30.6%	30.6%	38.8%	0.0%	100.0%
Tiril	Count	0	19	38	0	57
	% within Informant	0.0%	33.3%	66.7%	0.0%	100.0%
Silja	Count	22	17	16	0	55
	% within Informant	40.0%	30.9%	29.1%	0.0%	100.0%
Sigrun	Count	9	16	28	0	53
	% within Informant	17.0%	30.2%	52.8%	0.0%	100.0%
Erik	Count	0	18	37	0	55
	% within Informant	0.0%	32.7%	67.3%	0.0%	100.0%
Peder	Count	2	15	34	0	51
	% within Informant	3.9%	29.4%	66.7%	0.0%	100.0%
Signhild	Count	13	12	24	0	49
	% within Informant	26.5%	24.5%	49.0%	0.0%	100.0%

	Eilif	Count	26	13	10	2	51
		% within Informant	51.0%	25.5%	19.6%	3.9%	100.0%
	Birgitte	Count	36	14	0	0	50
		% within Informant	72.0%	28.0%	0.0%	0.0%	100.0%
	Agnete	Count	38	14	1	3	56
		% within Informant	67.9%	25.0%	1.8%	5.4%	100.0%
Total	Count	2306	1312	791	60	4469	
	% within Informant	51.6%	29.4%	17.7%	1.3%	100.0%	

Vedlegg 5: Kjikvadrattester

Her har jeg laga ei oversikt over alle kjikvadrattestene. Tabellene presenteres i samme rekkefølge som i avhandlinga, slik at leseren enkelt kan finne fram til tallene for den ønskede tabellen.

Tabell 4.1 Geografi og /ç/

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	373.957 ^a	1	.000		
Continuity Correction ^b	372.360	1	.000		
Likelihood Ratio	404.089	1	.000		
Fisher's Exact Test				.000	.000
Linear-by-Linear Association	373.836	1	.000		
N of Valid Cases	3097				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 366,00.

b. Computed only for a 2x2 table

Fullstendig kjikvadratverdi (siden SPSS kun tar med 3 desimaler, og p-verdien er såpass høy): 2.5747E-83. 2.5747E-83 er «exponential notation» og betyr “2, 5747 opphøyd i minus åttitredje potens”, dvs. et VELDIG lite tall (se http://en.wikipedia.org/wiki/Scientific_notation).

Tabell 4.2 Geografi og //

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	3.689 ^a	1	.055		
a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 28.73.					

Tabell 4.3 Tromsøskolene og /ç/

Chi-Square Tests						
Geografi		Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Tromsø	Pearson Chi-Square	5.026 ^a	1	.025		
	Continuity Correction ^b	4.597	1	.032		
	Likelihood Ratio	5.289	1	.021		
	Fisher's Exact Test				.025	.014
	Linear-by-Linear Association	5.023	1	.025		
	N of Valid Cases	1433				

Tabell 4.4 Tromsøskolene og //

Chi-Square Tests						
Geografi		Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Tromsø	Pearson Chi-Square	.651 ^a	1	.420		
	Continuity Correction ^b	.387	1	.534		
	Likelihood Ratio	.676	1	.411		
	Fisher's Exact Test				.465	.272
	Linear-by-Linear Association	.650	1	.420		
	N of Valid Cases	657				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 11,18.

b. Computed only for a 2x2 table

c. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9,77.

Tabell 4.5 Trondheimsskolene og /ç/

Chi-Square Tests						
Geografi		Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Trondheim	Pearson Chi-Square	10.653 ^e	1	.001		
	Continuity Correction ^b	10.320	1	.001		
	Likelihood Ratio	10.615	1	.001		
	Fisher's Exact Test				.001	.001
	Linear-by-Linear Association	10.646	1	.001		
	N of Valid Cases	1664				
a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 42,46.						
b. Computed only for a 2x2 table						
c. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 258,21.						

Tabell 4.6 Trondheimsskolene og /ff/

Chi-Square Tests						
Geografi		Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Trondheim	Pearson Chi-Square	4.061 ^e	1	.044		
	Continuity Correction ^b	3.254	1	.071		
	Likelihood Ratio	4.419	1	.036		
	Fisher's Exact Test				.056	.032
	Linear-by-Linear Association	4.055	1	.044		
	N of Valid Cases	715				
a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 11,18.						
b. Computed only for a 2x2 table						
c. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9,77.						

Tabell 4.7 Kjønn og uttale av /ç/

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	37.553 ^a	1	.000		
Continuity Correction ^b	37.038	1	.000		
Likelihood Ratio	37.069	1	.000		
Fisher's Exact Test				.000	.000
Linear-by-Linear Association	37.541	1	.000		
N of Valid Cases	3097				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 311,34.

b. Computed only for a 2x2 table

Fullstendig p-verdi: 8.8963E-10

Tabell 4.8 Kjønn og uttale av /ʃ/

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	5.317 ^a	1	.021		
a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 23.53.					
b. Computed only for a 2x2 table					

Tabell 4.9 Test 1: Geografi og /ç/

Chi-Square Tests ^a					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	115.187 ^b	1	.000		
Continuity Correction ^c	113.410	1	.000		
Likelihood Ratio	130.413	1	.000		
Fisher's Exact Test				.000	.000
Linear-by-Linear Association	115.055	1	.000		
N of Valid Cases	871				
a. Testapparat = Tellestest					
b. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 84,54.					
c. Computed only for a 2x2 table					

P-verdi: 7.1598E-27

Tabell 4.10 Test 1: Geografi og //

Chi-Square Tests ^a					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	.043 ^b	1	.836		
Continuity Correction ^c	.000	1	1.000		
Likelihood Ratio	.042	1	.837		
Fisher's Exact Test				1.000	.676
Linear-by-Linear Association	.042	1	.837		
N of Valid Cases	91				
a. Testapparat = Tellestest					
b. 2 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,86.					
c. Computed only for a 2x2 table					

Tabell 4.11 Test 1: Kjønn og /ç/

Chi-Square Tests ^a					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	.494 ^b	1	.482		
Continuity Correction ^c	.382	1	.536		
Likelihood Ratio	.492	1	.483		
Fisher's Exact Test				.498	.267
Linear-by-Linear Association	.494	1	.482		
N of Valid Cases	871				
a. Testapparat = Tellestest					
b. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 72.85.					
c. Computed only for a 2x2 table					

Tabell 4.12 Test 1: Kjønn og //

Chi-Square Tests ^a					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	1.401 ^b	1	.237		
Continuity Correction ^c	.208	1	.648		
Likelihood Ratio	2.118	1	.146		
Fisher's Exact Test				.512	.349
Linear-by-Linear Association	1.386	1	.239		
N of Valid Cases	91				
a. Testapparat = Tellestest					
b. 2 cells (50.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .81.					
c. Computed only for a 2x2 table					

Tabell 4.13 Test 2: Geografi og /ç/

Chi-Square Tests ^a					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	132.777 ^b	1	.000		
Continuity Correction ^c	131.330	1	.000		
Likelihood Ratio	141.484	1	.000		
Fisher's Exact Test				.000	.000
Linear-by-Linear Association	132.675	1	.000		
N of Valid Cases	1308				
a. Testapparat = Lesetest					
b. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 158,52.					
c. Computed only for a 2x2 table					

P-verdi: 1.0117E-30

Tabell 4.14 Test 2: Geografi og /f/

Chi-Square Tests ^a					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	1.025 ^b	1	.311		
Continuity Correction ^c	.361	1	.548		
Likelihood Ratio	1.032	1	.310		
Fisher's Exact Test				.422	.274
Linear-by-Linear Association	1.023	1	.312		
N of Valid Cases	600				
a. Testapparat = Lesetest					
b. 2 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,77.					
c. Computed only for a 2x2 table					

Tabell 4.15 Test 2: Kjønn og /ç/

Chi-Square Tests ^a					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	40.121 ^b	1	.000		
Continuity Correction ^c	39.313	1	.000		
Likelihood Ratio	39.526	1	.000		
Fisher's Exact Test				.000	.000
Linear-by-Linear Association	40.091	1	.000		
N of Valid Cases	1308				
a. Testapparat = Lesetest					
b. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 136.63.					
c. Computed only for a 2x2 table					

P-verdi: 2.3868E-10

Tabell 4.16 Test 2: Kjønn og //

Chi-Square Tests ^a					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	.091 ^b	1	.762		
Continuity Correction ^c	.000	1	1.000		
Likelihood Ratio	.093	1	.760		
Fisher's Exact Test				1.000	.558
Linear-by-Linear Association	.091	1	.763		
N of Valid Cases	600				
a. Testapparat = Lesetest					
b. 2 cells (50.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2.36.					
c. Computed only for a 2x2 table					

Tabell 4.17 Test 3: Geografi og /ç/

Chi-Square Tests ^a					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	132.128 ^b	1	.000		
Continuity Correction ^c	130.435	1	.000		
Likelihood Ratio	142.001	1	.000		
Fisher's Exact Test				.000	.000
Linear-by-Linear Association	131.983	1	.000		
N of Valid Cases	912				
a. Testapparat = Minimale par					
b. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 120,79.					
c. Computed only for a 2x2 table					

P-verdi: 1.4026E-30

Tabell 4.18 Test 3: Geografi og //

Chi-Square Tests ^a					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	2.050 ^b	1	.152		
Continuity Correction ^c	1.658	1	.198		
Likelihood Ratio	2.062	1	.151		
Fisher's Exact Test				.194	.099
Linear-by-Linear Association	2.047	1	.152		
N of Valid Cases	681				
a. Testapparat = Minimale par					
b. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 25,96.					
c. Computed only for a 2x2 table					

Tabell 4.19 Test 3: Kjønn og /ç/

Chi-Square Tests ^a					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	8.663 ^b	1	.003		
Continuity Correction ^c	8.223	1	.004		
Likelihood Ratio	8.569	1	.003		
Fisher's Exact Test				.004	.002
Linear-by-Linear Association	8.653	1	.003		
N of Valid Cases	912				
a. Testapparat = Minimale par					
b. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 99.54.					
c. Computed only for a 2x2 table					

Tabell 4.20 Test 3: Kjønn og //

Chi-Square Tests ^a					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	4.585 ^b	1	.032		
Continuity Correction ^c	3.973	1	.046		
Likelihood Ratio	4.850	1	.028		
Fisher's Exact Test				.038	.021
Linear-by-Linear Association	4.578	1	.032		
N of Valid Cases	681				
a. Testapparat = Minimale par					
b. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 20.23.					
c. Computed only for a 2x2 table					

